

“Plan, Program, Bütçe ve İstikrar Bağlantıları” Bilimsel Toplantı^(*)

A.Ü.

Siyasal Bilgiler Fakültesi

Kamu Ekonomisi ve Politikaları Araştırma ve Uygulama Merkezi

14 Aralık 2000

Oturum I: Türkiye Geleceğini Planlayabiliyor mu?

(Yapısal Uyum Programı ve 8.Plan Nasıl Bir Türkiye Öngörüyor)

Oturum II: 2001 Yılı Bütçesi ve İstikrar Programı

Açış Konuşması;

Prof.Dr. Özhan ULUATAM

(AÜ. Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Bölüm Başkanı)

Değerli konuklar, sayın konuşmacılar;

Bu toplantı Türkiye planlamasını tartışmak ve yürütülen istikrar programı ile 2001 yılı bütçesini değerlendirmek amacıyla düzenlendi. Toplantının ev sahipliğini üstlenen Ankara Üniversitesi-Kamu Araştırmaları Merkezinin düzenlediği geniş katılımlı ilk toplantı bu. Gelecekte, Merkezin benzer çalışmalarının çoğalacağına ve yoğunlaşacağına inanıyor, bunu bekliyoruz.

(*) “Plan, Program, Bütçe ve İstikrar Bağlantıları” isimli iki oturumluk bilimsel toplantıyı banda alarak, dergimizde yayınlanmasına izin verenlere sonsuz teşekkürler. Serdar Şahinkaya.

Her iki oturumun katılımcıları bant çözümlerine ait kendi metinleri gözden geçirmişler ve gerekli düzeltmeler yine kendileri tarafından gerçekleştirilmiştir.

Kamu Araştırmaları Merkezi Türkiye'nin iktisadî-siyasal ve toplumsal gündeminde kamu kesimi etrafında yoğunlaşmış sorunların kazandığı önem nedeniyle kuruldu. İstedik ki, bu sorunlar televizyonların ya da günlük gazetelerin acele yargılarının ötesinde, düzeyli biçimde ve enine boyuna incelensin, moda eğilimlerin dışında, geniş bir dünya görüşüyle ve özgürce ele alınsın.

Dünya ve Türkiye hızla değişiyor. Kurumsal yapılar da, bu kurumsal yapıları açıklamak iddiasıyla geliştirilen teoriler de, kurumlara yön verebilmek için geliştirilen politikalar da değişiyor. Eski alışkanlıkları bırakıp yeni alışkanlıklar ediniyoruz. Bu husus, hem iktisat-maliye teorisini meslek tutmuşlar için, hem de bu teoriyi ya da kendi bildiklerini uygulamak isteyen yöneticiler için geçerli.

Bu değişmeler sonunda geliştirdiğimize inandığımız bilgilerin, geçirdiğimiz denemelerin ne ölçüde doğru ve geçerli olduğunu, edindiğimiz yeni alışkanlıkların bizi nerelere götürdüğünü düşünmeye gereksinimimiz var.

Son yıllarda, globalleşmeye ve iktisat teori ve politikalarının evrenselliğine inanmışlık adına iktisadî sorunların siyasal-toplumsal içerikten arındırılmış olarak ele alınmasını, iktisatçılığın, "tartışmasız kabul edilmiş değer yargılarının uygulanmasındaki başarı" olarak kabul edilmesini, pek çok kişi gibi ben de, doğru bir yaklaşım olarak benimseyemiyorum.

Böyle düşünen bizler, dünya ekonomisindeki gelişmelerden, Türkiye'nin izlediği iktisat-maliye politikalarına, Avrupa Birliğine katılımın dayandığı varsayımların gerçekliğine kadar pek çok konunun incelenip tartışılmasını istiyoruz. Türkiye'nin bugün karşılaştığı sorunların büyüklüğü böyle bu tür incelemelerin önemini iyiden iyiye belirginleştirmiş bulunuyor.

Bugünkü toplantıda tartışılacak plan-bütçe ve istikrar programı ilişkileri, konunun toplumsal gündemde tuttuğu yer ve son zamanlarda ortaya çıkan parasal ve reel bunalımlar nedeniyle özel bir önem kazandı. Yalnızca kamu maliyesini değil tüm ekonomiyi büyük açmazların içine sokan ve sonuçta bütün Türkiye'yi yeni ve köklü bir iktisadî istikrar programına getiren son onbeş-yirmi yıldaki gelişmelerde temel sorumlulardan bir bölümünün plan ve bütçe gibi kurumlarda yattığında hemen herkes birleşiyor.

Umarız bugünkü tartışmalar, yakın geçmişin bütçeleme ve planlamasında yaşanan sorunlara ışık tutar ve geleceğin siyasal-iktisadî ve malî politikaları için yol gösterici işaretler ve öneriler verir.

Türkiye'nin uzun yıllar öncesine giden bütçeleme ve planlama deneyimleri bu konuda iyimser olmak için önemli bir neden oluşturuyor. İyimser olmaya iten başka nedenler de var. Türkiye yüzde ellilerle yüzde yüz onlar arasında dolaşp duran bir enflasyonu yirmi-yirmibeş yıldır taşıyıp bugünlere geldi. Böylesi bir enflasyonu tümüyle durdurmadan ya da bir hiperenflasyona iyice batmadan bunca yıl direnebilmiş belki de dünyada tek ülke. Türkiye başka inanılmaz şeyleri de başardı. Yıllarca süren neredeyse bir iç savaş boyutundaki acımasız terörün insanî ve iktisadî yükünü taşıdı. Başka herhangi bir ülkede inanılmaz siyasal sonuçlar doğuracak böyle bir badireyi tevekkülle ama başarıyla atlatmasını bildi.

Türkiye'de bunca siyasal başarısızlığa rağmen hâlâ yatırım yapılabilir, fabrikalar çalıştırılıyor, hala üniversitelerde iyi, kötü bir şeyler okutuluyor, hala barajlar yapabiliyor, müteahhitler pek çok ülkede iş tutup başarıyla sonuçlandırabiliyor, hala evlere posta dağıtılabiliyor, üç-beş yılda bir çıkarılan aflarla suçluların salıverileceğini bilmelerine karşın hala polisler suçluları yakalamaya, yargıçlar da cezalandırmaya çalışıyor...

Dayanma, direnme gücünü ve canlılığını böylesine güçlükler içinde ispatlayabilmiş bir toplumun, malî sorunlarını bir biçimde çözebileceğine inanmak gerekir.

Türkiye ilk bütçesiyle 19. yüzyılın ikinci yarısında tanıştı; düzenli ve doğru bütçe yapmasını Cumhuriyetle öğrendi. İlk iktisadî planla 1929 sonunda, sonra da altmışlı yıllarda tanıştık; ciddî bütçe açıklarıyla yetmişli yıllarda karşılaştık. Cumhuriyet tarihinin ilk büyük yolsuzluğu ise 1928 de karşımıza çıkmıştı.

Cumhuriyetin bütçeleri yıllar yılı geleneksel bütçe ilkeleri içinde korkaçekine hazırlanmış belgelerdi. Yetmişli yıllarda alışılan bütçe açıkları ise doksanlı yıllar sonunda bütçeleri kamu borcu ödeme belgeleri haline getirdi.

Altmışlı yılların başındaki DPT yirmi-otuz kişilik sırtlarında, doğru ya da yanlış, ülkeyi koruyup kollama ve kalkındırma görevi bulunduğu inanan insanlardan oluşuyordu. İşin ilginç tarafı şimdiki Meclis binasının bir yanındaki planlama toplantılarına katılan dönemin Başbakanı İsmet İnönü'nün de planlamaya ve plancılara bakışı çok farklı değildi. Şimdilerde planlama ya-

pan kadromuz çok, pek çok genişledi. Ama, doğruyu söylemek gerekirse, politik kadroların da, kamu oyunun da beş yıllık planlar ve yıllık programlarda neler bulunduğuyla yeterince ilgilendiğini söylemek kolay değil.

Gene biraz geriye gidip hatırlayalım. 1928 de Yavuz-Havuz yolsuzluğunun ortaya çıkışı yalnızca Bahriye Bakanı İhsan Beyin koltuğuna ve siyasal hayatına mal olmamış aynı badirede üç yıllık ömrü olan Bahriye Bakanlığı da lağvedilmişti. Aradan geçen yıllar içinde öylesine büyük malî yolsuzluklara alıştık ki, günümüzdekilerle kıyaslandığında bahşiş boyutlarını aşmayan böyle bir yolsuzluğun bakanıyla birlikte koca bir bakanlık örgütünü neden ortadan kaldırdığını anlamakta güçlük çekiyoruz.

Yıllar içinde ortaya çıkan bütün bu değişiklikleri değerlendirmemiz gerek. Siyasal hayatta, bürokrasinin yapısında ve alışkanlıklarında, başarılı insan saydıklarımızda, rüşveti algılamamızda, hemen her şeyde yapmalıyız bu değerlendirmeyi. Yalnızca teknik bir değerlendirmenin ötesinde siyasal-toplumsal düzeni, bu düzenin alışkanlıklarını, değer yargılarını ele almamız gerek.

Türk siyasal hayatı yoğun bir güven bunalımının sıkıntıları içinde görünmektedir. Kendimizi Oz ülkesinin yurttaşları gibi hissetmeye başladık. Yıllar yılı bizleri büyücülerin yönettiğini sanırken bir de baktık ki malî ve siyasal kaosun yırttığı perdenin arkasında büyücüler de yok yönetenler de; ülke kendi başına bir yerlere mi gidiyor diye düşünmeye başladık. Kamu oyu, politik kadrolar, bürokrasi, üniversiteler, iş alemi, çalışanlar gibi siyasal oyunun temel aktörleri arasındaki bu bunalımı giderilmesi, gelecekte sağlam, kalıcı ve dürüst politikalar izlenebilmesi açısından büyük zorunludur. Malî-iktisadî sıkıntıların ortadan kaldırılabilmesi için çözüm üretilmeye çalışılması bu yolda atılacak önemli bir adım olacaktır.

Bugünkü toplantıya katılan değerli konuşmacıların düşüncelerinin böyle bir çabaya önemli katkılar sağlayacağına inanıyorum.

Hepinize hoş geldiniz der, saygılarımı sunarım efendim.

I. Oturum

Türkiye Geleceğini Planlayabiliyor mu? Yapısal Uyum Programı ve Sekizinci Plan Nasıl Bir Türkiye Öngörüyor?

Sunucu- “Türkiye geleceğini planlayabiliyor mu? Yapısal uyum programı ve Sekizinci Plan nasıl bir Türkiye öngörüyor?” konulu sabah oturumunu yönetmek üzere Siyasal Bilgiler Fakültesi Maliye Bölümü Öğretim Üyesi Sayın Prof. Dr. Sinan Sönmez’i kürsüye davet ediyorum.

Prof. Dr. Sinan SÖNMEZ (AÜ. SBF Öğretim Üyesi)- Sayın davetliler, değerli meslektaşlarım ve hocalarım, sevgili öğrenciler; Kamu Ekonomisi ve

Politikaları Araştırma ve Uygulama Merkezi'nin organize ettiği bugünkü etkinlikte güncel bir soruya yanıt aranacak..

Bu çerçevede de sabah ve öğleden sonra iki tane oturum tertiplendi. Sabah ve öğleden sonraki oturumlarda çok değerli konuşmacılar konulara ilişkin görüşlerini açıklayacak, soruları yanıtlayacaklar. Şimdi ilk oturuma katılacak olan sayın konuşmacıları ben buraya davet ediyorum. Sayın Doç. Dr. Adil Temel, Sayın Dr. Yavuz Ege, Sayın Doç. Dr. Güven Sak ve Sayın Prof. Dr. Korkut Boratav.

Sayın Adil Temel, Devlet Planlama Teşkilatı Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürüdür. Sayın Dr. Yavuz Ege, Dış Ticaret Önceki Müsteşarı, DPT Önceki Müsteşar Yardımcısıdır ve halen Ulusal Politika Araştırmalar Vakfı Yönetim Kurulu Başkanıdır. Sayın Güven Sak'ı sevgili öğrencilerimiz tanıyorlar; Maliye Bölümümüzün, Fakültemizin, genç kuşaktan değerli bir öğretim üyesi. Ve değerli hocamız Korkut Boratav'ı tanıtmaya gerek yok herhalde. Dolayısıyla, bu son derece uzman bürokratlar, akademisyenler bugün Türkiye'nin geleceğini planlayabilme konusunu, özellikle de plan açısından masaya yatıracaklar.

Burada aslında ben rastlantısal olarak oturuma Başkanlık yapma görevini üstlenmiş bulunuyorum, yani dolayısıyla uzun bir konuşma falan yapmaya niyetim yok, sizleri değerli konuşmacılarla baş başa bırakacağım. Yalnız birkaç cümleyle bir şeyler söylemek istiyorum; o da şu olacak; Türkiye planla 1960'larda tanışmadı, Birinci Sanayi Programına, -ki buna "plan" da deniliyor- bağlı olarak 1930'lu yılların başlarında Türkiye bir tür planlamaya gitmiştir, bunu bir defa anımsayalım. Yani korumacılık ve devletçiliğin somutlaşmasında, daha doğrusu korumacı ve devletçi iktisat politikalarının uygulanmasında hiç kuşkusuz Birinci Sanayi Programı son derece önemli bir işlev ve sahip olmuştur. Bunu bir defa anımsamak lazım.

Daha sonra, daha Birinci Sanayi Programı sona ermeden önce, İkinci Sanayi Programı hazırlanmıştır, o da çok iddialı bir programdı, fakat İkinci Dünya Savaşının çıkması veya ufukta belirmesi ve finansman sorunları bu ikinci programın ; sanayi programının veya planın uygulamaya konulmasında bazı sorunlar çıkardı ve bazı projeler gerçekleştirilemedi. Ama çok önemli bir olgu var burada, yani Türkiye 1930'lu yılların hemen hemen başlarında sanayileşmesini bir program veya plana dayalı olarak sürdürmüştür ve çok

önemli ilerlemeler sağlamıştır, sanayileşmenin temeli atılmıştır; bu birinci nokta.

İkinci nokta; 1960'lı yılların başlarında planlı kalkınma stratejisinin benimsenmesine bağlı olarak beş yıllık planların birbirini izlemesidir. Kuşkusuz kalkınma planları uluslararası sermaye birikimi modeli ve isbölümünden bağımsız olarak hazırlanmamıştır. İthal ikameci politikaların değerlendirilmesinde bu gerçeklerin dikkate alınmasında yarar vardır. Ekonominin ve geleceğin planlanmasında seksenli yılların başları bir dönemeci veya kırılma noktasını oluşturmaktadır. Ancak hemen belirtmekte yarar var; yetmişli yılların sonlarına doğru somutlaşan derin ekonomik-finansal-sosyal-siyasal kriz fiilen plan uygulamasının temellerini yok etmiştir. Bunun ardından, seksenli yılların başlarından itibaren ekonominin planlanmasından adım adım vazgeçme süreci başlatılmıştır. Hükümetler değişmiş, ancak "serbest piyasa" ekonomisinin gerekleri adeta iktisadi anayasaya dönüştürülmüş, plan kavramı ve planlı kalkınma sorunsalı rafa kaldırılmıştır. Bu bağlamda bugün Türkiye'de uygulanan iktisat politikalarının "Washington Konsensüs"e çok uygun olduğu gözüküyor.. Nitekim Serbestleşme, özelleştirme, deregülasyon, makro ekonomik istikrar ve kamu harcamalarının kısılması, küçük bütçe aracılığıyla devlet faaliyetlerinin yürütülmesi "Washington Konsensüs" diye bilinen bu sürecin, bu uzlaşmanın ilkeleridir. Nitekim küreselleşme yörüngesine oturtulmaya çalışılan, hatta oturtulan Türkiye'de son stand-by anlaşması çerçevesinde uygulamaya konulan ve katılık derecesi giderek artırılan istikrar programı demin vurguladığımız ilkelere dayalıdır.

Bakın, 1998'in Nisan ayı sonlarında Güneş Taner ve Gazi Erçel imzalı bir taahhüt mektubu açıklanmıştır, yayınlanmıştır, IMF'ye verilmiştir. Bunu bir defa anımsayalım ve 3'er aylık süreyle IMF'nin bir finansal desteği olmaksızın, bu kurumun Türkiye ekonomisinin performansını denetleme yetkisinin verildiğini biliyoruz. Daha sonra bu sefer 1999'un Aralık ayında gene Merkez Bankası Başkanı Gazi Erçel ve Recep Önal imzalı bir niyet mektubuna veya bunun ardından yeni bir istikrar programı uygulamaya konulmuştur, buna yapısal uyumu da kapsayacak şekilde bir istikrar programı diyebiliriz ve çok vurgulanan, işte yapısal reformların hızlandırılması süreci aslında başlatmıştır.

Burada şu soruyu sormak lazım: Bu yapısal reformları uygulama durumunda kalan Türkiye ekonomisi ne derecede geleceğini planlayabilmektedir?

Devlet Planlama Teşkilatının ve planın bu kapsamda anlamı ne olabilir, önemi ne olabilir? Bu bence son derece ciddiye alınması gerekli sorulardır, özellikle son planın, Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planının uygulamaya konulduğu aşamada böyle bir istikrar paketinin de aynı şekilde gündeme gelmesi ve uygulamaya konulması hiç kuşkusuz plan ve planlama kavramının sorgulanmasını bir açıdan gerekli kılıyor, yani plan Türkiye'nin küreselleşmesini sağlamaya yönelik mi olacak? Ama bu çerçevede de hükümetlerin veya daha geniş bir tanımla devletin kullanacağı araçlar, iktisat politikası araçlarının da bir şekilde azaldığını, önemini yitirdiğini görüyoruz.

Ben lafı çok uzatmayayım, çok değerli sayın konuşmacılara sözü bırakıyorum. Öncelikle Sayın Adil Temel görüşlerini açıklayacak.

Buyurun Sayın Temel.

Doç. Dr. Adil TEMEL (Devlet Planlama Teşkilatı Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürü)- Sayın Başkan, değerli hocalarım, değerli öğrenciler, değerli konuklar; bugünlerde iktisat basınına, yani iktisat dünyasına bakacak olur isek, geniş ölçüde bugünün tartışıldığını, bugünün analiz edildiğini görüyoruz.

Bu toplantıda gördüm ki, bugünden öte bir miktar geleceği de tartışılabilir şeklinde bir eğilim var. Gerçekten bunun çok iyi olacağını düşünüyorum. Olay, bütünüyle günlük konjonktür hareketlerinin izlenmesini ve soruların değerlendirilmesine yönelmiş gibi gözüküyor.

Bu toplantıda gerektiği zaman geleceğe atıfta bulunacağım, gerektiği zaman İstikrar Programına da atıfta bulunmak istiyorum, fakat öz olarak bir miktar yarınları tartışmak istiyorum. Yarınları tartışabilmek için de asıl niş noktam önümüzdeki yılda yürürlüğe girecek olan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı ve Uzun Vadeli Strateji olacak.

Biraz önce hocalarım da bahsettiler, dünyaya bakacak olur isek, bir küreselleşme olayı var, süreci var, bunu yadsıyabilmemiz, bunun dışında kalabilmemiz de mümkün değil. Eğer biz bu sürecin gerektirdiği önlemleri, tedbirleri alamaz isek, bir ölçüde tecrit olmaya, bir ölçüde marjinalleşmeye mahkûm gibi gözüküyoruz. Küreselleşme deyince, küreselleşme sadece olanaklar sunan yeni bir hareket değil, belki işbölümünü artırıyor, uzmanlaşmayı artırıyor, dolayısıyla büyümeyi ve refahı artırıcı bir yönü var. Fakat onun öte-

sinde, son krizlerde de gördüğümüz gibi, belirli bir krizin hızla yayılabilmesine yönelik etkisi var. Yine iktisat politikalarını uygulamakta geniş ölçüde ülkelerin hareket alanlarını kısıtlayan bir yönü de var.

Biraz önce Sayın Başkan buyurdular, küreselleşmeyle birlikte uluslararası kuruluşların, hatta uluslar üstü kuruluşların etkinlik kazandığını da görüyoruz. Bunun ilkinde örnek Dünya Ticaret Örgütü, ikincisine örnek Avrupa Birliği yapılanmasını söyleyebiliriz. Diğer bir boyuta bakacak olursak, yöreselleşme ve bölgeselleşme olayının gittikçe önem kazandığını görüyoruz.

Sekizinci Planın hazırlandığı bu ortamda belirsizlik var, fırsatlar var, diğer taraftan riskler var. Böyle bir ortamda Türkiye'ye uzun vadeli sayılabilecek bir yol haritası ortaya koyabilir miyiz diye yaklaştık. Dolayısıyla 2023'e kadar uzanan stratejinin başlangıç noktası veya çıkış noktası bu oldu. Eğer Uzun Vadeli Stratejinin temel çerçevesine bakacak olur isek, önümüzdeki 23 yıllık perspektife bakacak olur isek, her şeyden önce Türkiye ekonomisinin bir bilgi ekonomisine dönüşmesi amaçlanıyor. Dolayısıyla, bu çerçevede hangi tip yapısal problemlere çözüm getireceksek veya hangi tip dönüşümleri ortaya koyacaksak, bunların çerçevesi çizilmeye çalışılıyor.

Yine çok genel hatlarıyla bakacak olur isek, bu stratejinin belirli öngörülleri de var. Örneğin, bu öngörülerden birisi yüzde 7'lik kalkınma hızı, yüzde 7 civarında bir kalkınma hızı öngörülüyor. Bu kalkınma hızı gerçekçi midir? diye sorulacak olur ise, geçmiş 40 yıllık planlama deneyimine bakıyoruz, eğer 1963'ten başlatacak olur isek 37 yıl. Bu dönemin ortalama hızı kabaca yüzde 5 civarında, yani 40 yıllık döneme bakacak olur isek ortalama yüzde 5 civarında büyüme hızı sağlamışız. Bu yeterli midir? Belki Türkiye koşulları içerisinde yeterli, fakat kesinlikle yeterli görülmemesi gereken, bir ölçüde artırılması gereken bir hız. Bunun uluslararası karşılaştırmasını yaparsak, Uzakdoğu'daki bazı ülkelerin yüksek performanslar gerçekleştirdiğini görüyoruz. Fakat "onlarda olan, bizde olmayan nedir?" diye baktığımız zaman, iki unsurla karşı karşıya kalıyoruz. Birincisi, o ülkelerde ortalama tasarruf oranının yüksek olduğunu görüyoruz, bizde yüzde 20'lerde iken, o ülkelere bakacak olur isek, tasarruf oranı yüzde 30'larda. Dolayısıyla, klasik anlamda üretim faktörlerinden tasarrufu, yani sermaye unsurunu daha hızlı bir şekilde artırabiliyorlar.

Bir ikinci olay da, genelde toplam faktör verimliliği olarak adlandıracağımız verimlilik artışının hızlı olduğunu görüyoruz. Dolayısıyla, Uzun Va-

deli Stratejinin esasına bakacak olursak, bir taraftan üretim faktörlerini artırmaya çalışıyoruz, diğer taraftan da verimlilik artışını sağlayabilecek yeni enstrümanlar veya araçlar neyse onları devreye sokmaya çalışıyoruz.

Dolayısıyla, bu çerçevede planlanan yapısal dönüşümler ve başlıca makroekonomik tahminler Sekizinci Planda yer alıyor. Ben bunun birkaç tane-sini arz etmek istiyorum. Mesela, sanayinin payı çok fazla artmıyor, asıl de-ğişim tarımla, hizmetler arasında olma durumunda, çünkü sanayi yüzde 30'lara yaklaşmış durumda, dünyada gelişmiş ülkelere de baktığımızda yüz-de 30'larda kalıyor. Öte yandan, nüfusun mekansal dağılımı geniş ölçüde de-ğişebilecek. Şu aşamada nüfusun yüzde 60'ı kentlerde yaşıyor, 2020'lerde kentlerde yaşayan nüfus oranının yüzde 90'lara çıkması söz konusu. Yine eğitimde önemli hedefler var, buna yönelik kaynak tahsislerinin yapılması gerekiyor. Okullaşma oranının ilköğretim ve ortaöğretimde yüzde 100'e, yükseköğretimde yüzde 50'ye ulaştırılması söz konusu.

Klasik üretim faktörleri anlamında bakacak olur isek, ortalama yatırım oranının yüzde 20'lerden yüzde 27'lere çıkarılması söz konusu. Yine kamu yatırımlarının geniş ölçüde eğitim, sağlık, Ar-Ge alanlarında, daha doğrusu teknoloji üreten ve insana yatırım alanlarında yoğunlaştırılması öngörülüyor.

Bu çerçeveye Sekizinci Planı oturtacak olur isek, Sekizinci Plan bilindiği gibi 2001 ile 2005 dönemini kapsıyor. Sekizinci Plan her şeyden önce sür-dürülebilir bir büyümenin gerçekleştirilebilmesi için makroekonomik istikra-rın sağlanmasına yönelik temel ilke ve politikaları öngörüyor. Diğer taraftan, Avrupa Birliğine üyeliğin gerektirdiği belirli yapısal projelerin uygulamaya konulması söz konusu. Belki bunlarla paralel ve daha önemli olan da şu aş-a-mada bazı temel yapısal problemlerimiz var, bunların çözümüne yönelik öneriler de öngörülüyor.

Bunun ilk boyutunun makroekonomik istikrarın sağlanması olduğunu söylemiş idim, bu çerçevede temel politikalarımız nedir diye bakacak olur isek; her şeyden önce GSMH büyümesinin yatırım ve dış talebe dönük olaca-ğını ve maliye politikasının ise kamu açıklarını kalıcı bir şekilde azaltılma-sını sağlayacak şekilde uygulanacağını söylüyoruz. Yine bu çerçevede, fon-ların geniş ölçüde kaldırılmasına veya amacı doğrultusunda kullanılmasına yönelik politikalar var. Para politikası da enflasyonla mücadele hedefiyle uyumlu bir şekilde yürütülecek.

Diğer taraftan, mali sistemi güçlendirmek için mali kurumlar güçlü bir yapıya kavuşturulacak, saydamlık sağlanacak, etkin bir denetim ve gözetim sistemi oluşturulacak, uluslararası norm ve standartlar dikkate alınacak ve mali aracılık etkin hale getirilecektir. Eğer şu aşamadaki mali krizi düşünecek olur isek, ona yönelik Planın önerileri bunlar. Aslında burada hemen bir hususu da arz etmek istiyorum. Buna benzer bir öneri Yedinci Planda da var idi. Eğer Yedinci Planın öngördüğü doğrultuda belirli aşamalar kat edilmiş olsaydı, belki şu aşamadaki bankacılık krizini de yaşamamış olacaktık.

Diğer taraftan, ihracatta mal ve pazar çeşitliliğinin geliştirilmesi öngörü- lüyor. Yine biraz önce de arz ettim, kamu yatırımlarında eğitim, sağlık, tek- noloji altyapısı, enerji, sulama ve kentsel altyapının öncelikli olması öngörü- lüyor.

Gelirler politikası için de getirilen çerçeve, üretim ve istihdamı artırma, fi- yat istikrarını sağlama hedefleri ile tutarlı bir biçimde verimlilikle ilişkili ola- rak yürütülmesi. Burada asıl hedef, gelirler politikasıyla da verimliliğin bir şekilde bağlantısının kurulması konusunda.

Yine Planın öngördüğü yapısal reformlara bakacak olur isek; tarımsal des- teklemeye, sosyal güvenlik, kamu mali yönetimi ve şeffaflık, vergi politikası, bankacılık sisteminde denetim ve gözetleme konularında kapsamlı yapısal re- formların süratle harekete geçirilmesi öngörülüyor.

Yine Planın beş yıllık bazı temel öngörülerinden bahsetmek istiyorum. Burada öngörülen büyüme hızı yüzde 6.7. Burada hemen istikrar programı gündeme gelebilir, bilindiği üzere istikrar programının iki yılı ile Planın baş- langıç iki yılı örtüşüyor. Dolayısıyla, buradaki gerek öngörülerde olsun ge- gerekse uygulanacak politikalarda olsun bir ayrışma, bir farklılaşma söz konu- su değil. İlk iki yılda daha çok talep ağırlıklı politikaların uygulanması söz konusu. Planın arta kalan üç yılında da yine sürdürülebilir büyüme ortamını bozmadan arz yönlü politikalara ağırlık verilmesi söz konusu.

Yine burada Planın önem arzeden diğer bazı hedeflerini de vurgulamak is- tiyorum. Her şeyden önce kamu yatırımları geniş ölçüde eğitim, enerji, sağ- lık sektörlerine yönlendiriliyor. Dış ticarete yönelik projeksiyonlar var. Bel- ki burada temel gösterge olarak alabileceğimiz Cari Açığın GSMH'ya oranı 2005'de yüzde 2.5 olarak öngörülüyor.

Planın diğeri boyutu da Avrupa Birliği'ne üyelik sürecidir. Eğer Plan öngörürleri, beklendiği şekilde gerçekteşecek olursa, Avrupa Birliği üyeliğinin bir sonraki aşamasını teşkil eden Parasal Birlik için gerekli olan Maastricht kriterlerinin bütçe açığı GSMH oranı ve kamu kesimi borç stoku GSMH oranını hedefine 2002'lerde ulaşılabilereği öngörülüyor veya hedefleniyor. Diğer taraftan enflasyon ve faiz oranı koşullarının da 2005'e kadar gerçekteşirilmesi öngörülüyor. Burada belki Ulusal Program olayı gündeme gelebilir. Eğer bu makro değerler çerçevesinde olaya bakacak olursak, beş yıllık dönem için Ulusal Programın hazırlanıp, yine beş yıllık bir dönem içerisinde AB'ye uyum sürecinin gerçekteşirilmesi mümkün görünüyor.

Dünya ile bütünleşmede Avrupa Birliğine üyelik süreci temel referans noktalarımızdan birisini oluşturmaktadır. AB ile ilişkiler devam ederken de diğer bölgesel girişimlerin de buna paralel olarak devam ettirilmesi öngörülüyor.

Yine başlangıçta sözünü etmiştim, bir tarafta küreselleşme, uluslararasılaşma, diğer tarafta yerelleşme olayı yaşanmaktadır. Burada şunu arz etmek istiyorum. Sekizinci Beş Yıllık Plan, geçmiş Planlardan farklı olarak bölgesel gelişme olayına geniş ölçüde eğilmekte ve bu konuda politikalar geliştirmektedir. Bunlardan GAP Projesinde önemli aşama katedildi, Zonguldak-Bartın-Karabük Bölgesel Gelişme Projesi uygulanmakta. Dođu Karadeniz Projesi ve Dođu Anadolu Projesi tamamlanmak üzeredir. Ayrıca, kamu yatırımları geniş ölçüde bu Bölgenin altyapısının iyileştirilmesine yönlendirilmektedir. Yine özel sektör yatırımlarının bu bölgelere ve geri kalmış bölgelere yönlendirilebilmesi için teşvik politikalarının farklılaştırılmasına gidilmektedir.

Konuşmamızın başlangıcında teknolojik gelişme ve toplam faktör verimliliğini vurgulamıştık. Bunun da sınaileşme ve teknolojik gelişme politikalarıyla ilgili yönleri mevcuttur. Yine, verimliliğin çok önemli başka bir boyutu da insan kaynaklarının geliştirilmesine yönelik yanıdır. Biraz önce arz etmiş bulunduğum üzere, kamu yatırımlarının tahsisinde insan kaynaklarının geliştirilmesinde eğitim ve sağlığa Plan özel önem atfediyor. Belki bu arada geçmiş Planların da bir özeleştirisini yapmak gerekir. Bizim Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planımıza bakacak olur isek, insan kaynaklarına ayrılan kaynağın, daha doğrusu yatırımların payı hayli yüksek. Bu payın Altıncı Plana kadar azalarak devam ettiğini görüyoruz. Altıncı Plandan sonra artırılmaya çalışı-

lıyor. Sekizinci Planda da, bu kesime yönelik kaynak tahsisinin artırılarak devam ettirilmesi öngörülüyor. Bu bakımdan eğitim, sağlık, teknolojik altyapının geliştirilmesi büyük önem arz ediyor.

Eğitimde zorunlu temel eğitim sürecinin 12 yıla çıkarılması için gerekli altyapının oluşturulması öngörülüyor. Orta ve yükseköğretimde örgün ve yaygın mesleki teknik eğitime öncelik verilmesi, başlangıçta mesleki ve teknik eğitim, daha sonra da hayat boyu eğitim önem kazanıyor. Yine üniversitelerimizle ilgilidir diye söylemek istiyorum, yükseköğretimin bürokratik bir merkeziyetçi yapıdan kurtarılması, sistemde rekabeti geliştirici düzenlemelerin yapılması, üniversitelerin idari, mali ve bilimsel özerkliklerinin güçlendirilmesi Planda üzerinde durulan hususlardan biridir. YÖK'ün geniş ölçüde bir koordinasyon veya planlama yapan bir kurum haline getirilmesi öngörülüyor.

Sağlıkta geniş ölçüde sağlık hizmetleri kalitesinin artırılması söz konusudur. Bu konudaki başlıca politika, sağlık hizmet sunumuyla, finansmanının birbirinden ayrılması ve herkesin sağlık sigortası kapsamında sağlık hizmetinden yararlanmasıdır.

Yine insan kaynaklarının geliştirilmesiyle ilgili olarak sosyal refahın artırılması önem arz etmektedir. Tabii sosyal refah deyince, gelir dağılımı ve yoksullukla mücadele anlaşılıyor. Muhtemelen Korkut Boratav hocam bunu geniş ölçüde tartışacak diye düşünüyorum. Burada da neler yapabiliriz diye, Plan neler öngörüyor diye baktığımız zaman, transfer sisteminin yeniden düzenlenerek gelir dağılımının iyileştirilmesi öngörülüyor.

Yine Ülkemizde kırsal kesimle kent arasında önemli ölçüde farklılık olduğunu görüyoruz. Kırsal kesimle ilgili mesleki yönlendirme programları ve projelerin geliştirilmesi öngörülüyor. Eğitim, sağlık, sosyal hizmetlerin dar gelirli ve yoksul kesimler için ulaşılabilir ve kullanılabilir olmasının sağlanması öngörülüyor. Burada önemli olan pastayı büyütürken adil şekilde paylaşmak. Pasta büyümeden adil paylaşımın olabilmesi de çok fazla mümkün gözüküyor. Dolayısıyla, Planda üretken yatırımlar yoluyla istihdamın geliştirilmesi öngörülüyor.

Bununla ilgili olduğu için sosyal güvenlik politikalarında birkaç hususa değinmek istiyorum. Her şeyden önce kamu sosyal sigorta hizmetlerinin nüfusunun tamamına yaygınlaştırılması öngörülüyor. Bu kurumların nimet-

külfet dengesi içerisinde çalışması, yeni oluşturulan işsizlik sigortasının etkin bir şekilde uygulanması, uzun ve kısa vadeli sigorta programlarının birbirinden ayrılması, tamamlayıcı bireysel emeklilik sigorta programlarının kayıtlı çalışmayı da azaltacak şekilde sisteme dahil edilmesi öngörülmüştür.

Planın sanayileşme ve teknolojik gelişme boyutuna bakacak olursak, her şeyden önce geldiğimiz bu ortamda sınıaleşmenin yanında diğer tüm sektörlerde de yüksek katma değerli faaliyetlerin özel sektörün öncülüğünde geliştirilmesi öngörülmüştür. Bu da özellikle sanayide yoğunlaştığı için sanayinin bu nedenle özel bir ağırlığı var, fakat bu tür faaliyetler tarımın belirli bir kesiminde de olabilir veyahut hizmetlerin belirli bir kesiminde de olabilir. Dolayısıyla, sınıaleşmeyi bu şekilde düşünmek lazım. Fakat Uzun Vadeli Stratejide öngörülen sanayi ötesi veyahut bilgi ekonomisiyle ilgili bir yapıya geçebilmek için de tarımsal işgücünün önce sanayide belirli bir disiplin altına alınması, ondan sonra yüksek katma değerli hizmet alanlarında kullanılması gerektiğinden hareketle sanayi yine ayrı bir vurgu noktası. Sanayide asıl hedefimiz, yine teknolojik kapasitenin artırılması ve sanayinin rekabet gücünün geliştirilmesidir.

Bu çerçevede bilim ve teknoloji politikasına bakabiliriz. Burada da geniş ölçüde araştırma kapasitesinin artırılması öneriliyor. Burada Ar-Ge faaliyetlerinin GSMH içerisindeki yüzde 0,8 dolayındaki payının orta dönemde yüzde 1,5'e çıkarılması, bunun ekonomik ve sosyal faydaya dönüşebilmesi için ulusal inovasyon sisteminin oluşturulması öngörülmüştür. Belki burada bir hususu vurgulamak lazım, bilim ve araştırmada kamu geniş ölçüde üzerine düşeni yapıyor, rakamlara baktığımız zaman biz bunu görüyoruz, ancak özel kesimin bu konuda çok fazla talebinin olmadığını da görüyoruz, bu bir problem olarak gözüküyor.

Planda ekonomik ve sosyal gelişmenin ihtiyacı olan her türlü altyapının oluşturulması hedeflenmektedir.

Bu çerçevede Sekizinci Planın nasıl bir Türkiye öngördüğünü kısaca özetleyebiliriz: Enflasyonu AB kriterleri ile uyumlu bir düzeye düşürerek sürdürülebilir bir büyüme oranını sağlamış, AB'ye tam üyelik hedefi doğrultusunda ekonomik rekabette uyum gücünü artırmış, başlıca yapısal problemlerini çözmüş, temel dönüşümleri gerçekleştirme doğrultusunda mesafeler kat etmeye başlamış, fert başına gelirini 2005'te 4 300 dolara çıkarmış, doğuştan ha-

yatta kalma ümidi yaklaşık 70 yıla yükselmiş, okullaşma oranı okul öncesi eğitimde yüzde 25'e, ilköğretimde yüzde 100'e, ortaöğretimde yüzde 75'e ve yükseköğretimde yüzde 37'ye ulaşmış, sağlıkta yatak başına nüfusu 351'e, hekim başına nüfusu 789'a inmiş, işsizlik oranı yaklaşık yüzde 5,5'lara düşmüş, kamu sigorta programının kapsadığı nüfus yüzde 100'e ulaşmış, sulanan tarım alanı 4,2 milyon hektara yükselmiş, şu aşamada 27 bin megawattlık elektrik üretim gücünü 43 bin megawatt'a yükselterek ekonomik ve sosyal gelişme için gerekli elektriği üretme kapasitesine kavuşmuş bir Türkiye olarak tasvir edebiliriz.

Beni dinlediğiniz için teşekkür ederim. (Alkışlar)

Prof. Dr. Sinan SÖNMEZ (AÜ. SBF Öğretim Üyesi)- Sayın Temel'e bu değerli katkısından dolayı teşekkür ediyoruz.

Buyurun Sayın Sak.

Doç. Dr. Güven SAK (AÜ. SBF. Öğretim Üyesi)- Teşekkür ederim.

Epeydir böyle planlamayla alâkalı bir konuşmaya nasıl başlayayım diye düşünüyorum. Ama madem Washington Konsensüsünden başladık. Ben de planlamanın süreç içindeki önemini vurgulamaya oradan başlayayım.

Şimdi küreselleşme sürecine eklemleme konusunda ben ulusların, devletlerin bir görelî bir özerklik alanı olduğunu düşünüyorum. Bu eklemleme sürecinin de aslında çok ayrıntılı olarak planlanması gerektiğini düşünüyorum. Şöyle düşünebiliriz: Geçenlerde bir dostumuz anlatıyordu, bir nehrin kıyısına bir tepeden inmeye çalışıyorsanız bunun birkaç yolu var, yuvarlanarak da aşağıya inebilirsiniz, dikkatli adımlarla, ayağınızı nereye bastığınızı bilerek de inebilirsiniz. Bence planlamanın ve DPT'nin önemi, daha çok buradaymış gibi geliyor bana. Dikkatli adımlarla, ayağımız kaymadan, üstümüz başımız kirlenmeden istediğimiz gibi o tepeden aşağıya inmek istiyorsak eğer, o nehrin kıyısına varmak istiyorsak ben planlamanın önemli olduğunu düşünüyorum.

Adil bey konuşmaya başlarken, "bugünün sorunlarından çıkıp geleceğe bakmak ne kadar güzel" dedi, aslında ben bugünün sorunlarından geleceğe bakmayı düşünmüyorum, bugünün problemlerinden geçmişe bakmayı düşünüyorum, çünkü bence geçmişte bu konuda yapmış hatalar nedeniyle bugün

2000 yılının başında başlattığımız bu istikrar programını bugün çok kritik bir aşamaya getirdik. Aslında hâlâ kritik diyoruz ya, neyse, daha fazlasını söylemiyoruz şimdilik. Çok kritik bir noktaya getirdik ve de bu kritik noktaya gelişimizde bence bu başlangıçtaki hazırlıksızlığın, planlama teşkilatının işlevini iyi yerine getirememesinin özel bir önemi var. Ben bunun altını çizmeye çalışacağım ve bu eksikliğin bürokraside yarattığı amaç seti karışıklığının son krizde büyük rolü varmış gibi geliyor bana.

Biz bu yılın başında, daha doğrusu 1999'un sonunda IMF'ye bir niyet mektubu verdik. Hükümet böylece bir program açıklamış oldu. Programın unsurlarını biliyoruz. Başta bütçeyle ilgili bir mali iyileştirme vardı. Sonra bir para ve kur politikası tanımlandı, enflasyonla mücadelede kura dayalı bir politikayı benimsedik. Çok iyi tanımlanmamış bir gelirler politikası ayağı vardı. Bir de yapısal reformlarımız vardı. Yapısal reformların önemi, aslında niyet mektubuna bakarsanız şöyle tarif ediliyor: Sağlanacak istikrarın bundan sonra korunması amacıyla yapısal reformlar yapacağımızdan bahsediliyor. Ama herhalde tek amacı bu değil, aynı zamanda biz bu yapısal reformlarla Türkiye'de bir türlü istikrarlı bir biçimde sürdürülemeyen büyüme sürecinin istikrar kazanmasını da istiyoruz aynı zamanda, çünkü büyüme sürecinin önünde de birtakım engeller oluşturuyor bu yapısal reformların kaynağı olan problemler.

Dolayısıyla, bizi bu program öncesindeki sorunlar yumağına getiren yapısal problemleri bir şekilde çözmemiz lazımdı. Bu yapısal problemlerin de aslında listesini biliyoruz. Niyet mektubunda da var. Bunlar aslında Adil beyin biraz önce saydığı gibi planlama metinlerinde de vardı. Bunların böyle olduğunu zaten biliyorduk. Türkiye'de birtakım problem alanlarının olduğu ve bunlara çözüm getirilmesi gerektiği, bankacılık sektörüyle ilgili bir düzenleme yapılması gerektiği, sektördeki risklerin azaltılması gerektiği, her yerde yazdığı gibi niyet mektubunda da yazıyordu. Sosyal güvenlik sistemindeki problemin giderilmesi gerektiği orada da yazıyordu. Tarımla ilgili düzenlemeler orada da yazıyordu. Sonra özelleştirmeyle ilgili bir dizi tedbir var, orada da aslında hem bu Türk Hava Yolları, POAŞ gibi bildiğimiz, satış diye tanımlanabilecek özelleştirmeler var, bir de düzenlemeyi gerektiren yeni tür özelleştirmelerimiz de var. Enerji ve telekomünikasyon sektörlerinde gerçekleştirilmesi gereken bir dizi düzenleme var. Bunlar da aslında o sektörlerin yeniden yapılanması anlamına geliyor. Bu tedbirler bundan 20 yıl sonra-

ki geleceğimizi etkileyecek. Bugün ne olduğunu anlamayacağız, ne yapıldığını tam bilemeyeceğiz, ama 20 yıl sonra ne yapıldığının farkına vardığımızda aslında çok da geç olmuş olacak.

Ben çok söylemeyeyim- kamu mali yönetiminde bir reform yapılması, harcamaların şeffaf hale getirilmesiyle ilgili birtakım sözler var, bir plan var ortada. Ama bu program ilk çıktığında Korkut hocayla beraber bir toplantıdaydık. Hem de niyet mektubunun ilk açıklandığı sabah. O zaman da ben altını çizmeye çalışmıştım, bu programın, bu niyet mektubunun zaten en boş tarafı bu yapısal reformlar bölümüydü. Çünkü bu yapısal reformları nasıl yapacağımız belli değildi, işin nasılıyla ilgili ayrıntı yoktu ortada. O demin ki örnekten giderseniz, yani o tepeden nasıl ineceğiz, o adımları nasıl atacağız, onunla ilgili ortada somut hiçbir şey yoktu. Bu boşlukları doldurmamız gerekiyordu dolayısıyla.

Bu boşlukları doldurmada ben Devlet Planlama Teşkilatı'nın önemli olduğunu düşünüyorum. Bütün bu gerçekleştirilecek, yapılması planlanan şeylerin nasıl bir makro çerçeve içerisinde anlam kazandığını, hangi adım atılırsa sonuçlarının nasıl olacağını değerlendiriyor olmamız lazım sonuçta. Biz onu değerlendirmedığımız için bugün bu durumdayız bence. Bu yapısal reformların hepsi hakkında bir şey söyleyecek kadar çok şey bilmiyorum. Birkaç tanesine bir yerinden bulaşmış vaziyetteyim, onun için onlarla ilgili konuşabilirim. Mesela sosyal güvenlik reformu ve bu harcamaların şeffaflığıyla ilgili konulardan biraz daha ayrıntılı bahsedebilirim. Ama bugün daha çok bankacılık sektörü reformundan bahsedeceğim, hatta yalnızca ondan bahsedeceğim, çünkü örnek olarak onun alınması gerektiğini düşünüyorum. Atılacak adımları iyi planlayamamanın nelere yol açabileceğinin bence çok somut bir örneği bugün karşımızdaki uygulama ve Kasım ayındaki bankacılık krizi.

Bu yapısal tedbirler paketi Türkiye'de bir kriz var diye başlamadı aslında. Bir kriz ortaya çıkmasın diye, riskler taşıyan bir ekonomide bir kriz ortamı doğmasın diye bu program tasarlandı. Ama biz şimdi şunu öğrendik, eğer bu atılacak adımları, eylem planını adım adım ayrıntılı olarak düşünerek planlamazsanız yine de kriz olabiliyor. Birdenbire yapılsın dersiniz tedbirler manzumesine bakıp, yine hiçbir şey değişmiyor, ama aynı şey yine gerçekleşiyor sonuçta. Önlemeye çalıştığınız şeyi, aslında yakına getirmiş oluyorsunuz. Bu "Nasıl?" sorusunun cevabının sistemli bir biçimde verilmemiş olmasın da Devlet Planlama Teşkilatının – dışarıdan bakan biri olarak ben en azından öy-

le görüyorum - devre dışında kalmasının etkili olduğunu düşünüyorum. Bu durumun kamu yöneticilerinin kafasındaki amaç seti karışıklığını yarattığını ve sonuçta da bir koordinasyon boşluğu yarattığını düşünüyorum.

Bence yine talihsiz bir şekilde bu boşluğu dolduran bir çalışmayı Dünya Bankası yakınlarda açıkladı, bu Country Economic Memorandum aslında bence Devlet Planlama Teşkilatında yapılması gereken türde bir çalışmaydı. Buna benzer “ne yapılırsa ne tür etkilere yol açar?” diye araştıran bir incelemenin aslında DPT’de yapılması gerekiyordu. Dolayısıyla, böyle bir çalışmanın yapılmış olması elbette iyi. Hiç değilse bir çalışma var ortada. Ama aynı zamanda da kötü, çünkü bunun bence burada yerel kurumlar tarafından yapılmış olması gerekiyordu.

Şimdi yaşamakta olduğumuz bankacılık kriziyle ilgili birkaç şey söyleyeyim. Hem yukarıda vurgulamaya çalıştığım noktayı açıklamak için, hem de somut olarak bu problemin nereden kaynaklandığını vurgulamak için. Bence bu son çalkantı, -artık çalkantı demiyoruz, doğrudan kriz diyoruz- bu kur politikası nedeniyle Merkez Bankasının döviz rezervleri hakkında duyulan bir kuşkudan falan çıkmadı. Bu kriz, doğrudan doğruya bankacılık sisteminde geçmiş dönemde birikmiş olan riskler nedeniyle çıktı. O risklerin realize olacağından korkanların harekete geçmesi nedeniyle çıktı. Dolayısıyla, aslında bankacılık reformu ile önlemeye çalıştığımız bir kriz ortaya çıktı sonuçta ve bankacılık krizi haline geldi bana sorarsanız. Geline nokta bankacılık sektörü reformunun ne kadar önemli olduğunu, bu programın içerisinde de aslında ne kadar önemli bir yer işgal ettiğini anlamış olduk. Biraz geç anladık tabii, ama şimdi biliyoruz.

Bankacılık reformuna baktığımızda ne bekliyorduk? Ben her yerde bunu anlatmaya çalışıyorum zaten. Bu aralar hep aynı şeyleri söylüyorum galiba. Bir kere sürdürülemez durumda olan bankaları kapatacaztık, hemen kapatacaztık, bu “distress borrowing” dedikleri, her ne pahasına olursa olsun borçlanmaya çalışan, piyasaların işleyişini bozan bankaları ortadan kaldıracaktık, böylece de o iyi bankalarla, kötü bankaları birbirinden bir şekilde ayırt edecektik. Onu tam olarak yapamadık, hâlâ kafalarda bir sürü soru işaretinin olduğu bir ortamda yaşıyoruz.

İkinci olarak, kamu bankalarına ne yapacağımıza ayrıntılı olarak karar verecektik. Burada tabii kamu bankalarına ne yapacağımıza karar verecektik diye o siyasi fon dağıtım mekanizmalarıyla filan ilgilenmiyorum, kamu ban-

kalarının günlük likidite ihtiyaçları nedeniyle piyasada yarattıkları bozucu etki ve onun faiz oranları üzerindeki etkisi beni daha çok ilgilendiriyor sonuçta. Diğeri önemsiz diye demiyorum, o da önemli, ama bu daha önemli sistem açısından bakıldığında. Mesela, orada da neyi planlamamız lazım? “Kamu bankasını kapatıyorum bu yılın aralık ayından itibaren” demekle iş bitmiyor. Halk Bankasını kapattığımızda, hani bir nebze olsun esnafa hâlâ bir şey aktarıyorsa Halk Bankası, o esnafa ne olacağını, ne yapacağımızı, bundan sonra hangi mekanizmayla onları fonlayacağımıza karar veriyor olmamız lazım. Ziraat Bankasının yerine getirdiği bir sürü işlev var bankacılık dışında, o işlevlerin ne olacağına karar veriyor olmamız lazım. Dolayısıyla, kamu bankalarını kapatma programı, eylem programı dediğinizde bunun ayrıntılarının bir şekilde ortaya konuyor olması lazım.

Üçüncü olarak, bankacılık sektörüne bir bütün olarak bakıldığında, demin Adil bey’in anlattığı gibi planda da öyle ifadeler var, bu sistemdeki riskleri azaltmak söz konusu olacaktı. Yeni birtakım kurallar gelecekti, haziranın sonuna kadar bunların bir bölümünü yaptığımızı ikinci niyet mektubunda söylüyorduk, yeni sermaye yeterliliği, iş standartları gelecekti, piyasa riskini değerlendirmeye başlayacaktı bankalar, niyet mektuplarına bakarsanız. Sonra, iç risk denetimi için, kendi risk denetim aygıtlarını kurması için bazı tedbirler alınacaktı, muhasebe standartları gözden geçirilecekti bankacılık sisteminde. Buralarda da ne kadar mesafe aldığımızı tam olarak ben bilmiyorum ve bana pek mesafe almadık gibi geliyor. Yine burada standartları koyuyor olmak da yeterli değil. Bizim problemimiz zaten standartların olmaması değil. Mesela Türkiye’de, öyle bir ülkede yaşıyoruz ki, açık pozisyonların büyüklüğüyle ilgili değişik rivayetler var. 2 milyar dolardan, 18 milyar dolara kadar değişik rakamlar okuyorum. Bir ülkede bir büyüklük 2 milyarla, 18 milyar dolar arasında değişiyorsa, bu konu aslında bilançoları Resmi Gazetede yayımlanan, herkese açık olan kurumların bazı büyüklükleriyle ilgiliyse, yani aslında bunun büyüklüğünü her bakan görebilecekse, o zaman böyle muhtelif rivayetler olmaması lazım.

Demek ki bizim standartlarımızda bir problem yoksa bile uygulamamızda bir problem var. Uygulamada ciddi problemler varsa o zaman neyi planlamamız lazım? O zaman bence şunu planlamamız lazım, demin nasıl kamu bankalarını bugün kapattım diyemiyorsak, açık pozisyonlarımızı da bugün kapatın diyemezsiniz bankacılık sistemine. Dolayısıyla, hangi süreç içerisinde kapatılacağını planlamanız lazım. Hangi süreç içerisinde kurallara uyulaca-

ğini planlamanız da yetmez. Bunun için gereken sermaye kaynaklarını nasıl bulacaklarını da düşünüyor olmanız lazım. O sermaye kaynaklarını bulmak için, o açık pozisyonları kapatmak için bankalar önce Türk Lirası bulup, sonra o Türk liralariyla döviz almaya yöneldiklerinde döviz piyasalarında ne olabileceğini, bu döviz ihtiyacının nasıl karşılanacağını planlıyor olmanız lazım. Ondan sonra, bankaların Türk Lirası ihtiyaçlarını, Türk Lirası piyasalarından nasıl karşılayabileceklerini önceden planlıyor olmanız lazım. Nasıl planlıyor olmanız lazım? “Bunları birleşsin” diyorlar şimdi. Bu birleşmeleri önceden planlıyor olmanız lazım, artı bu birleşmeler eğer sermaye desteğine ihtiyaç gösteriyorsa, o sermaye desteğini kamunun bankacılık sistemine nasıl sağlayacağını da önceden planlıyor olmanız lazım; o kamu kaynaklarını da sağlam bir yerden nasıl sağlayacağınızı da planlıyor olmanız lazım. Aynı zamanda, bütün bunları bulamıyorsanız, o zaman Dünya Bankası gibi kuruluşlar zaten bu işler için varlar, oralardan bu işi gerçekleştirmek, banka bilançolarındaki bu riskleri temizlemek için gereken kaynakları sağlıyor olmanız lazım. Ama bunları yapabilmemiz için, “o” tepeden aşağıya inerken, yuvarlanmadan inmeyi sağlayacak adımları önceden planlıyor olmanız gerekiyor.

Son olayın bize gösterdiği, bunu planlamakta aslında biz ciddi bir zaaf içindeyiz, o gözüküyor. Dolayısıyla, demin bu iyi-kötü banka ayırımını yapmak, yeni kurallara uyum sağlamak, sermaye yeterliliği standartlarını sağlamak demiştim, kamu bankaları demiştim, tabii bir de bugün Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonunda olan bankalara ne yapacağımıza karar vermemiz gerekiyor. Çünkü o bankalar yaşamaya devam ettikçe, problem olmaya da devam ediyorlar. Yine aynı piyasalardan borçlanmaya devam ediyorlar, dolayısıyla onlarla ilgili de birtakım kararları süratli bir şekilde veriyor olmamız lazım.

Eğer bunu yapmazsak ne oluyor? Böyle ayrıntılı bir eylem planını hazırlamak gerekiyor. Ancak bu eylem planını havadan hazırlamıyorsunuz sonuçta, bir makro çerçevenin içine oturtuyorsunuz bunu aynı zamanda, “Biz bunu yapabilir miyiz bu dönemde? Bunu yapmak için neye ihtiyacımız var?” diye önceden düşünmeniz gerekiyor sonuçta. Eğer bunları yapmazsanız, eğer bunları gerçekleştirmezseniz, Türkiye’de bence son dönemde olanlar oluyor, yani birikmiş riskler bir yerinden patlıyor. Çok anlamsız bir şekilde de patlayabiliyor. Birkaç yıl sonra bunu böyle tartışabiliriz kesinlikle. Şimdi 1994’ü öyle tartışıyoruz mesela. “Bu idari hata nasıl yapıldı?” diyoruz ihale iptallerine bakarak. Bence bu olayı da aynı şekilde tartışabilirdik gibi geliyor bana bundan birkaç yıl sonra. Tabii iktisatçılar açısından, özellikle akademis-

yeniler açısından bir problem yok, problem bankacıları ilgilendiriyor. Bizim için aslında çok güzel bir dönem, ben heyecan duyduğumu itiraf etmeliyim. Bir sürü çalışma konusu çıkıyor, yazılacak bir sürü yazı konusu ortaya çıkıyor, biz genellikle deney yapma fırsatı bulamıyoruz iktisatta, bu olay aslında güzel bir deney ortamı yarattı. 1994'ten sonra bize böyle bir deney ortamı sağlayanlara teşekkür etmemiz lazım akademisyenler olarak.

20 dakika konuşamam diyordum, ama şimdilik burada keseyim.

Prof. Dr. Sinan SÖNMEZ (AÜ. SBF Öğretim Üyesi)- İkinci turda tamamlayabilirsiniz diye düşünüyorum. Teşekkür ederim süreye de uyduğunuz için.

Şimdi söz sırası Sayın Ege'de.; buyurun efendim.

Dr. Yavuz EGE (Dış Ticaret Eski Müsteşarı, DPT Eski Müsteşar Yrd.)- Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Değerli öğretim üyeleri, sevgili öğrenciler, sayın konuklar; bugünkü panelin konusu belki günümüzün koşullarıyla çok uyumlu görünmeyebilir, çünkü bir plan dönemini kavrayacak kadar ufka sahip kimse olduğunu zannetmiyorum şu anda Türkiye'de. Ama yine de plan üzerinde, plan fikri üzerinde, plan yapmak üzerinde hassasiyetle durmamız gerektiği inancındayım. Zaten gerçek anlamda planlama, uygulanabilir planlar yapıp, uygulanması gereken planlar yapıp onları uygulamakta zafiyet gösterdiğimiz için bugünleri yaşıyoruz. Önümüzdeki sene, daha önümüzdeki sene yine bunları tartışıp durabiliriz.

Ufku, hem yönetenlerin hem yönetilenlerin Türkiye'de son derece daralmış durumda. Ama yine de planlar yapılmaya devam ediliyor. Az önce Sayın Adil Temel ana hatlarıyla bize Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planının neler öngördüğünü ifade ettiler, ama sanki bu planları biz bir gereksinme nedeniyle değil de, yasal zorunluluktan yaparmış gibi bir haldeyiz. En azından ben öyle algılıyorum, ama galiba öyle algılayan başka pek çok kişi daha var, en azından toplumun kendisi öyle algılıyor diye görüyorum, çünkü pek ilgi yok planlara. Kalkınma planlarına olan ilgi giderek ortadan kalktı. Bunun yerini istikrar programlarına olan ilgi aldı. Çok şükür pek çok istikrar programı da yapıyoruz, yeniden yeniden heyecan tazeleniyor. İstikrar programları seri halde üretilip yarı yolda bırakılır hale geldi Türkiye'de. Ama bu Türkiye'ye has bir şey de değil, örneğin sık sık misal olarak gösterilen Arjantin'in son seri istikrar programları 1991'de başladı.

İstikrar programlarının yanı sıra bir de giderek ilginin yoğunlaştığı Avrupa Birliğine uyum programlarımız var. Bunlarla zannediyorum, plan konusundaki boşluğu fazlasıyla doldurur hale geldik, en azından tartışmalar açısından. Türkiye ekonomisi, Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal gelişimiyle ilgili tartışmalar açısından büyük bir boşluğu doldurur hale geldiler. Avrupa Birliğine uyum konusu da galiba biraz nahoş bir şekilde geliyor, bizim tarafımızdan değil de karşı tarafın niyetleri bakımından söylüyorum. Ama yine de bunlar çok daha fazla ilgi çekiyor, çünkü toplumun, insanların genelde günlük yaşamlarıyla ilgili olan şeyler bunlarda var. Mesela bir kokoreç olayı burada var, planda yok. Yahut Berlin'e gitme olayı burada var, planda yok; planda herhangi bir öngörü yok, ne kadar insanımız daha gidip Berlin'e yerleşecek, oradaki 300 bin civarındaki vatandaşımıza eklenecekler.

Bunlar önemli; çünkü insanların doğrudan doğruya günlük yaşamlarını etkiliyor, hemen etkiliyor ya da hemen etkileyeceği zannediliyor; etkilediği falan yok da, hemen etkileyeceği zannediliyor. Bu Avrupa Birliğine uyum programlarıyla ilgili olarak böyle, zaman içinde tabii elbette etkiliyorlar bu tür çalışmalar. Bizim planlarımız da, programlarımız da, bütçelerimiz de giderek Avrupa Birliğine uyumun bir yerde nasıl yapılacağına ilişkin hususları daha fazla taşır hale geldiler.

Aslında tabii bu istikrar programlarıyla, Avrupa Birliğine uyum programlarıyla siyasal otorite de daha fazla ilgili, çünkü planlar çok ilerideki, çok ötedeki birtakım zaman kesitlerine hitap ediyor, ama bugün hemen, siyasal otoritenin çözmesi gereken meseleler var. Ne gibi? Son derece açık. Kısa vadeli birtakım sorunlar var. Mesela, bankacılıkla ilgili meseleleri nasıl çözelim meselesi var. Önümüzdeki dönem, hemen bir-iki ay sonra toplu sözleşmeler, kamu toplu sözleşmeleri gündeme geliyor, "onları ne yapacağız?" diye düşünmeye başlayabilirler mi pek zannetmiyorum. Yani ufuklar çok daralmış vaziyette. Ama bu şekilde Türkiye'nin sorunlarını çözmesi mümkün değil, olsa olsa istikrar programları böyle seri halde imal edilir yahut başka buna benzer birtakım çabaların içinde olunur. Ama uzun vadeli bir perspektife sahip olmadan da bir yere varmamız mümkün değil. Çünkü bir defa öncelikle birtakım sorunlarımızın yapısal olduğunu görmemiz lazım. Yapısal sorunları da öyle günübirlik programlarla çözmek mümkün değil. Avrupa Birliğine uyum elbette bu yapısal sorunlarımızın bir kısmına en azından hitap ediyor ama, onların o şablonuna ne uyuyorsa o kadarıyla hitap ediyor. Bizim kendi prog-

ramlarımızı, kendi planlarımızı yapamadığımız sürece ve de bunları topluma mal edemediğimiz sürece gerçek anlamda bir plan işlevinden, bir planlama faaliyetinden söz etmemiz mümkün değil. Uygulanabilir planlar yapmamız da mümkün değil böyle bir yaklaşım içinde.

Öncelikle toplumun gereksinimleri ne ise onları öne çıkaran ve de uygulanabilir olan, ayağı yere basan, tekrar tekrar yeniden plan metinlerinde, program metinlerinde yer almayacak şekilde, birtakım şeyleri hiç değilse çözebilecek belgeler üretmemiz lazım ve bunları uygulayabilmemiz lazım. Uygulama son derece önemli. Uygulanamayan dokümanlar bir süre sonra ilgiyi de kaybediyor. Dediğim gibi, âdet yerini bulsun kabilinden birtakım belgeler üreilmeye başlanıyor. Bunlara kimse de sahip çıkmıyor sonra; bu belgeleri üretenler de sahip çıkmıyor. Toplum sahip çıkmadığı sürece kimse sahip çıkamaz. Bir defa demek ki öncelikle, toplumun bunlara sahip çıkmasını sağlamamız lazım. Yoksa aksi takdirde yeniden yeniden benzer şeyleri içeren birtakım belgeler üretilip duracağız demektir.

Bir de tabii istikrar programları daha kısa vadeli, ufku daha dar programlar, planlar daha uzun bir perspektife, daha geniş bir bakış açısına, daha geniş bir ufka sahip olması gereken belgeler. Bunların ikisi arasında da bir irtibatın mutlaka olması lazım. İstikrar programlarında başka şeyler, planlarda başka şeyler olmamalı ya da plan çıktıktan hemen kısa bir süre sonra, daha üzerinin toz tutmaya başlamasına fırsat kalmadan raflara kaldırılmamalı. Uygulanabilir, dediğim gibi uygulanabilir olması için toplumun bunları benimsemesi lazım, toplumun bunlardan haberdar olması lazım bir defa her şeyden önce.

Bakın, istikrar programları hakkında hemen herkesin son derece açık, berrek birtakım görüşleri var. Niye? Her gün tartışılıyor, her gün bir şeyler söyleniyor ve de etkileniyor toplum bunlardan. Planlardan da, plan uygulamalarından da etkileneceğini, olumlu bir şekilde üstelik de, etkileneceğini görmeli herkes. Tabii bunun yöntemi, daha demokratik bir planlamadır. Daha saydam olmaktır, daha katılımcı yöntemler uygulamaktır, buradan geçiyor bunun yöntemi.

Türkiye’de uzunca bir süredir tartışılan, zaman zaman kurulup dağıtılan, zaman zaman yapısı değiştirilen belirli kuralları olmayan bir kurumdan hep söz ediliyor ve de bunun görüşleri de alınıyor gibi oluyor zaman zaman, Eko-

nomik ve Sosyal Konseyden söz ediyorum. Bunun yöntemi, Ekonomik ve Sosyal Konseyi devreye sokmaktır. Ekonomik ve Sosyal Konseyin sağlayacağı pek çok rahatlık da olacaktır, her şeyden önce siyasi otoriteyi rahatlatacaktır. Böyle bir topluluk içinde meseleleri konuşmak, tartışmak, birtakım belki oluşmakta olan baskıları, basınçları da hafifletecektir. Ekonomik ve Sosyal Konsey uygulaması zaten Avrupa Birliğine uyum çabası içinde olduğumuza göre, oradan almamız da gereken bir kurum, oradakine tam anlamıyla benzer benzemez bilemiyorum, öyle bir zorunluluk olabilir mi olamaz mı? Ama böyle bir uygulamanın içinde daha demokratik, daha katılımcı bir planlama anlayışı bakımından girilmesinde yarar var.

Bir de bunları, yani plan belgelerinde yer alan hususları olabildiğince çok toplumun önüne getirip, tartışmak lazım. Tabii, bu Ekonomik ve Sosyal Konsey benzeri kurumlar sadece Avrupa'da yok, başka yerlerde de var. Mesela, Uzakdoğu ülkelerinde var, Japonya başta olmak üzere, zaten aşağı yukarı Japon modeli etrafında oluşuyor Uzakdoğu'daki uygulamalar. Japonya'daki, Avrupa'dakinden de daha ileri bir aşamayı belki temsil ediyor. Orada, "Ekonomik Komite" diyorlar yanlış hatırlamıyorsam, onun işlevi Türkiye'de Yüksek Planlama Kurulunun gördüğü işlev, yani bir yerde öyle bir Ekonomik ve Sosyal Konsey diyebileceğimiz bir kurumu getirmiş planlama işlevinin orta yerine oturtmuş Japonya ve onun aracılığıyla, oradaki planlama örgütünü de kullanarak planlarını hazırlıyorlar.

Bir de, yine buradan hareketle hemen şunu söylemek istiyorum. Bizim planlarımızın daha stratejik birtakım yaklaşımlar da içermesi lazım. Çok ayrıntıya boğulmuş ve hemen her konuya değinen, önceliklerin nerede olduğu da çok fazla belli olmayan planların çok fazla ifade ettiği bir şey de yok, bir şey de olamıyor maalesef. Yapamıyorsunuz, söylenen hususları yapamıyorsunuz. Mesela, Adil bey ifade etti, bilmem şu kadar plan dönemidir, insan kaynaklarına daha fazla önem verilecek, bunlar öne çıkarılacak, ama bunlar hep tekrar tekrar yer alıyor.

Bir başka önemli konu, bilim-teknoloji politikaları. Bilim-teknoloji politikaları son derece önemli Türkiye açısından. Türkiye'nin rekabet gücü açısından son derece önemli bilim-teknoloji politikaları, bunların geliştirilmesi, uygulamaya aktarılması. Ama bakıyorsunuz gayet güzel ifadesini bulmuş planlarda, özel ihtisas komisyonu çalışmaları yapılmış vesaire. Ama uygulama olmayınca, uygulama yetersiz olunca, bütün bunlar kağıt üzerinde kalıyor.

Mesela hemen şuradan bir şey size aktarayım. Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı için toplanan Bilim-Teknoloji Özel İhtisas Komisyonunda dile getirilen bir husus: “Şu tarih, şu yerde toplantı yapılmıştır, şunlar şunlar ele alınıp irdelenmiştir, Sekizinci Planda yer alacak amaç, ilke, politika ve düzenlemelerin Yedinci Planda olduğu gibi uygulamaya yönelik sorunlarla karşılaşmaması için şu şu yapılmalıdır” diyor. Demek ki olmuyor, yapılmıyor, yerine getirilmiyor planlarda yer alan hususlar.

Bir başka konuya daha değineceğim bu vesileyle. Birtakım sorunlar, bu günlük meseleler yüzünden kenarda kalıyor, gölgede kalıyor. Halbuki son derece önemli konular. Bakıyorsunuz planda da herhangi bir şey gibi yer almış, bir köşesinde planın kalmış, programa da aktarılmış, böyle böyle bir gelişme olacak, bununla ilgili tedbirler alınmalıdır. Bunlardan bir tanesi de Tekstil ve Giyim Anlaşması ile ilgili. Biliyorsunuz Uruguay Round çerçevesinde Dünya Ticaret Örgütüyle ilgili bir seri anlaşma yapıldı ve bu çerçevede bir de Tekstil ve Giyim Anlaşması imzalandı, 1995 yürürlüğe girişi, 1 Ocak 1995. Diyor ki bu anlaşmada, 10 yıllık bir süre veriyor, “10 uncu yılın sonunda miktar kısıtlamaları kalkacak, kotalar kalkacak” diyor, yani 1 Ocak 2005, önümüzde demek ki ne kadar süre var? 4 yıllık bir süre kalmış, 4 yılımız kalmış. Ne yapmışız geçen 6 yılda bu konuyla ilgili? Hiçbir şey yapmamışız. Niye önemli bu konu? Bu konu Türkiye açısından aslında pek çok konudan daha önemli. Tekstil ve konfeksiyon ürünleri ihracatı biliyorsunuz bizim ihracatımızın, Türkiye ihracatının yüzde 40’ını oluşturuyor, 10 milyar dolar, 10 milyar doların üzerinde. Bu uygulama, 1.1.2005’de yürürlüğe girecek olan bu uygulama, ciddi biçimde Türkiye’nin bu sektördeki rekabet gücünü, rekabet olanaklarını olumsuz şekilde etkileyecek. Niye etkileyecek? Çok açık; bizim en büyük pazarımız Avrupa Birliği pazarı, Avrupa pazarı ve bizim rakiplerimiz Avrupa pazarına kotaya tabi olarak giriyorlar şu anda, 1.1.2005’e kadar da bu kotaya tabi olarak girme durumu devam edecek, ama 1.1.2005’te kalkıyor. Kıyasıya bir rekabet başlayacak. Teknolojik olarak da, az önce ifade ettiğim bilim-teknoloji politikalarını bir türlü uygulamaya geçiremiyoruz, teknolojik olarak da rekabet gücü bakımından bir ilerleme sağlamıyoruz.

Ücretle rekabet edelim. Ücretle rekabet etmemiz mümkün değil, o günler çok geride kaldı. Düşük ücretle teknolojisini ileri olanlarla da rekabet etmemiz mümkün değil. Ücreti zaten sizin çok çok altınızda olanlarla rekabet etme-

niz hiç mümkün değil. Sizin verdiğiniz saat ücretinin beşte birini veriyorlar, onda birini veriyorlar ücretle rekabet etmeye çalışanlar, o Uzakdoğu ülkeleri vesaire. Teknolojisi yüksek olanlar da, sizin verdiğiniz ücretin beş katını veriyorlar, ama gene rekabet şansınız yok, çünkü verimlilik çok yüksek. Maliyetleri, o beş katı ücreti vermesine rağmen sizin maliyetlerinizin beşte biri kadar.

Türkiye'nin başka daha pek çok ciddi meselesi var. Bütün bunların ciddi bir şekilde düşünülüp, ayrıntılı, uygulanabilir planlar yapılması lazım; ama bunu yapacak olan yer Devlet Planlama Teşkilatı değil, Devlet Planlama Teşkilatı bence daha makro düzeyde, daha stratejik planlar hazırlamalı, onlara yoğunlaşmalı. Daha az sayıda, nitelikli bir grup tarafından bunlar yapılmalı, stratejik makro planlar, ama ayrıntı planlarını tıpkı pek çok başka ülkede olduğu gibi ilgili sektör bakanlıklarına ya da ilgili diğer kurumlara bırakmalıyız diye düşünüyorum. Niye? Uzmanlık kurumlarının uzmanlıklarını gösterebilecekleri alanlar var. Oralarda onların bu uzmanlıklarını göstermelerine de fırsat tanınmalıyız, artı bir de uygulamayı yapacak olanlar onlar. Birilerinin kendilerine empoze ettiği şeyleri insanlar uygulamak istemiyorlar. Yap-sınlar ayrıntı planlarını ve de uygulansınlar. Uygulamak son derece önemli. Uygulanmayan belgeler üretmekten artık vazgeçmeliyiz, uygulanabilir şeyler üretmeliyiz.

Bir de şunu bilmeliyiz ki, herkes plan yapıyor, öyle “plan bitti” bilmem “piyasa geldi” vesaire, böyle bir şey yok, herkes plan yapıyor; plan yapmayan yok. Amerika Birleşik Devletleri de yapıyor, Japonya'sı da yapıyor, Avrupa Birliği de yapıyor. Bakın, Avrupa Birliğine zaten olur da tam üye olursak, zaten yapmak zorundayız bunları, bu tür planları.

Şimdi size hemen bir şey göstereceğim. Bakın, şu göstereceğim belge, üzerinde “Germany Stability Programme” başlığını taşıyor. Ekim 2000'de güncelleştirilmiş, 2000'le 2005 dönemini içeriyor Almanya için. Bunu yapmak zorundalar, yılda iki defa yapmak zorundalar, bir yılın başında yapmak zorundalar, bir de yılın sonuna doğru güncelleştirmek zorundalar ve ileriye doğru da baz yılı hariç dört yılı daha kapsamak zorundalar. Niye? Avrupa Birliği öyle emrediyor, istiyor değil, emrediyor da ondan, Brüksel öyle emrediyor. Brüksel'deki Ekonomik ve Finansman Komitesine sunmak zorundalar bunları, onların onayını almak zorundalar. Kim yapıyor bunları? Avrupa Birliğine üye olup da tek para sisteminin içinde olan ülkeler. Tek para siste-

mi içinde olmayanlar ne yapıyor? Onlar da gene yapıyorlar, adı değişik (convergence programme), ama bunları yapmak zorundalar.

Daha pek çok söylenebilecek şey var, ama süremi doldurdum, hatta belki biraz da aştım hoşgörünüze sığınarak. Çok teşekkür ediyorum.

Prof. Dr. Sinan SÖNMEZ (AÜ. SBF Öğretim Üyesi)- Biz de çok teşekkür ediyoruz bu ilginç konuşmanız, katkınız için, sağ olun.

Şimdi söz sırası Sayın hocamız Prof. Korkut Boratav'da. Buyurun hocam.

Prof. Dr. Korkut BORATAV (AÜ. SBF Öğretim Üyesi)- Ben bu açık oturumun konusu olarak belirlenmiş soru etrafında konuşacağım, yani "Türkiye Geleceğini Planlayabilir mi?" Onu hatta biraz değiştireceğim: "Türkiye bugününü planlayabiliyor mu?" Bu soruyu tartışırken, "geleceğini planlayan Türkiye" ifadesi ile siyasi iktidarı; yürütme erkini temsil eden; yasama organlarına da parlamenter çoğunluk aracılığıyla hakim olan hükümeti kastediyorum.

Bu konu üzerinde düşündükçe aklıma ünlü İtalyan rejisör Antonioni'nin "Blow-up" adlı filmi geldi, Türkiye'de "Cinayeti Gördüm" adıyla gösterildi. Bu film baştan sona varolduğu sanılan nesnelerin, olayların gerçekte olmadıklarını saptayan kahramanın yanılgılarıyla yüklü bir film. Filmin başında bir cinayete tanık olduğu izlenimine kapılır kahraman, fakat aslında cinayet yoktur; bir ceset gördüğünü sanır; ama bir cesedin olmadığı anlaşılır. Filmin orta yerinde bir yerlerde playback'li bir konser vardır, playback kesilir; ancak hem çalgıcılar, hem de seyirciler, müzik kesilmemiş gibi davranmayı sürdürürler; gitarist hırsından gitarını kırar; fakat sanal konser devam eder. Filmin sonunda da kahraman pes eder, bir tenis sahasına yaklaşır, orada pantomimci bir grup vardır tenis oynuyor gibi görünürler ama oynamazlar, bizimki de katılır, top yoktur, ama karşılıklı sanal tenis oyununa sessizce katılırlar.

Bu filmle ilgili çağrışımlarım bana bugünün Türkiye'sini düşündürdü. Türkiye'de resmi çevreler, ülkenin geleceğini, hatta bugününü planlıyorlarmış gibi bazı hareketler yapıyorlar; ama buna kendileri de inanmıyor, çünkü böyle bir şey yok. Niye yok? Birkaç örnek vereyim müsaadenizle. Ve konuşmama bir iktisatçı olarak değil, bir vatandaş olarak başlayacağım, ve hepinizin bildiği şeyleri tekrarlayacağım, sonra belki bir-iki iktisadi eklenti yapacağım.

Örneğin, 2000 yılının başında Türkiye bir program uygulamaya başladı. Bu programı siyasi iktidar hazırlamış gibi göründü, gerçekten hazırlamış mıydı? Hükümetin programı gibi göründü, ama gerçekten öyle miydi? Bu soruyu Merkez Bankası Başkanı yanıtladı programı sunarken: “Siyasi iktidarın, iradenin bu programa desteği tamdır” dedi. Demek ki program hükümetin değilmiş, sadece destekliyormuş. O zaman bu ifadeyi ciddiye alıp, “Gazi Erçel’in programı mı bu?” diye sormak lazım. Bize bu izlenimi veriyor ama aslında bu da değil. Zira, bu programda faziler ve döviz kuru dışında ciddi şeyler var. Türkiye Cumhuriyeti’nin 70, 50, 40, 30 yıldır büyük tartışmalar, siyasi ve sosyal mücadeleler, uzlaşmalar, içsel dinamikler sonunda oluşturduğu kimi kurumlar ve düzenlemeler bu programla ortadan kaldırılıyor; yahut da kökten değiştirilmesi düşünülüyor. Veyahut Merkez Bankası başkanının iki dudağı arasında kararlaştırılmayacak ayrıntıda konular içeriyor; faraza tarım buğdaya ve pancara bu yıl verilecek azami destek fiyatı ile tarımsal kredi ve girdi sübvansiyonlarının üst sınırları saptanmış.

Yani kısacası program, genellikle istikrar programlarında bir Merkez Bankasının yetkisi içinde düşünülen alanların çok dışına girmiş, Güven’in söylediği gibi sosyal güvenlik ve tarımsal destekleme sistemleri 50 yılı, KİT’ler 70 yılı aşkın bir süreden beri devam etmektedir. Bu kapsamda bir toplumsal dönüşüm projesi için Gazi Erçel diyor ki “bu programın arkasındaki siyasi iradenin desteği tamdır.” İşin tuhafı bu program bir yıl sonra bir finansal çalkantıya toslayınca yeniden sahneye çıktı Merkez Bankası Başkanı, ve basın toplantılarında sonra NTV Televizyonunda aynı cümleleri tekrarladı. “6 Aralıkta belirlediğimiz programın hükümetin tam olarak desteklediğini söylemekten sevinç duyuyorum” dedi. O halde tartışalım, kimin programı?

Geldik 6 Aralık 2000 günündeki basın toplantısına. Sayın Ecevit eline bir kâğıt aldı, bu programın sahibiymiş gibi, yani bu programı hükümeti hazırlamış gibi konuştu. Arada da öyle bir cümle söyledi ki, anlamını kendi de bilmiyor, “bankacılık sektörüne açılacak krediler de hükümetimizin güvencesi altındadır” dedi. Basın toplantısını sonra devralan üç kişiden birincisi bu cümleyi açıklamaya çalıştı, ikincisi onu düzeltmeye çalıştı, sonra da orkestra şefi olan zat, yani IMF’nin Avrupa Bölge Direktörü Deppler bu garip kararın gerekçesini açıklamaya çalıştı. Hükümetin almış gibi görüldüğü, fakat başkalarının aldığı anlaşılan bu karar neymiş? Birazdan ona değineceğim.

Sayın Ecevit, öyle bir program yaptığını sanıyor ki, buna göre Telekom 14 Aralıkta ihaleye çıkacak. Çıkacak, ama ihalede içerilen bazı öğeler için Ba-

kanlar Kurulu kararı lazım. Özellikle Telekom'un azınlık hissedarlarına yönetim hakkının devri için Bakanlar Kurulu kararı lazım. Antonioni'nin filmi ni andırırcasına Ecevit, bir Bakanlar Kurulu kararı varmış gibi bir laf etti. Sonra anladık ki böyle bir karar yok. Ama karar başka yerde alınmış; Ecevit bunu kendi kararı sanıyor. Sonunda bu kararname gerçekten çıktı mı, çıkmadı mı onu da bilemiyoruz, çünkü bu karar Cumhurbaşkanına sunulur, 45 gün bekleme, inceleme süresi vardır, imzalanır, yayınlanır. İmzaladı mı, imzalamadı mı? Acaba o da imzalamış gibi yaptı da, imzalamadı mı? Bu karar var mı? Derken, dediler ki "iki maddesini çıkarıp imzaladı" Hani nerede? Yok. Bir dedikodu daha çıktı, "Cumhurbaşkanı imzalamamış, ama Özelleştirme Yüksek Kurulu toplanıp onun çıkardığı şeyleri o kararlaştırmış" Şimdi hukuk karmaşasını bir yana bırakıyorum, yani "hükümetin kararname yetkisi içinde olan bir şeyi, hükümetin bir alt kurulu olan Özelleştirme Yüksek Kurulu alabilir mi?" sorusunu bir yana bırakıyorum, bunu da Sayın Ecevit'e sordular "hayır, imzalandı" dedi, "Özelleştirme Yüksek Kurulu?" diye sordular, "ondan haberim yok" dedi. Dolayısıyla cinayeti (kararnameyi) gördüğümüzü sanıyoruz; amabelki de böyle bir cinayet (kararname) yoktur.

Bir örnek daha: Üç kamu bankası önce özerkleştirilecek, sonra özelleştirilecek. Hükümet bu konuda bir yasa tasarısı hazırladığını sanıyor, Meclise sunuyor, işlem yürüyor, Antonioni'nin filmindeki cinayet gibi, tasarı hazırlanmış gibi işlemler yapılıyor, komisyondan geçiyor, Genel Kurula iniyor. Meğerse o tasarı, gerçek tasarı değilmiş; gerçek tasarı Dünya Bankası'nın finansal destek kredisinin önkoşulu imiş. Hükümet, sanki bu bankaların kaderi, yani "Cumhuriyetin 19. Yüzyıldan devraldığı Ziraat Bankası'nın kaderi ne olacak? Esnaf ve zanaatkârlarla ilgili bir ihtisas bankası olan Halk Bankası'nın kaderi ne olacak?" soruları Türkiye köylüsüyle, çiftçisiyle, esnafıyla, meslek örgütleriyle tartışmış gibi bir tasarı hazırlamış. O arada bir öğrenildi ki, Meclise sunulan tasarı, gerçek tasarıdan farklıymış ve yanlışlıkla özelleştirme tarihine kadar üç bankanın şimdi olduğu gibi üç ayrı bakana bağlı olmasının devamını öngörmüş. Bu noktada gerçek tasarının sahiplerinden bir ses geldi, eğer üç banka Hazineye bağlanmazsa para gelmeyecek. Ne yapalım? Sanal tasarı gerçek tasarıya dönüştürüldü. Meclis Genel Kurulu'na, acele bir hükümet önergesi veriliyor, kabul ediliyor. Böylece hükümet bir tasarıyı kendi iradesiyle yasalaştırdığını sanıyor. Bu da işte filmdeki gibi: Ceset (hükümet tasarısı) var mı, yok mu? Var gibi görünüyor, ama yok.

İktisat konularına girelim yavaş yavaş. Ecevit'in basın toplantısında söyleyiverdiği dış kredilerin güvence altına alınması sorununun esası şudur: Güven Sak kardeşim benden çok daha iyi bilir, bankacılık risk demektir. Kredi verirsin, müşterinin riskini değerlendirirsin, ya reddedersin, ya da risk durumuna göre faizi, miktarı ayarlarsın. Müşterin batarsa ve sana gösterdiği güvence (diyelim ipotekli mal varlığı) borcunu karşılayamıyorsa, zararını sineye çekersin. Genel kural budur. Fakat son zamanlarda görüldü ki özellikle Üçüncü Dünya ile iş yapan Batılı bankalar, Üçüncü Dünya hükümetlerinin kendilerikarşısında güçsüz olduğunu bildikleri için yine Antonioni'nin filmindeki gibi bir davranışa giriyorlar ve diyorlar ki "bu kredilerin koşullarını biz sanki müşterilerin risk durumunu dikkate almış gibi açıyoruz, ama aslında biliyoruz ki Kore'ye, Tayland'a, Malezya'ya verdiğimiz kredileri alan banka veya onun kredi verdiği ikinci kuruluşlar tökezlerse, iflas ederse, borç ödeyemez hale gelirse, nasıl olsa bunların devleti bu borcu üstlenecektir, dolayısıyla pompalayalım krediyi, risk hesabı yapmayalım. Yani risk varmış gibi faizleri ayarlayalım; ama sonunda fiilen risk olmadığını bile bile..." Bunun iktisattaki teknik ismi "moral hazard" dır; Türkçede galiba daha çok "güvende aldatma" diyorlar. Fakat ben bunu biraz değiştiriyorum ve uluslar arası bankaların Asya krizi öncesinde izledikleri bu davranış biçimine "ahlak dışı yutturmaca" diyorum. Bu davranış biçimi yüzünden uluslar arası bankalar ortodoks çevrelerce, hatta öyle sanıyorum ki IMF bünyesinde de çok ağır eleştiriye tutuldular, Dendi ki bankaların bu ahlak dışı yutturmaca tavrıdır ki, Asya'ya aşırı kredi pompalamasına ve sonunda da sermaye kaçışıyla krize yol açmıştır.

Şimdi bize gelelim. Bizde bu ahlak dışı yutturmaca fiili bir davranış biçimi olmaktan çıkıyor; resmi bir taahhüt haline geliyor. Yani dış dünya bizim bankalara borç veriyor ve devlet diyor ki "ben bunları vatandaşın mevduatı gibi güvence altına alıyorum." Burada bir de ahlak dışı bastırma var galiba. Türkiye'nin zayıf bir pazarlık anında yangından mal kaçırır gibi Batı bankalarının özel Türk bankalarına verdikleri kredileri karşılığında güvencesi sağlanmasının IMF tarafından bize kabul ettirildiğini (yani sonunda Türkiye halkının sırtına bir yük daha yıkılabileceğini) hissetmemek durumunda olamayız. Ben de burada biraz ahlak-dışı bir spekülasyon yapayım: Acaba Türkiye'ye en fazla kredi verip, parasını alıp çekip giden yahut kredileri yenilemek istemeyen bankanın bir Alman bankası, Deutsche Bank olmasıyla, IMF'nin bugünkü başkanının ve/veya IMF'nin Avrupa Bölge Direktörü'nün (galiba) bir Alman olması arasında da bir ilişki var mı?

Başlangıçtaki soruya dönelim: Türkiye geleceğini bırakalım, bugünü planlıyor mu, planlamıyor mu? Verdiğim örneklerle siyasi iktidarın Türkiye ekonomisini yönetiyor gibi hareketler yaptığını; aslında ise hiçbir şeyi yönetmediğini göstermeye çalıştım.

Bu soru bağlamında bir de sorgulayalım: acaba bu kriz nereden çıktı? Bugünü planlıyorsa Türkiye, tutup da kriz planlayacak hali yok ya, kriz planlanır mı? Bu soruyu tartışırken şu saptamadan hareket ediyorum: Türkiye'nin 1999'un sonunda IMF ile Stand-By imzaladığı bir Stand-By anlaşmasına hiç ihtiyacı yoktu. Niye? IMF'nin standart Stand-By anlaşmaları şu koşullarda meydana gelir: Ekonomiler aşırı ısınmıştır; yani talep genişlemesinde ölçü kaçmıştır, yani kapasite kullanım sınırları zorlanmaktadır, cari işlem açığı sürdürülemez boyutlara çıkmıştır; ekonominin dış yükümlülüklerinin karşılanacağı kuşkulu hale gelmiştir; acil dış kaynak gereksinimi doğmuştur; çünkü son tahlilde Stand-By Anlaşması IMF'den kredi almaya ve bu kredi anlaşmasının diğer dış kaynakları da mobilize etmesine dayalı. Bu ekonomiler talep yönetimine dayalı bir soğutma sürecine girme durumundadırlar, yani istikrar programlarının mantığı budur. Tabii bu aşırı ısınmanın sonucu olarak enflasyon da hızlanmıştır.

Şimdi gelelim 1999'a. 1999'da aşırı talep ısınması var mıydı? Hayır. Milli gelir yüzde 6.4 oranında düşmüştü. Hızla büyüyen bir cari açık, yani ödemeler dengesi bunalımı var mıydı? Hayır. Yüzde 1'in altındadır cari açığın milli gelire oranı. Enflasyon yüksektir, doğru, fakat kroniktir. Kronik enflasyon vardır, yani böyle ani bir kriz noktasına gelecek durumumuz yoktur. Antienflasyonist bir politika olağanüstü ilave döviz gereksinimi yaratır mı? Cari açığı olmayan bir ekonomide, antienflasyonist politikanın döviz gereksinimi Türkiye için öngörülen antienflasyonist politikanın döviz kuru çıpasına bağlı bir program olmasından kaynaklanıyor. Döviz kuru çıpası da demektir ki, kuru nominal olarak tespit ediyorsunuz, geçmiş enflasyonun çok altında hedefliyorsunuz ve bunu tutturabilmenin bir önkoşulu kuvvetli rezerv durumunuzun olmasıdır. Dolayısıyla rezervlerin beslenmesi için kaynak gereksinimi olabilir, ama bu yine ekonominin içinde bulunduğu konjonktürden kaynaklanmıyor, kabul edilen istikrar programının özelliğinden kaynaklanıyor. Bu program farklı antienflasyonist paketlerden sadece birisidir.

Peki, ne oldu o zaman? İşte bu programın şablonunu hazırlayan Uluslararası Para Fonu, aynı zamanda bir yıl sonra doğacak krizin de gönülsüz mima-

rı olmuştur, İlk defa bir stand-by anlaşması aşırı ısınmamış, döviz kısıtı içinde olmayan bir ekonomiye kaynak aktararak uygulanıyor. Yıl sonunda ekonomi aşırı bir cari işlem açığına sürükleniyor, finansal sistem zorlanıyor, rezervler baskı altına giriyor, cari açığın sürdürülemez olduğu fark edilerek kısa vadeli krediler yenilenmiyor, borsadan ve diğer fonlardan sermaye çıkışı başlıyor. Sermaye çıkışının bir türevi olarak da iyi bilinen likidite krizi oluyor. Yani, IMF finansal kriz koşulları ve ödemeler dengesi bunalımı içinde olmayan bir ülkeye bir program telkin ediyor, 12 ay sonra ülke krize sürükleniyor. İşte IMF bu yüzden panik içindedir. Yani kriz yaratan bir programın faturasını üstlenmekten korkmuştur. O yüzden bu kadar hızla gelerek durumu kurtarmaya çalışıyorlar.

Peki, programın mantığında bu kriz olasılığı var mıydı? Biz bunu geçen yıl da tartıştık. Ben orada bu programın mantığının bir bıçak sırtı yolculuğundan oluştuğunu söyledim. İkincisi, şunu da tartıştık, program genişletici midir, daraltıcı mıdır? İki tarafı da var kâğıt üzerinde; genişletici öğeleri de var, daraltıcı öğeleri de var. Fakat uluslararası deneyimler bize şunu gösteriyor. Döviz kuruna dayalı istikrar programı uygulayan Latin Amerika deneyimleri önce genişleme, daha sonra daralma konjonktürün hâkim olduğunu gösteriyor. Bunun da ana nedeni şu: Döviz üzerinde kontrolünüzü yaptığınız zaman para politikasındaki kontrolünüzü yitirirsiniz, zaten programın mantığı budur, net iç varlıklar hedefiyle para arzının esas olarak döviz girişine, rezerv birikimine bağlanması bunu gösteriyor. Pasif para programı, dolayısıyla reel faizlerin nereye kadar ineceği, nerede denge sağlayacağı, bilinmiyor. Program bir yıl içinde reel faizleri sıfır noktasına indirdi, genişleyici ögesi başat oldu, zaten dip noktada başlamıştır, yani ısınma noktasında değil dip noktada başlamıştır, genişleyici öge hâkim oldu, tabiatıyla program cari işlem açığını artırdı, çünkü Gümrük Birliği nedeniyle ithalat rejimini değiştiremiyorsunuz; Türk Lirası da reel olarak değerlendirildi. Adil kardeşim belki bana açıklama getirir, DPT Türk Lirasının değerlendirmediğini söylüyormuş, nasıl hesaplıyorlar bilmiyorum, çünkü Türk Lirası 11 ay boyunca toptan eşyada yüzde 30, tüketicide yüzde 35 artış sağlıyor, buna mukabil kur sepeti yüzde 18-19 civarında artıyor. Dış dünyadaki, yani Batıdaki enflasyonu yüzde 2,5 varsayarsak 11 ayda, Türk Lirası toptan eşyaya göre yüzde 7.1, tüketici fiyatlara göre yüzde 11.5 değerlendiriliyor. Dolayısıyla, dış açık patlıyor, dış açık patlayınca da demin söylediğim süreç oluyor.

Türkiye, dolayısıyla 1989'dan beri -belki soru-cevapta fırsatım olur kullanırım, göstereceğim- esas olarak ekonomik gelişmesini para, maliye ve döviz kuru politikalarından sadece birini yönlendirerek belirleme imkanına sahiptir. 2000 yılında döviz kuru hedeflenmiştir, ötekilerden vazgeçilmiştir. Bu nedenle Türkiye ekonomisinin gelişim doğrultusu, genişleme veya daralma sarkacı sermaye hareketleriyle belirleniyor. Bunu gösterecek bir tablom da var, ama fırsat bulursam soru-cevapta gösteririm. Böyle bir ortamda Türkiye'nin değil geleceğini, bugününü bile planlamasından söz edileceğini düşünmüyorum.

Sözlerim bu kadar, teşekkür ederim. (Alkışlar)

Prof. Dr. Sinan SÖNMEZ (AÜ. SBF Öğretim Üyesi)- Sayın hocam, bu ilginç ve güzel konuşma için biz de çok teşekkür ediyoruz.

Efendim, şimdi soruların yanıtlanması bölümüne geçiyoruz. Ancak, bu aşamada sorularla da bağlantılı olarak sayın konuşmacılar eksik kalan taraflar olmuşsa, konuşmalarında bunları tamamlama olanağına sahip olabileceklerdir.

Gene konuşma düzenine uygun bir şekilde, birinci turdaki konuşma düzeyine uygun bir şekilde Sayın Temel'den başlamak istiyorum. Buyurun Sayın Temel.

Doç. Dr. Adil TEMEL (Devlet Planlama Teşkilatı Ekonomik Modeller ve Stratejik Araştırmalar Genel Müdürü)- Efendim, ben değerli konuşmacıların yaptıkları bazı değerlendirmeleri bir miktar açmak istiyorum. Burada doğruların belirtilmesinden öte, kurumsal savunma anlamında bir yaklaşımın sözkonusu olmayacaktır.

Örneğin, yapısal sorunlar istikrar programlarında var, bunlar niye Planda yer alıp çözümlenmiyor? şeklinde bir eleştiri var. Eğer biraz önce de arz etmeye çalıştığım, tarım, bankacılık, sosyal güvenlik, eğitim, sağlık vb. yapısal problemlere bakacak olursak, bunlar ne zaman gündeme geldiyse, problem olmaya başladıysa, o tarihten bu tarihe kadar Planlarımızda yer alıyor. Bazıları bir şekilde çözüme kavuşturuluyor, çözüme kavuşturulduysa zaten o mesele hallolmuş oluyor. Hatta Yedinci Planın tüm kurgusu 20 dolayında yapısal sorunun çözümüne dönük olmasıdır ki, bu konuda da bütünlük gözardı edildi şeklinde eleştiri alınmış idi. Bu yapısal problemlerin hangi tarihlerde, hangi tip yasa ve kurumsal düzenlemelerin yapılarak çözümleneceği ayrıntılı bir şekilde belirtilmiştir.

Burada önemli olan sorun Planda yer alıyor, sorunun çözümüne yönelik öneriler de yer alıyor, ancak bunların uygulanmasında sorunlar demeyeyim, gecikmeler olabiliyor, belki sorunun temel kaynağı bu. Fakat, sürece bakacak olursak, Planların teknik hazırlıklarını DPT yapıyor, daha sonra Hükümetten ve Meclisten geçerek Meclis Kararı haline geliyor, yani yasal prosedür bu. Fakat, Plan uygulanmadığı zaman, bunun bir yaptırımını var mı? Bunun yaptırımını yok. “Yaptırımını olabilir mi?” diye soracak olur isek, muhtemelen bunun yasal bir yaptırımını olamaz diye düşünüyorum. Olsa olsa siyasi bir yaptırım olabilir, o yaptırım da Plan başarılı bir şekilde uygulandıysa sandığa olumlu olarak yansıyor, başarısız olarak uygulandıysa bu kez de olumsuz olarak yansıyor.

Yapılan Planların kapsamı ve katılımcılık konularında da değerlendirmeler yapıldı. Biz her ne kadar son yıllarda stratejik planlama yaklaşımına doğru kaydı isek de, yani vurgu noktalarını geniş ölçüde stratejik problemlerde odaklaştırdık isek de, ekonomik, sosyal ve kültürel alanların bütününe kapsamak durumundayız. Bunu iki nedenle yapmak durumundayız. Birincisi, Ülkemizde geleneksel olarak kapsamlı Plan yaklaşımıyla planlama süreci başlamış ve bu çerçevede toplumun tüm kesimleri Plan kapsamında kendi sorunlarını görmek istiyor. Örneğin, çok önemsiz olarak addedebileceğimiz, değerlendirebileceğimiz bir konu Planda yer almadığı zaman, konuyla ilgili kesimin çok büyük tepkisine yol açıyor. O nedenle kapsamda yer alan kelimeler olarak belki sayı zaman içerisinde çok fazla azalmıyor, fakat vurgu noktaları olarak bakacak olur isek, Planların belirli stratejik konularda yoğunlaştığı görülüyor, fakat bu konuda belirli sınırlamalarımız var.

Katılımcılık, biz katılımcılığı mümkün olduğu kadar artırmaya çalışıyoruz. Örneğin, Sekizinci Planın hazırlanmasında, zaten sorunun birisi de ona yönelik, geniş ölçüde akademisyenlerden oluşan 7 bin civarında kişinin, kabaca 100 civarında Özel İhtisas Komisyonuna katkısı, emeği mevcuttur. Komisyonların Raporları ayrıca yayımlandığı gibi, önerilen politikalar da Planlara yansıtılmıştır.

Bu çerçevede EKOSOK devreye sokulabilir mi? Ekonomik ve Sosyal Konsey bana göre sokulabilir. Fakat orada iki büyük eksikliğin giderilmesi gerekir. Bir kez Ekonomik ve Sosyal Konseye yasal bir dayanak kazandırılması lazım. Bir ikincisi de, Ekonomik ve Sosyal Konseyin sivil katılımcılarının genişletilmesi gerekir. Ekonomik ve Sosyal Konsey üyeleri ve onların

temsil ettiği kesime bakacak olur isek, Türkiye'deki çalışan kesimi daha geniş ölçüde kapsayacak bir yapıya kavuşturulması ihtiyacı ortaya çıkmaktadır.

Bu değerlendirmelerin ötesinde spesifik sualler vardı. Birisi Korkut Hocamın, "Türk Lirası değer kazanıyor mu?" şeklinde bir suali idi. Hocam, bu konuda değerlendirme şu: 1987 100 bazlı reel kur endeksine göre Türk Lirası 2000 yılı Ocak-Kasım döneminde yüzde 6.3 oranında değer kazanmıştır. Dolayısıyla değer kazanmadı diye bizim bir argümanımız yok. TEFE yerine TÜFE'yi olacak olursa bu bir miktar daha artar.

Diğer spesifik suallere gelecek olursak Sayın Başkan. Gazi Üniversitesinden Hasan Talakacı, başlangıçta yorum yapıyor, fakat daha sonra "bu kurun değerlendirmesi olayını DPT görmedi mi? Bir de 2001 yılında bir küçülme olayı var, bu konudaki görüşünüz nedir, tedbiriniz nedir?" şeklinde bir soru var. Kurun değerlendirilmesini görüp, görmeme veyahut istikrar programına DPT'nin katkısı konusunda şunu belirtmek istiyorum. DPT zaman zaman görev alanıyla ilgili olarak istikrar programının oluşumunda, daha sonra uygulanmasında devreye girmiş ve görevini eksiksiz olarak yapmıştır. Fakat bizim buradaki bir kusurumuz, bu Planda da var görebildiğim kadarıyla, biz yeteri kadar yaptıklarımızı kamuoyuna yansıtamıyoruz veya yansıtıyoruz. Ancak, devletin değişik platformlarında -bu Ekonomik ve Sosyal Konsey toplantıları olabilir, YPK olabilir, Bakanlar Kurulu olabilir- biz bu değerlendirmelerimizi, eleştirilerimizi gündeme getiriyoruz, hatta bu senenin Haziran ayında yapılan Ekonomik ve Sosyal Konsey toplantısında Cari İşlemler Açığındaki artış başta olmak üzere Programın uygulanmasındaki başlıca riskler Konseye sunulmuştur, bu değerlendirme daha sonra kamuoyuna da yansıtıldı. Sunulan raporda Cari İşlemler Açığının gittikçe artacağı, buna karşılık alınması gereken önlemler de belirtilmişti. 2001 yılına ilişkin olarak, iddia edildiği gibi yüzde 7'lik büyüme değil, Programda yüzde 4,5'lik büyüme öngörülmüştür, buna son gelişmeler çerçevesinde tekrar bakılabilir, fakat bizim bu aşamadaki ilk izlenimimiz, yılın bütünü için negatif bir büyüme olmaz diye düşünüyoruz; yüzde 4,5 miktar aşağı doğru gidebilir, fakat negatife dönmeyiz diye düşünüyoruz.

Diğer bir soru, dördüncü sınıf Maliye Bölümü öğrencilerinden Serkan Gül'ün: "DPT'nin 30 yıl sonrası için belirlenmiş hedefleri var mı?" Eğer bu soru ekonomik sosyal gelişmelere yönelik ise, var. 30 yıl değil de 2023'e kadar var, onu biraz önceki konuşmamda arz etmeye çalışmıştım.

“Akademik kurumların planlara katkısı var mı?” deniliyor, var; onu da biraz önce belirtmiş idim.

“Değişmeyen ve değişmesi zor olan Anayasa ve yasalar stratejik plan hazırlanırken engel teşkil ediyor mu?” deniliyor. Stratejik plan yaklaşımına doğru bir geçiş sürecinde olduğumuzu söylemiş idim. Bu konuda yasa ve Anayasadan kaynaklanan çok fazla problem olduğunu sanmıyorum, fakat anlayışa yönelik belirli bir direnç var, bunun da zamanla aşılabacağını düşünüyorum.

Kalkınma planlarında uygulama projelerini kapsayacak çalışma yok, şeklinde bir değerlendirme var. Kalkınma planlarında uygulama projeleri olmaz, Kalkınma Planı çok genel olarak ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmenin omurgasını, ana hatlarını kapsar. Bunun detayı yıllık programlarda ve eylem planlarında yer alır.

Diğer bir soru: -arkadaşımız ismini yazmamış- “Uygulanan istikrar programı Ortodoks ve Heterodoks özelliğe sahip. Sosyal yönü düşünerek sağlam bir gelirler politikası ile desteklenmeden uygulanan istikrar programının, sadece kaynak transferine yarayan Bütçe ile 2001-2005 kalkınma planındaki hedeflere ulaşabilmesi ne kadar gerçekçi geliyor size?” şeklinde bir soru. İstikrar Programında tahmin edilen büyüme Sekizinci Planla da örtüşüyor, orada çok fazla bir problem yok. Sağlam bir gelirler politikasına olan ihtiyaç konusu, gerçekten bu konudaki eksikliğe veyahut yetersizliğe katılıyoruz. Belki bunun en uygun platformu Ekonomik ve Sosyal Konsey olabilirdi. Gelirler politikasının Ekonomik ve Sosyal Konseye getirilip, orada bir konsensüs oluşturulmaması bir eksiklik olarak düşünülebilir. Programın gelirler politikası yanının güçlendirilmesi gerekiyor diye düşünüyorum.

Diğer bir soruda, “Bilim ve teknoloji politikaları çerçevesinde alınmış olan risk sermayesi yatırım ortaklıklarının yaygınlaştırılması konusunda yapılan çalışmalar ne aşamada?” deniliyor. Gerçekten bilim ve teknoloji politikalarının uygulanmasında, biraz önce arz etmeye çalıştım, devletin yaptığı işlerde çok büyük bir eksiklik yok. Burada önemli olan, Türk sanayicisinin de bu konuda iddialı olup, gerekli talebi oluşturması gerekir diye düşünüyorum. Dolayısıyla, risk sermayesi yatırım ortaklıklarını da bu çerçevede düşünmek lazım. Bu konuda yapılan çalışmalar var, fakat çalışmaların şu aşamada sonuçlanma noktasında olup olmadığını bilemiyorum. İlgili arkadaş daha sonra telefon edecek olur ise bu konuda kendilerine ayrıntılı bilgi verebilirim.

İzin verirseniz Sayın Başkan ben bu noktada kesmek istiyorum. Teşekkür ediyor, saygılar sunuyorum.

Prof. Dr. Sinan SÖNMEZ (AÜ. SBF Öğretim Üyesi)- Teşekkür ediyoruz Sayın Temel. Sayın Sak, buyurun.

Doç. Dr. Güven SAK (AÜ. SBF Öğretim Üyesi)- Ben gelen sorulara müsaadenizle genel olarak cevap vereyim. Bazıları beni konunun dışına çıkartabilir. sosyal güvenlik reformu, yabancı sermaye nasıl gelir falan gibi konulara girmeyip şu bankacılık konusunda kalayım. Bugün örneği onun üzerine kurarak planlama nasıl önemli diye anlatmaya çalıştım. Daha doğrusu önümüzü görmemiz için hazırlıklı olmayı ben planlama diye görüyorum sonuçta. Uygulama ile ilgili somut ve bütüncül stratejiler geliştirmek olarak bakıyorum.

Ben, bugün ortaya çıkan krizin, temel nedeninin uygulanan program olduğunu düşünmüyorum. Bugün ortaya çıkan krizin ana nedeni, o programın içerisinde bu tür bir krizi gidermek için öngörülen bazı reçetelerin Türkiye’de nasıl uygulanacağını bir türlü bilinmemesi. O nedenle bugün içine düştüğümüz duruma düştük. O nedenle de, demin Yavuz bey söylüyordu, 5 yıllık ufuk kimde var diyordu, ben ocak ayını bile göremiyorum. Nasıl olacağını bilemiyorum ocak ayının. Bu kriz devam ediyor sonuçta ve Ocak ayını dahi bugünden görmenin mümkün olduğunu zannetmiyorum.

Önümüzü görebilmek için bir hazırlık yapmak gerekir dedik. Burada. “Peki, kim yapacak onu ve de bu tür bir hazırlığı, bu türlü kitle krizlerine, şoklara karşı önceden plan yapabilir miyiz?” diye birtakım sorular var. Vallahi yapabiliriz, eğer bugünkü çalkantının, bugünkü krizin nedenini sistemin birtakım yapısal özelliklerinde görüyorsanız, sistemde zaten kamunun açık teşvikiyle birikmiş birtakım riskler de görüyorsanız eğer, bunu yıllardır planlara ve çeşitli yerlere yazıyorsanız “Risklerin azaltılması gerekir” diye. O zaman o riskleri bir an önce nasıl azaltacağımızı adım adım kararlaştırmanız gerekiyor.

“Böyle bir planı biraraya getirecek kuruluş” deyince de, elbette Bankacılık Düzenleme Denetleme Kurulu ön plana çıkıyor, onun hazırlaması lazım, ama ben bu son reform sürecinde şöyle bir çarpıklık da görüyorum. Onun da altını çizmeden bırakmayayım, demin atladım aslında. Bu dönemde olaylara giderek daha fazla miyopik bakıyoruz. Hazırladığımız reçeteler, prog-

ramlar, planlar yalnızca çok mikro bazı alanları ilgilendiriyormuş gibi gözüküyor.

Mesela, sosyal güvenlik meselesine Hazine bakıyor Türkiye’de. Hazine Müsteşarlığı, sosyal güvenlik reformuyla niye ilgileniyor? Çünkü biz sosyal güvenlik reformunu bir mali (fiscal) problem olarak algılamış durumdayız, yani bir işgücü piyasaları problemi olarak algılamadık, bir Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığının alanına girecek, işçilerin hakikaten emeklilik güvencesiyle ilgili, çalışanların yaşam güvencesiyle ilgili bir problem olarak algılamadık. Biz bu meseleyi mali bir problem olarak algıladık. Bu aslında çok doğal, çünkü yara neredeyse o kuruluş ilgileniyor olayla, ağrıyı dindirmek için çözümleri o kuruluş getiriyor. O kuruluş getirdiği zaman da doğrudan doğruya o ağrıyan yerle ilgili olduğu için çözüm önerisini belirleyen de o ağrıyan yer neresiyse onu geçirmek için tasarımı yapıyorsunuz sonuçta.

Halbuki bence bizim şöyle bir şeye ihtiyacımız var: Ben DPT’yi onun için önemsiyorum, yani DPT gibi bir kurumu. Mesela, bu sosyal güvenlik reformu söz konusu olduğunda, bunun işgücü piyasası üzerine etkilerini de dikkate alacak, daha geniş bir perspektif sağlayabilecek birilerinin olması lazım. Bu bankacılık reformu için de geçerli. Kamu bankalarıyla ilgili süreci tasarlarken önemli geniş bir perspektif. Biz şimdi kamu bankalarına bir an önce kesilip atılması gereken bir mali yükümlülük gibi bakıyoruz. “Bir an önce siyasilerin elinden bu oyuncağı alalım, bize ileride ödeyeceğimiz bazı yükümlülükler yaratmasınlar, aman hemen kapatalım bunları” diye bakıyoruz. Ama onların, yerine getirdikleri birtakım işlevler varsa, o işlevlerin geleceği ile ilgili olarak birinin daha geniş çerçevede düşünmesi gerekiyor.

Böyle olmazsa nasıl oluyor? Böyle olmazsa bence şöyle bir şey devreye giriyor, bu yarın BDDK için de geçerli olacak, bugün Hazine için de geçerli, her kurum için geçerli bence. Her kamu kurumunun da bir müşteri kitlesi var. Ve o müşteri kitlesinin etkisi altında kalmaması bence düşünülemez. Dolayısıyla, Hazine bankacılarla çok yakından ilişkiyse borç yönetimi açısından, BDDK bankacılarla biraradaysa, Sermaye Piyasası Kurulu sermaye piyasası, finansal piyasalarla iş yapıyorsa, siz doğal olarak o sektörün görüşlerine, onun çözüm önerilerine daha açık hale geliyorsunuz. Ama bence daha bağımsız kalabilecek, daha akademik demeyeyim de, kurumsal olarak araştırma yapabilecek birtakım kurumların ileriye dönük stratejiler geliştiriyor olmasının bu çerçevede ben önemli olduğunu düşünüyorum.

Bu arada, gelen soruya bakarak, kamu maliyesinde bu yapısal reformlar niye olmuyor? İlk üç başlığımız ne olabilir? Reformu engelleyen faktörler nelerdir? Kamu maliyesi alanında harcamaların şeffaştırılmasıyla ilgili bence ne yapmayı istediğimizi de tam olarak planlamış değiliz gibi gözüküyor. Ben dışarıdan bakan biri olarak öyle görüyorum. Kamu harcama reformunun bir şekilde kamu idaresinde yapılacak bir değişiklikle birlikte anlamı olabileceğini düşünüyorum, öyle bir boyutu yok şimdiye kadar yapılanların. Belki bugüne kadar engel çıkartılmasının ana nedenlerinden bir tanesi de bu galiba. Mesela, şimdi fonları kapatıyoruz. “Bu kararnameyi imzalayın” diyorsunuz bakanlara. Halbuki o fonların aslında varlık nedenini oluşturan haklı gerekçeler de var. Ben bunu mesela Savunma Sanayi Destekleme Fonuyla ilgili olarak düşünebiliyorum, Kalan fonları daha iyi kafamda canlandıramıyorum. Devlet İhale Kanunu gibi, yıllar önce hazırlanmış belli bir malı satın almak için tasarlanmış, yalnızca belli bir mal grubunu satın almak için tasarlanmış bir ihale kanununuz varsa, farklı mal gruplarını satın alıyorsanız, silah falan gibi, özellikli birtakım ihaleler düzenleyecekseniz, o zaman sizin Devlet İhale Kanununa tabi olmamanız lazım bence. Ya da Devlet İhale Kanununun değişmesi lazım.

Dolayısıyla, idarelere işlevlerini yerine getirebilmek için bir hareket alanı sağlamak zorundaymışız gibi geliyor bana. Biz şimdi “Bütün fonları kapatık” desek bile büyük bir olasılıkla birtakım parantezler açacağız. “Falanca harcamalar şu mevzuata dahil değildir” şeklinde. Çünkü haklı gerekçeleri var insanların bu sürecin dışında kalmalarını zorlayan. Dolayısıyla, bence o çerçeveyi iyi çizememiş olmamız herhalde zorlayan faktörlerden bir tanesi diye düşünüyorum. İnsanlara bunu anlatıyor olmak lazım, o engelleri de kaldırıyoruz demek lazım.

Dolayısıyla, o tarafla çok fazla ilgilenmediğimizi düşünüyorum ben, onun da sıkıntı yarattığını düşünüyorum sistemin içerisinde, hem de boşu boşuna bir sıkıntı yarattığını düşünüyorum. Halbuki başa gidip aslında bütçe sürecini nasıl düzenleriz, ondan sonra bu yasal çerçeveyi, harcama yapmakla ilgili yasal çerçeveyi nasıl değiştirebiliriz diye düşünsek daha iyi olurmuş gibi geliyor.

Sözlerimi bitirirken bir noktayı daha vurgulayayım, izninizle. Ben son krizde IMF ile Dünya Bankasının doğrudan bir etkisi olmadığını düşünüyorum, ama Korkut hocanın dediğine bir ek yapacağım.

Deminki Antonioni hikayesi çok güzeldi ama galiba bir hususu daha eklemekte yarar var: Ben bu dönemde dışarıdan gelen bu desteğin aslında iyi olduğunu düşünüyorum. Böylece dışarıdan gelen bir teknik hazırlık oluyor hiç değilse.

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Sinan SÖNMEZ (AÜ. SBF Öğretim Üyesi)- Teşekkür ediyoruz. Buyurun Sayın Ege.

Dr. Yavuz EGE (Dış Ticaret Eski Müsteşarı, DPT Eski Müsteşar Yrd.)- Teşekkür ederim.

Gelen sorular aşağı yukarı birbiriyle benzerlikler arz eder durumda, bunları tek tek okumayacağım. Toplumsal konsensüs, toplumsal uzlaşma ihtiyacı, toplumun ihtiyaç ve beklentilerinin yeteri kadar planlara aksedip aksetmediği etrafında oluşan birtakım sorular var. Bir de bunlarla belki bir yerde ilişkisi de olan bir soru;“ Kamunun kendi içinde bir uzlaşma ya da eşgüdümünde sorunlar olabilir mi ya da bu türden birtakım sorunlar var mı?” tarzında kurumlar arası birtakım çekişmelere de atıfta bulunan bir soru var. Bir de Sayın Yusuf Işık'ın - ismini söylüyorum, çünkü diğerlerinde isim yok- Ekonomik ve Sosyal Konseyin yapısıyla ilgili bir sorusu var, daha doğrusu benim görüşümü soruyor, nasıl bir nitelik taşımalı diye.

Demokrasi bir uzlaşma rejimi. Bir defa buradan hareket ettiğimiz zaman ister istemez uzlaşacağız belli noktalarda, yani çatışarak bir yere varmak mümkün değil, dolayısıyla uzlaşarak varacağız belli noktalara. Batılılar ya da başkaları bu Ekonomik ve Sosyal Konsey ya da benzerlerini üretmişler, bunu sağlamanın en kısa yoldan ve de kestirme bir şekilde sağlamanın aracı olarak. Türkiye’de de Ekonomik ve Sosyal Konsey uygulamaları var aslında, yok değil, ama bu ad-hoc bir şekilde, yani keyfilikler taşıyor ve hükümetten hükümete farklılıklar arz edebiliyor, hatta aynı hükümet döneminde farklılıklar arz edebiliyor. Bakıyorsunuz aynı hükümet, bir toplantı yapmış yapı başka, aradan biraz zaman geçiyor bir başka toplantı daha yapmış yapı yine başka. Bir yasal zemine ihtiyaç olduğu açık, onu Adil bey de ifade etti. Böyle bir şeyin olması gerekiyor, bir yasal zeminin olması gerekiyor.

İkincisi de, toplumun olabildiğince çeşitli kesimlerinin temsil edildiği bir yapı olması gerekiyor. Yani orada da illa denge olacak diye bir işveren, bir işçi kesiminden tarzında bir yaklaşımdan ziyade, dediğim gibi toplumun çe-

şitli kesimlerini temsil edecek nitelikte olması lazım. Bir de, bugüne kadar ki uygulamalarda görüldüğü gibi, yarısından çoğu kamu görevlilerinden oluşmamalı. Kamu görevlilerini Ekonomik ve Sosyal Konsey üyesi diye bulundurmanın çok fazla bir anlamı da yok. Tabii ki istişari mahiyette olacaktır. Avrupa Birliğiyle eğer bütünleşme perspektifi içinde meseleye yaklaşırsak oradaki yapıya benzer ve de oradaki düzenlemelere benzer bir düzenleme içinde olacaktır herhalde diye düşünüyorum. Ama biraz daha farklı bir şey yapacağım dersanız, o zaman Avrupa Birliğinden farklılaşmak gibi bir tehlikesi de var işin. Ekonomik ve Sosyal Konsey aslında, daha önceki konuşmamda da belirttiğim gibi büyük ölçüde siyasi otoriteyi rahatlatacak olan bir şey, bir araç. Yani meseleleri tek başınıza kapalı kapılar ardında, öyle mi yapalım, böyle mi çıkaralım, onlar neler, bunlar neler diye tartışıp da sıkıntı içine girmenin, stres içine girmenin bir âlemi de yok. Çağırırsınız herkesi, ne diyorsunuz, ne yapalım, söyleyin yapalım. Bununla ilgili olarak söyleyeceklerim bunlar kısaca, bu konuyla ilgili olarak.

Kamu içindeki eşgüdüm meselesine gelince; kamu içinde eşgüdüm sağlanabilir. Herkese bir yerde kendi uzmanlık alanıyla ilgili olarak özellikle söz hakkı verdiğiniz zaman bu daha da kolay olur, yani tepkisel davranmazlar, alınganlıklar olmaz, ama birinin de bunu yapması gerekiyor. Bu da Türkiye'deki hem uygulamalar hem de işlevler itibariyle bakınca Devlet Planlama Teşkilatının işlevi olması gereken bir konu. Zaten planlama işlevleri dediğimiz zaman sadece plan hazırlamaktan ibaret değil, bir de koordinasyon işlevi var planlama örgütlerinin. Dolayısıyla, bu zaten kendiliğinden olması gereken bir şey. Devlet Planlama Teşkilatının bu koordinasyon işlevini de yerine getiriyor olması gerekir.

Ben bu vesileyle iki konuya daha kısaca değineceğim. Bir tanesi, bu yapısal reformlar ve özellikle de uygulanmakta olan istikrar programıyla birlikte ortaya çıkan ya da çıkabilecek, hatta şimdiden çıkmakta olan, ama önümüzdeki dönemde, yakın dönemde çok daha ciddi bir şekilde ortaya çıkabilecek olan birtakım meseleler var. Özellikle de bu programın yakın dönemde aldığı şekil, alacağı şekil ve uygulamalar bakımından ve onun yaratacağı, özellikle de gelir ve istihdam üzerinde yaratacağı birtakım baskılar sonucu ortaya çıkacak olan sorunlara şimdiden bir şeyler düşünülüp, uygulanıyor olması gerekir. Yani ortaya çıksın bunlar, sonra uygulayalım değil, bugünden bunların uygulanması lazım. Yapısal reformlarla ilgili olarak Dünya Bankasına gönderilen mektupta da yer alan hususlardan bir tanesi, "Sosyal Güvenlik Ağı" başlığını taşıyor.

Bu konunun önemi ortada, ama henüz bir şey yok bu açıdan yapılmış. Bu mektubun yazıldığı tarih 10 Mart 2000, Dünya Bankası Başkanına hitaben ve sosyal güvenlik ağıyla ilgili bölümde deniliyor ki “Hükümet Türkiye’nin sosyal güvenlik ağını güçlendirmeye kararlıdır, ancak güvenlik ağıımızın eksik olduğu açıktır. Güvenlik ağı, şunları şunları kapsamaktadır ya da kapsmalıdır. Hükümet diyor ondan sonra, Dünya Bankasından mevcut sistemin iyileştirilmesi için bir acil proje yardımı talep etmiştir.” Bundan ibaret sosyal güvenlik ağıyla ilgili olan mesele. Sosyal güvenlik konusuna değinildiği için özellikle ifade etmek istedim. Demek ki bu işin bu kısmı noksan, henüz noksan en azından. Bunun ciddi olarak ele alınması lazım, yani meseleler hep karşımıza çıktığı zaman çözüm bulmaya çalışınca çok geç oluyor. Bu sefer altından kalkamaz hale gelebiliyoruz, çok çabuk bir şekilde hem de.

İfade etmek istediğim bir başka konu, yaptırım meselesi. Sayın Temel haklı olarak ve doğru olarak dedi ki, “Planların uygulanmamasının bir yaptırımını olsa olsa siyasi olabilir.” İyi ki Avrupa Birliğine tam üye falan değiliz, yani Helsinki sonrası hemen oluyormuşuz gibi bir şeyler söylendi, kurumsal bazda, kişisel bazda birileri çıktılar hemen üye oluyoruz dediler. Ama iyi ki olmamışız, özellikle de iyi ki Ekonomik ve Parasal Birliğin üyesi değiliz; çünkü Türkiye ciddi biçimde ceza ödeyip duracaktı Brüksel’e. Bu programları laf olsun diye yaptırıyorlar, buralarda öngörülen, daha doğrusu merkezi otoritenin onayından geçmiş bütçe büyüklükleri ve de özellikle bütçe açıklarının milli gelire kabul edilebilir bir oranı var saptanmış. O oranı aştığınız zaman belli uyarı aşamalarından sonra milli gelirinizin belli nispetleri dahilinde Brüksel’e ceza ödüyorsunuz ülke olarak. Yani Türkiye şimdi tam üye ve de Ekonomik ve Parasal Birliğin üyesi olsa herhalde epeyce bir ceza ödüyor olacaktı. Bunların ciddi yaptırımları var, yani uymamanın ciddi yaptırımları var. Bakın, Avrupa Birliğine tam üye olmayı istemek güzel bir şey. Keşke alsalar, o da ayrı bir hadise; ama o kolay bir şey değil, çok ciddi sorumluluklar, yükümlülükler getiren bir olay, ama bu tarafını galiba pek düşünen yok.

İstikrar programıyla ilgili epeyce konuşma oldu. Planlamadan ya da geleceğimizi planlayabiliyor muyuz konusundan çok, bugüne geldik ister istemez, ama bu kaçınılmaz bir olgu bir yerde, çünkü önümüzü çok fazla görmiyoruz, çok sisli bir ortam var, inşallah bir yerlere çarpmadan çıkarız.

Çok teşekkür ederim. (Alkışlar)

Prof. Dr. Sinan SÖNMEZ (AÜ. SBF Öğretim Üyesi)- Teşekkür ediyoruz. Buyurun Sayın Boratav.

Prof. Dr. Korkut BORATAV (AÜ. SBF Öğretim Üyesi)- Madem son söz benim, önce biraz Güven'e laf atayım. Bir Merkez Bankası başkanı kalıp "biz faizlerin bu kadar düşeceğini tahmin etmiyorduk" ve ondan sonra da "faizleri piyasa belirler" diyorsa ABD Fed Başkanı Alan Greenspan'dan öğreneceği çok şey vardır. Bu ifadeler Merkez Bankası'nın para politikası uygulamadığını gösterir. Dolayısıyla, programın bünyesinde potansiyel bir dinamit fitili zaten ateşlenmiş demektir, tesadüfen yarı yolda söner kurtuluruz veya patlar bugünkü hale geliriz.

Bir başka saptamadan başlayayım: Türkiye, 1989'la 1999 arasında cari işlem açıklarını toplayın, kümülatif olarak 14 milyar dolara ulaşırsınız. Buna mukabil, dış borçlar 42 milyar dolar artmıştır. Yani 14 milyar cari işlem açığı veren bir ekonomi dış borcunu 42 milyar artırıyor. Nasıl oluyor bu? Bu basit tabloyu kullanarak iki açıklama yapacağım:

Birincisi, yabancı kökenli sermaye girişlerinin ve cari açığın milli gelire oranlarına ve büyüme hızlarına bakalım. Dikkat ederseniz, Türkiye dış sermaye girişinin yüksek olduğu her yıl hızla büyümüş, durgunlaştığı her yıl durgunluğa sürüklenmiş. 1990 sonrasında iki büyüme konjonktüründen geçiyor; birisi 1990-93 içinde cari işlem açığı/milli gelir oranı yüzde 1,5, sermaye girişi/milli gelir oranı ise yüzde 4'e yakın. İkinci büyüme konjonktürü 1995-97 içinde, cari açık oranı yüzde 1,3, buna mukabil sermaye girişi/milli gelir oranı ise yüzde 5'e yaklaşmış. Demin söylediğim cari işlemlerle, dış borç arasındaki kopukluğun da nedeni bu. Bir kere buradaki sermaye girişinin yüzde 80'le 90'ı arasında bir bölümü dış borçlara giriyor, dış borç şekline dönüşüyor. Peki nereye gidiyor bu para? Üç tane kullanım alanı var. Birincisi, rezerv biriktirmeye gidiyor. Yani son IMF borçlanmasında olduğu gibi (diyelim) yüzde 7 ile size borç veriyorlar, siz bunu rezervde tutacaksınız, muhtemelen yüzde 3 getiri alacaksınız. Adeta bankadan kredi alıp, mevduata yatırmanız gibi bir şey. Yani çok parlak bir portföy kullanım biçimi, ama hayatın gerçekleri bu. İkinci kullanım alanı yerleşiklerin kayıt içi, üçüncüsü ise kayıt dışı para çıkarmasıdır. Şimdi diyeceksiniz ki, sermaye girişi dış borç yaratırken yerleşikler para çıkarınca dış alacak oluyor, ama dış borç öyle hesaplanmaz, brüt olarak hesaplanır, birincisi bu.

İkincisi, bakınız, isterseniz 95-97'ye, isterseniz 95-99'a bakınız Türkiye'nin cari işlem açığı dış kaynak gereksindirecek düzeyde değildir, yani ulusal ekonominin büyüme sürecinden kaynaklanan dış gereksinimlerini cari açık belirler. Hızlı büyürseniz büyük açık verirsiniz. Türkiye, yüzde 4 büyümüş, yüzde 1'in altında cari açık yapmış. Demek ki, başlangıç noktasına geliyorum, dış kaynağa aslında gereksinimi yoktur. Bu dış kaynak cari işlem açığının finansmanına değil, bir kısmı tekrar çıkmak üzere, bir kısmı da rezerv biriktirmek için kullanılıyor. Ancak, yüksek miktardaki sermaye girişi, para arzı aracılığıyla ekonomiyi genişletiyor; ve nihai bir etki olarak cari açığı da tırmandırıyor.

Buradan birkaç soruya doğrudan doğruya gelmeye çalışayım. İki tane arkadaşım isim vererek de sormuşlar. Yusuf Işık arkadaşım diyor ki "Kısa vadeli sermaye hareketlerini kontrol edelim mi?" Evet edelim.

Bazı sorularda klişeler görüyorum. Fazla da üstüne gitmeyeceğim, yani düşünüyor gibi yapıp, düşünme içermeyen sorulara rahatsız oluyorum.

"Efendim, başka çare var mı IMF programı dışında?" Kardeşim, dünyada bir yüce akıl mı var bir yere yerleşmiş, her şeyin cevabı oradadır. Yani bu kafa, eskiden Kadrocular buna Cavit bey kafası derlerdi. Evet başka çare var. Sen eğer cari işlemlerin dengede olduğu halde, ekonomiyi genişletmenin tek yöntemi olarak dış kaynak girişine kendini bu kadar bağlarsan, yani bir Greenspan gibi düşünme seçeneğini bile reddedersen, para, maliye ve döviz kuru politikaları üzerindeki otonom karar alanını bu kadar kaparsan, elbette bu parayı isteyeceksin, ancak o sayede kontrol-dışı genişleyeceksin, kriz doğunca bir daha para isteyeceksin. Ama buradaki mesele şudur: Türkiye ekonomisinin büyümesinin gereksinimi olan dış kaynakla otonom sermaye hareketlerinden oluşan dış kaynak arasındaki farkı görmek gerekir. Sermaye hareketlerinin boyutunu ilk kavramdan hareketle belirlemek gerekir.

"Efendim, bu kadar büyük bir bütçe açığıyla başka çare var mı?" Bütçe açığının ana kaynağı faiz ödemeleri değil midir? Faiz dışı fazla vermiyor muyuz? Veriyoruz. Faiz dışı fazla veriyorsak, bütçe açığının temel kaynağı faiz midir? Faizdir. Devlet kamu hizmeti üretemez hale bu yüzden gelmedi mi? O halde faizl yükünü çözmek lazım. Nasıl çözmek lazım? En kötü ihtimal, para basar ödersin, hiperenflasyona gidip sonra geçiştirirsin. Daha hafifi, kısmi konsolidasyon zaten yapıldı 2000 yılında, yapılabileceğini de gösterdi, daha ciddi bir konsolidasyon yaparak.

Benim görevim size alternatif politika üretmek değil, çünkü ben hükümet değilim. Ama benim temel parametreleri sorgulama görevim var, mademki bilim insanıyım, temel parametreleri sorgularken, özelleştirme dahil, sermaye hareketlerinin serbestliği dahil, dokunulmaz sayılan faiz üzerinde operasyon dahil hepsini sorgularım ve hükümetin hangi ekonomik nedenlerle Türkiye toplumunun yüzde 70'yle yabancılaştığını kavramaya çalışırım. an bir hükümetin, yani sokakta memuru var, işçisi var, köylüsü var, polisi var. Polis bir yandan faşist sloganlar bağıyor, öbür taraftan ekmek parası peşinde. Polisin ekonomik sıkıntısı olmasaydı, dünkü ayaklanmanın da arkasında olur Bu kadar kendi toplumuyla yabancılaşmış bir siyasi iktidarı sorgulamak da benim görevim.

Onun için faizi dokunulmaz düşünmeyeceğim. Sermaye hareketlerinin serbestliği üzerinde de tartışma açacağım. Özelleştirmeleri de yeniden sorgulayacağım. Banka işletmeye ehil olmadığı kanıtlanan bir burjuvazinin yeniden devlet bankalarına hakim olma planına da gerekirse karşı çıkacağım. Benim görevim çatlak ses çıkarmak, hükümet gibi alternatif politika üretmek değil.

Onun için ben de burada sözlerimi kesiyorum. Teşekkür ederim. (Alkışlar)

Prof. Dr. Sinan SÖNMEZ (AÜ. SBF Öğretim Üyesi)- Efendim, çok teşekkür ediyorum Sayın Boratav'a, gerçekten bu çok sıcak, çok ilginç yanıtları, konuşması için. Tüm konuşmacılara teşekkür ediyorum.

Ben oturum Başkanım, panelist değilim, bana da bir soru gelmiş, fakat ben bu soruyu birazdan değerli meslektaşım Oğuz Oyan'a vereceğim, Oğuz Oyan öğleden sonra bu -isini yazmamış soruyu soran- fonlarla ilgili konuyu kendisi eğer fırsat bulursa değerlendirecektir. Ben sorulara yanıt vermiyorum, ancak, iki cümle söylemek istiyorum. Benim burada böylesine değerli konuşmacıların konuşmalarından bir sentez yapmam beklenemez, gerek de yok. Üstelik bazı uzlaşılamayan noktalarda olur panellerde, hiç gerek görmüyorum. Ancak bir şey söyleyeceğim.

Korkut hoca panelin konusuyla ilgili olarak "Türkiye geleceğini planlayabiliyor mu?" derken, çok ilginç bir şekilde getirdi "Bugünü planlayabiliyor mu?" dedi. Hakikaten bugünü planlayabiliyor mu, bunu düşünmemiz lazım. Bu DPT'nin ötesinde bir sorun, gayet tabii hükümetlere ilişkin, siyasal ikti-

dara ilişkin, DPT ile ilgili bir şey değil. Bu bağlamda makro düzeyde bakmak lazım soruna.

İkinci bir nokta da, benim şahsi düşüncem, geçmişi sorgulamadan bugünü yorumlamanın ve, yarınlara bakmanın mümkün olamayacağıdır. Ancak, geçmişi iyi analiz edebilirsek, sorgularsak bugünkü durumu değerlendirebiliriz ve geleceği öngörebiliriz. Dolayısıyla, bugün şunu görüyoruz, krizden söz edildi, özellikle Korkut hocayla, Güven kardeşimin bu konuda bazı uzlaşmazlıkları olsa da analizlerini yoğunlaştırdılar. Kriz üzerinde mutlaka durulması gereken bir olgu. Türkiye’de egemen söylemi geliştirenler ise krizin nedenlerini hep kendi dışlarında arıyorlar,. Bu bankacılık krizinde de öyle değil mi?.. Yani herkes birbirini suçluyor, hiç kimse sahiplenmiyor, sorumluluk üstlenmiyor. Sorumlu olarak “kötü niyetli kişiler”den söz ediliyor! Pe ki kim bunlar? Birdenbire mi kriz patlak verdi? Sistemi, IMF’nin desteklediği istikrar programını sorgulamıyorlar oysa kriz sistemden, bu bağlamda söz konusu programdan kaynaklandı..

Korkut hocanın bu “Blow-up” filmini örnek vermesi bana bazı şeyleri anımsattı. Ben daha üniversitenin ilk yıllarıdaydım bu filmi gördüğüm zaman, Blow-Up beni çok etkilemişti ve üç defa gitmişim, üçüncüsünde daha da netleşmişti. Hakikaten öyle bir sanal dünyada belki yaşıyoruz Türkiye’de de, Blow-up filmi örneği de çok iyi oturdu bence.

Yani bu sanal bir dünyada biz yaşarken, Türkiye ekonomisinin, hatta Türkiye’nin geleceği Washington konsensüsüne uygun olarak bir yerlerde, Türkiye’deki kimi yetkililer ve sorumluların katkısıyla planlanıyor. Kısaca deregülasyon, özelleştirme, serbestleşme ekseninde Türkiye’nin geleceğinin planlandığını görüyoruz. Bunu da sorgulamak hepimizin görevidir diye düşünüyorum.

Katıldığınız için sizlere çok teşekkür ediyorum. Değerli konuşmacılara çok teşekkür ediyorum, iyi günler diliyorum. (Alkışlar)

II. Oturum

2001 Yılı Bütçesi ve İstikrar Programı

Sunucu- Değerli katılımcılar, “Plan, Program, Bütçe ve İstikrar Bağlantıları” başlıklı bilimsel toplantının ikinci kısmı olan “2001 Yılı Bütçesi ve İstikrar Programı” adlı oturumu yönetmek üzere Prof. Dr. Ahmet Kırmızı’ı kürsüye davet ediyorum. (Alkışlar)

Prof. Dr. Ahmet KIRMAN (AÜ. SBF Öğretim Üyesi)- Sayın konuklarımız, toplantımızın ikinci bölümüne “hoş geldiniz” diyerek başlamak istiyorum ve hemen değerli konuşmacılarımızı tek tek davet ediyorum.

Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürü Sayın Akif Hamzaçebi, ODTÜ İktisat Bölümü Öğretim Üyesi Doç. Dr. Sayın Nazım Kadri Ekinci ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Öğretim Üyesi Prof. Dr. Sayın Oğuz Oyan. (Alkışlar)

Başlamadan önce müsaade ederseniz bir-iki açıklama yapmayı ve bazı hususları bilgilerinize sunmak istiyorum. Konuşmacılarımızdan Hazine Müsteşar Yardımcısı Sayın Ferhat Emil çok acil bir durumla karşılaştıkları için gelemediler. Tabii sizlerin tahmin edeceğiniz acil durum, ülkenin içerisinde bulunduğu ekonomik vaziyetle yakından ilgili. Galiba bir şeye daha müdahale etmek zorunda kaldıkları için şu anda yoklar, bizimle beraber olamıyorlar. Diğer konuşmacılarla programımıza devam edeceğiz.

Sizlerin de izlediği gibi programımızın sabahki bölümünde “Yapısal Uyum Programı, Sekizinci Plan Nasıl Bir Türkiye Öngörüyor?” alt başlığı altında “Türkiye Geleceğini Planlayabiliyor mu?” tartışması yapıldı, konuşmacılar görüşlerini açıkladılar ve ortaya çıkan ortak görüş, anımsayacağınız gibi ileri planlamanın mümkün olmadığı, yarını bile planlama imkanının bulunmadığı ve bu anlamda da sanal planlama yapıldığı noktasında birleşti.

Şimdi doğal olarak 2001 bütçesini konuşurken müteakip dönemde ve daha öncesine bağlı olarak acaba plana uygunluk var mı diye bir belirleme yapma imkanımız olabilecekti, ama sabahki konuşmacıların yaptıkları belirlemelerden çıkan ortak sonucu da dikkate alırsak galiba 2001 yılı Bütçesi ve istikrar programını kendine özgü bağımsız bir şekilde değerlendirme gereğiyle karşılaşmak durumundayız.

Müsaadenizle konuşmacılarımıza söz vermeye başlıyorum ve ilk konuşmacımız Sayın Oğuz Oyan, buyurun hocam, sizinle başlayalım.

Prof. Dr. Oğuz OYAN (AÜ. SBF Öğretim Üyesi)- Teşekkür ederim Sayın Başkan. Ben sabahki oturumdan yola çıkarak bütçe üzerinde odaklanmak istiyorum.

Buradaki iki oturumlu bilimsel etkinliğin sabahki bölümündeki oturumu planlarken, plan, program ve bütçe arasındaki giderek kopmuş bağlantıların Türkiye açısından ne gibi sorunlar yarattığını ve ülkenin geleceğini planlamaması gibi birtakım çıkmazlara nasıl düştüğünü tartışmak istemiştik; fakat araya 22 Kasım Krizi girince sabahki toplantıda esas itibariyle istikrar odaklı ve bugüne dönük bir tartışma yapıldı. Kuşkusuz Sayın Temel ile Sayın Ege bu konuda neler yapılabilir konusuna bazı ışıklar tuttular.

Aslında bütçelerin, beş yıllık kalkınma planlarının yıllık program ayağının finansman bölümü olarak algılanması, dolayısıyla bütçeyle öncelikle program arasında bir uyum olmasının gereğini hatırlatmak isterim. Fakat Türkiye’de ne yazık ki 1980’lerden itibaren bu gelenek de yavaş yavaş ortadan kalkmaya başladı. Aslında bütçeler temel belgeler olarak yerlerini bir ölçüde koruyorlar, ama programlar ne yazık ki biraz daha tali duruma itildiler; o nedenle bütçelerin “programın finansmanı” anlamı kalmadı.

Bu arada, bütçeler her ne kadar yasama organının en önemli yıllık yasama faaliyeti olarak sürüyor olsa da, giderek hükümetlerin üzerinde çok fazla oynama yapabilecekleri siyasal taahhütler listesi olmaktan uzaklaşmışlardır. Dolayısıyla, bir yıldan öbür yıla belirli ölçülerde farklılaşan kamu hizmetleri talebini siyasal sürece yansıtan belgeler olmaktan çıkmışlardır. Esnekliğini yitirmiş belgeler haline gelen bütçeler, siyasal organa artık hareket imkanı bırakmayan, yürütmenin müdahale marjının yüzde 5’in altına çekildiği metinler niteliğindedir.

Kamu maliyesi okuyan öğrenciler bilirler, bir kere Türkiye'deki bütçe geleneğinden uzaklaştığımız ve adım adım içine düştüğümüz 15 yıllık bozulma süreci, ortaya birtakım patolojik metinler çıkarmaya başlamıştır. Öyle ki 2000 yılı Bütçesini dikkate alırsak bu bütçenin daha başlangıçta yarıya yakını faiz ödeneklerine ayrılmakta, diğer yarısıyla tüm diğer hizmet alımı ve transfer harcamaları yapılmaktadır. Böyle olunca aslında bütçeler, yarım bütçeler halinde var ve biz bütçelerin sadece yarısına hâkim iktidarlarca yönetiyoruz.

Bu bize bir şeyi gösteriyor: Bu siyasal iktidarsızlaşma sürecinin aslında sorumluları da bizzat yine siyasal yürütme ve yasama organlarıdır. Yani sorumluları bir başka yerde aramayalım. Öte yandan, olayın başlangıcını da 1983-1984 dönemecinden başlatmak gerekiyor. Başlangıç noktasının temel yanlışlığı, vergi almak yerine borç almak politikaları olmuştur. Yaşı biraz müsait olanlar hatırlayacaklar, burada ön sırada oturan arkadaşlarımız var, 1983 seçimlerinde “köprüyü sattırırım sattırman” tartışmalarının bile arkasında bu felsefe vardı. Peki ne oldu? Türkiye vergi alabileceği, hatta vergilendirdiği alanları bırakarak daha kolaycı bir yolu, borçlanmayı seçti. Gerçekte seçilen, vergi alınacak kesimlere borçlanma yoluyla gelir transferleri aktarma yoluydu; en azından bugün böyle olduğu daha iyi anlaşılabilir.

Bu ilkel ve garip finansman modeli 1989 sonrasındaki süreçte daha da içinden çıkılmaz bir mecraya girdi. 1989 sonrasında sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesi kamu ekonomik yönetiminin iç borçlanma kaynaklarını büyütme amacıyla sıcak paraya olan gereksinimi tarafından da belirlenmişti. Ama aynı zamanda uluslararası finans kuruluşlarının yine 1989 yıllarında denk düşen zamanlamayla sermaye hareketlerinin serbestleştirilmesini yavaş yavaş bizim gibi ülkelere gelişmiş ülkelerden daha da erken olarak dayatmaları söz konusuydu ve Türkiye sermaye hareketi üzerindeki denetim imkanlarını kaybetti. Bu kaybediş 1989 sonrasında kamu yönetiminin “hangi maliyetlerle olursa olsun yeter ki kaynak olsun” anlayışlarıyla birleşince bugünkü mali krizin tohumları da daha mümbit bir alan bulmuş oldular. Mali sistem dışarıdan ya da içeriden yüksek maliyetlerle topladığı fonları yüksek kâr marjlarıyla Hazineye pazarlama imkanını bulunca dönüştürme işlevlerini unuttu ve böylesine oluşan bu saadet zinciri giderek bütçeyi bütçe olmaktan çıkardığı gibi Türkiye'deki ekonomik sistemi de katma değer yaratmaktan uzaklaştırmaya başladı. Böylece, Türkiye sürekli dış kaynaklarla beslenen ve

tüketim ağırlıklı bir büyüme modeline daha fazla sürüklendi. Ama bu filmin böyle devam etmesi mümkün değildi. Tıpkı topsuz tenis oyununun devamlı olamayacağı gibi.

Hangi bozulma süreçleri yaşandı, örnek verelim: Türkiye 1999 yılında bütçesinin yaklaşık yüzde 38,5'i faizlere ayırırdı, 2000 yılında yüzde 45 ile başladı, şu anda 10 aylık sonuçlara bakarsak bütçenin yüzde 48,5'i faizlere ayrılmış durumda. Bu yılın gene ilk 10 ayında -11 ay rakamları henüz yok, belki Sayın Genel Müdürde vardır ve bize sunabilir- toplam vergi gelirlerimizin yüzde 86'sı faizlere ayrılmış durumda. Bu, tam anlamıyla kamu maliyesinin tüketildiği noktalara gelip dayanıldığını gösteriyor.

Sabah oturumunda Boratav Hoca'nın söylediği gibi, Türkiye'nin mevcut istikrar programını kabullenmesi büyük cari açıkların, aşırı ısınmış ekonominin bir zorlaması değildi. Aslında bana kalırsa da, Türkiye bugünkü borç sarmalından, faiz ipoteğinden kurtulmak için de böyle bir programa geçmek zorunda değildi. Zaten faiz ipoteğinden kurtulmanın yolu da böyle bir programdan geçmiyordu.

Bir üçüncü dünya ülkesinin sorunlarını aşamadığımız için, bu öğleden sonrasının elektrik kesintileri yüzünden burada bazı saydamları kullanamıyorum, onun için tabloları sözel anlatımla aktarmaya çalışacağım. 2001 bütçesiyle ilgili veriler konusunda benden sonra konuşacak Sayın Genel Müdüre biraz daha fazla alan bırakarak, biraz geçmişten başlayarak bütçenin ekonomik dağılımıyla ilgili bazı büyüklükler vereyim. Bir kere Türkiye son 25 yıllık süreçte bazı alt dönemler itibariyle bakarsak şu manzarayı görüyor. Sadece iki dönemi alayım: 1975-1980 döneminin yıllık ortalamasına bakarsak Türkiye'de bütçelerin transfer harcamaları sadece 1/3'lük paya sahiptir. Bu transfer harcamaları devletin aslında doğrudan kendisinin herhangi bir mal ya da hizmet satın almak için kullanmadığı, çeşitli kesimlere aktardığı - bunların sosyal transferler gibi çok olumlu işlevleri de olabilir- kaynaklardır. Bizim reel harcamalar dediğimiz cari ve yatırım harcamaları bu dönemde bütçenin 2/3'ünü tutuyor. Pekala, 2000 Yılı Bütçesinde durum nedir? 2000 Yılı Bütçesi bunun tam tersidir. Transfer harcamaları bütçenin yüzde 65,5'ine, reel harcamalar dediğimiz cari ve yatırım harcamaları toplamı ise yüzde 34'üne gerilemiştir. Yani olayı tam anlamıyla kafası üstüne çevirmiş durumdayız. Transfer harcamalarının da çok büyük bölümünün faizlerden oluştuğunu tekrar hatırlatmama gerek yoktur.

Bu süreç, bütçenin milli gelir içindeki payını da önemli dalgalanmalara uğratmıştır. 1977-1980 döneminde Türkiye’de bütçenin milli gelir içindeki payı yüzde 21 dolayındaydı. 1980 sonrasındaki süreçte Türkiye’nin gelişmiş ülkeler düzeyine yaklaşması için bu oranı yükselmesi, ama sağlıklı bir şekilde yükselmesi gerekiyordu. Sağlıklı biçim dediğim nedir? Kamu yatırımlarıyla, kamunun hizmet üretimiyle ve saire şeklinde bunun yükseltilmesi gerekiyordu. Ama Türkiye, 24 Ocak 1980 sürecinde, özellikle de 6 Kasım 1983 seçimlerinden sonraki süreçte bu payı azalttı. 1984-1988’de bütçe harcamalarının milli gelire oranı önceki yüzde 21’den yüzde 16.3’e kadar indi. Türkiye bu kadar küçük bütçelerle yönetilemezdi. Nitekim o süreç devam ederken Türkiye bu küçülen bütçelerle yönetilemedi ve giderek aynı ölçüde küçültülmüş olan vergi gelirlerini artıramayıp borçlanma sürecine ya da döngüsüne saplandı. Bir yandan da keyfi bir yönetim anlayışının uzantısında fon ekonomisine yöneldi.

Daha sonra 1989 süresinde bu bütçe harcamalarında bir artış eğilimi görürüz, ama esas hızlı sıçramalar 1995 sonrasındadır. Şimdi size 1999 rakamını vereyim: Toplam bütçe harcamalarının milli gelire oranı yüzde 35.9’a gelmiştir. Yani Türkiye küçük bütçeden giderek şişkin -çünkü hizmet üretmeyen kof bir büyüme bu- bir bütçeye geçmiştir. Kuşkusuz 1999’da GSMH’da yüzde 6.4 oranındaki küçülme de bütçenin payının yüksek çıkmasında etkili olmuştur. 2000 yılı bütçesinin GSMH’ya oranı ise, henüz çok güvenilir olmayan gerçekleşme tahminlerine yüzde 37.3 dolayında olacaktır.

Şimdi IMF Programına göre çatılan 2001 yılı makro hedeflerinin bize önerdiği bunun yüzde 31,5’a düşürülmesidir. Yani kamu kesimini çok hızlı ve çok köklü bir biçimde geriletmektir. Neyin üzerinden geriletecek? Bir ke-re faiz dışı harcamalar üzerinden geriletmeye devam edilecek. Son 10 yılda bütçelerin en önemli özelliği faiz dışı harcamalar denilen, yani bütçenin esas harcama yapısını oluşturan kalemlerin hepsinin yıldan yıla budanıyor olmasıdır. Hala budanacak yer kaldı mı? Doğrusu kalmadı gözüküyor ama IMF bunun üzerinde iştahla çalışmaya devam ediyor. Nedir bunlar? Personel harcamalarıdır, yatırımlardır ve diğer faiz dışı transferlerdir. Personel dışı carilerde yani diğer carilerde daha fazla budama yapamıyorlar çünkü bu kalemin yüzde 75-80’i güvenlik harcamalarına ayrılıyor.

Size başka bir seriyi “faiz dışı bütçe harcamaları” serisini de vereyim. Faiz dışı bütçe kavramı biliyorsunuz pek revaçta bir kavram Türkiye’de, son

zamanlarda halka dönük açıklamalarda dahi bu teknik kavram kullanılmaya başlandı. Maliye Bakanlarımız televizyonlara çıkıyorlar “faiz dışı bütçe fazla verdi” diyorlar. Millet birden çok seviniyor, “bizim bütçe açıktan fazlaya dönmüş ne iyi diyor”. Faiz dışı bütçe dengesinin -yani temel dengenin veya birincil dengenin- fazla vermesi açık vermesinden iyidir belki ama ne pahasına fazla veriyor? Bu fazla, bütçenin, bütçeyi bütçe yapan işlevlerden giderek yalıtılma pahasına gerçekleşiyor, yani bütçenin toplumsal/ekonomik hizmet üretme fonksiyonları giderek dışarıda bırakıldığı ölçüde temel fazla yaratılmış oluyor. Bu bütçe politikalarıyla belirli vasıfta kamu personeli kullanma imkânının da giderek ortadan kalktığını görüyoruz. Bu durumda, 1983 öncesinin temel açığı olan ama hizmet üretimini daha iyi yapan bütçeleri tercih konusu değil midir? Şimdi, faiz dışı bütçeye baktığımız zaman ilginç bir şey, 1977-1980 döneminde faiz dahil yüzde 20.7 iken faiz hariç yüzde 20.1; çünkü faizlerin milli gelire oranı yüzde 0,5 dolayında yani kamu borçlanma faizi çok küçük bir büyüklük. Ama şimdi size 1999 oranını vereyim: 1999 yılında faiz dahil bütçe büyüklüğü (GSMH’ya oranla) yüzde 35-36 idi. Faiz hariç bütçeye bakıyorsunuz yüzde 22. Yani bütçe büyümüş ama, faiz hariç bütçe büyümüyor. Yani bütçe büyüdükçe hizmet üretimi artmıyor, ama bütçenin toplum üzerindeki yükü artıyor. Neden artıyor? Çünkü bütçeler daha fazla gelir gereksinimi gösteriyor, giderlerini ise giderek bir aktarma organına dönüşerek yapıyor.

Evet, bu süreç belki bir başka açıdan, bütçelerin işlevsel dağılımına bakarak da izlenebilir. Aslında bütçenin işlevsel ayrımına dönük rakamlar ne yazık ki çok düzgün üretilmiyor, bunu belli yaklaşımlarla yapıyoruz. Kabaca işlevsel dağılım açısından baktığımızda, süreç içinde bütçelerde halkın doğrudan kullanımına dönük hizmetlerin ne kadar daraldığını görebiliriz. Sadece iki yıl alalım: 1992 yılında bütçenin sosyal gerektirime dönük harcamaları yüzde 26 idi. Peki, 2000 yılında kaçtı? Başlangıç ödeneği itibariyle yüzde 12.3’tür. Kısa zamanda yarısının altına düşmüştür. Ekonomik hizmetler veya kolektif üretim altyapısı dediğimiz, altyapı yatırımları – ağırlıklı Devlet Su İşleri, Köy Hizmetleri, Karayolları gibi katma bütçeli kuruluşların yatırımları- toplamı artı diğer benzer ekonomik hizmetler 1992 yılında yüzde 17 iken, 2000 yılında yüzde 6 olmuştur. Yani aslında bütçelerin sermayenin değerlendirilmesi için gerekli altyapı hizmetleri fonksiyonunu dahi gerçekleştiremez bir noktaya geldiğini görüyoruz. Türkiye’nin böyle bütçelerle gelişmiş ülkelere yetişme gibi bir meseleyi önüne koyması mümkün değildir. Çünkü

halen Japonya bütçesinin yüzde 17'sini yatırımlara ayırıyor, tekrar ekonomik ayırıma dönersek Türkiye 2000 Yılı Bütçesinin yüzde 5'ini yatırımlara ayırıyor, ilk 10 ayda ise yüzde 4'ünü gerçekleştirdi; yani bütçenin sadece yüzde 4'ü yatırıma ayrıldı.

Ben doğrusu deprem sonrasında “devlet neredeydi?” diye soranlar olduğu zaman “aklınız neredeydi?” diye daha sık karşılık vermeye başladım. Çünkü son 15 yıldır Türkiye'deki bütün partiler seçmenlerden “devleti küçülteceğiz” diye oy istiyorlar, halkımız da gidip oy veriyor, ondan sonra da devletten daha fazla hizmet bekleyebiliyor. O halde bir kere birinci olarak bunun tartışılmasını sağlamak lazım.

İkincisi, bir şeyin küçültülmesi için ilk önce büyük olması gerekiyor. Bunu da ancak karşılaştırmalı bir bakışla anlayabilirsiniz. Türkiye'de büyük olan bir şey varsa o da faiz harcamalarıdır. Gelişmiş ülkeler dünyasında böyle bir örnek yok. Faiz dışı harcamalar ise tam tersine kesinlikle küçüktür. Örneğin, deminki rakamı alayım, faiz dışı bütçe yüzde 22 dedik. Oysa Avrupa Birliğinde faiz dışı harcamalar ortalama yüzde 43,5. Hangisi büyük? Haydi biz Avrupa Birliğinin gelir düzeyinde değiliz, o kadar çıkamayız, ama peki yüzde 22'ye mahkûm muyuz? Türkiye 1980 öncesinde zaten yüzde 20'yi gerçekleştiriyordu faiz dışı harcama olarak. Peki, 20 yılda bir arpa boyu yol gidemedik mi? Oysa OECD ülkelerinin tümünde kamu harcamaları nispi boyutu bugün 1980 öncesinin üzerindedir. O yüzden aslında bu az gelişmişlik döngüsüne mahkûm muyuz gibi soruların Türkiye'de galiba daha fazla sorulup tartışılması gerekiyor.

Son olarak iki noktaya değinmek istiyorum: Birincisi, bizdeki bütçelerin giderek idarelere yeterli hizmet ödeneği aktaramamasının getirdiği önemli bir sonuç vardır, o da kamu idarelerinin kötü yola itilmesi olgusudur. Çünkü onlardan birtakım hizmetleri yapmasını istiyorsunuz, ama “ödenek yok” diyorsunuz. O zaman ne oluyor? Kendi kaynaklarını bulmaya yöneliyorlar. Hatta bunun açık açık telkin edildiği durumlar da oluyor. Alın üniversite örneğini; üniversiteler giderek kendi kaynağını bulmaya zorlanmış kurumlardır. Ne yapıyorlar? Döner sermaye uygulaması, fon modeli zorlanıyor, olmadı bilimsel üretimi piyasa için üretime kaydırıyorlar, sertifika programları düzenliyorlar, vakıf kuruyorlar, dernek oluşturuyorlar vesaire... Bakıyorsunuz, üniversitemiz akşamları, hafta sonları hiç kapanmayan vardiya usulü fabrikalara

dönmüşler. Ama örnek, katma bütçeli idare olan üniversitelerle sınırlı değil, bunu bütün genel bütçeli idarelere de yapıyoruz. Bu idareler giderek kendi kaynaklarını yaratmaya çalışıyorlar, hizmeti paralı olarak sunmaya çabalıyorlar. Dolayısıyla ortada çok ciddi sosyal ve siyasal sonuçları olacak bir süreçten bahsediyoruz. Bir merkezi bütçenin böylesine tıkanması, sonuçta sağda solda eyalet tipi bütçelerin oluşmaya başlamasına neden olur; bunlar üniter bir devlette mali açıdan özerkleşen bölgeler değil ama idareler doğurmaya başlar; bu çok ciddi bir sakıncadır. Demek ki sadece yerel yönetimlerle sınırlı olmayan, giderek birçok merkezi idareyi de kapsamına alan çarpık kaynak üretme yolları oluşmaya başlar.

İkinci bir çarpıklıktan da söz edeyim son olarak. Aslında Türkiye'nin kendisinin bütçe yapma tekniği giderek eyalet bütçesine doğru dönüşme riskini taşımaktadır. Bilindiği gibi federatif ülkelerde ya da merkezi-yerel yönetim ilişkilerinde esas olan, eyalet yada yerel yönetimin gelir kaynakları üzerinde merkezin bir mali vesayeti olmasıdır. Merkezi idare yerel yönetime vergi salma yetkisi tanımadığı yada bunun sınırlandığı için, ondan önce gelirlerini sonra giderlerini hesaplamasını, yani ayağını yorganına göre uzatmasını ister. Çünkü yerel yönetimler merkezi yönetim kadar bir mali egemenlik hakkı kullanmazlar, sıkışınca vergi salamazlar. Merkezi yönetim ise, egemen ülkelerde, önce giderlerini oluşturur sonra gelirlerini. Kuşkusuz bunlar birbirinden çok bağımsız, ilişkisiz degillerdir; ama örneğin şunu yapabilirsiniz: 5 yıllık eğitimi 8 yıla çıkarmanın siyasal kararını verdikten sonra bunun kaynağının olup olmadığına bakmayabilirsiniz; gerekirse -Türkiye'de olduğu gibi- ek bir eğitim vergisi salar amacınıza ulaşırsınız. Bunu yapmak bir ülkenin egemenlik hakkı içindedir. Yani önce ben neyi saptarım? Önce hangi hizmeti üreteceğimi saptarım, egemen ülke böyle yapar, bütün gelişmiş ülkeler böyledir. Tabii IMF ile bağlayıcı bir sözleşme imzalamamışsa!

Şimdi bakın, 2001 Yılı Bütçesi neredeyse nominal sıfır artışlı bütçe olarak getirildi. Gelirleri artırıyoruz, giderler tutuluyor, açık giderek kapanacak. Ama bir başka açıdan, IMF dayatmasıyla giderek gelir öncelikli bütçe yapmaya doğru gidiyoruz. Tabii bugünkü kriz ortamında bu yöntem sanki doğruymuş gibi de görülebilir. Ama böyle mi bakmalıyız meselelere? Türkiye egemen bir ülke olma koşullarını koruyabilecek midir, yoksa giderek uzaktan kumandalı bir yönetime -ki bugün öyle gözüküyor- doğru mu yol alacağız gibi çok temel sorularımız var.

Burada 2001 Yılı Bütçesine fazla girmedim, ama şimdilik şunu söyleyeyim: 2001 yılı bütçesinin bütün dengeleri ve belki de bütün sigortaları atılmış durumdadır; çünkü 2001 yılı makro hedefleri arasında milli gelirin yüzde 4,5 büyümesi vardır, deflatör yüzde 18'dir; yıl sonu TÜFE'nin yüzde 12, TEFE'nin yüzde 10 olması gibi başlangıç hedefleri de korunmaktadır. Buna göre ücret, maaş, buna göre tarım politikaları ve sair bir yığın husus var. Bütün bunlar aslında yeniden sil baştan yapılacak ya da insanları bile bile aldatma noktasına bir kere daha getirecekler, "Bizim hedeflerimiz aynen duruyor, siz buna inanmak zorundasınız" diyecekler. Ancak Türkiye'nin en azından ilk altı ayında negatif bir büyüme olasılığı çok yüksek bir noktaya gelmişken acaba -Sayın Genel Müdür burada, eleştirilerim kendisine değil, zor durumda olduğunu biliyorum, çünkü onlar da bütçeyi hazırlarken bu krizi öngörmediler- gerileyen bir ekonomide, eğer vergi gelirlerinin de belirli bir gelir esnekliği varsa, acaba gelir hedeflerini öngörülen oranda artırmak bundan böyle mümkün olacak mı, yoksa başka kaynaklar, başka vergi şarjları mı çıkaracağız halkın karşısına? Kısaca, gelirler cephesinde önemli belirsizlikler ortaya çıkmıştır, bu konuyu nasıl halletmeyi düşünüyorsunuz?

Giderler meselesinde şöyle yeni belirsizlikler var: Faiz ödemelerini yıllar sonra ilk defa 2001 yılında azaltma imkânı doğuyor gibiydi; çünkü 2000'de faizler beklenenden de fazla düşmüş, ancak ortalama vadesi 15 ay olan bu borçlanmaların çoğunun vadesi 2001 yılında geldiği için bütçe üzerindeki faiz yükünde bir iyileşme 2001 yılında kaymıştı. Dolayısıyla, 2001'de faiz dışı harcamalar için kısmen bir ilave kullanım imkânı doğacaktı. Ama kriz sonrası işler değişti. Hazine Ocak ve Şubat 2001'de kuvvetli borçlanmalara gitmek zorunda, önemli ödemeleri var. Eğer bugünkü faiz hadleri yüksek düzeylerini korumaya devam ederse ve vadeler de devlet tahvilli değil de Hazine bonosuna dönük olarak kısalırsa, yani 1 yıldan kısa vadeli borçlanma zorunluluğu doğarsa, o takdirde Hazine'nin Ocak-Şubat aylarındaki yeni borçlanmaları Hazine bonosu yoluyla olacaktır ve bunların vadesi 2001 içinde gündeme gelecektir. O zaman bütçedeki faiz giderleriyle ilgili iyimser hedefler 2001 yılında tutmayacak ve bütçe açığı planlanandan daha büyük olacaktır.

Yükselen faizlerin fiyat enflasyonu üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkileri olacaktır; öbür taraftan da ekonomideki daralmayı pekiştirecektir. Bütün bunların nasıl etkileşim içinde olacağını herhalde yaşayarak göreceğiz, ama galiba belirsizliklerin belirlilikten daha fazla olduğu bir döneme giriyoruz,

Teşekkür ederim. (Alkışlar)

Prof. Dr. Ahmet KIRMAN (AÜ. SBF Öğretim Üyesi)- Biz de Sayın Oyan'a teşekkür ediyoruz.

Sözü Gelirler Genel Müdürü Sayın Akif Hamzaçebi'ye bırakıyorum; buyurun.

Akif HAMZAÇEBİ (Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürü)- Teşekkür ederim Sayın Başkan.

Değerli hocalarım, değerli öğrenci arkadaşlarım, değerli konuklar, her şeyden önce böyle bir toplantıda, okulumda bana söz verilmiş olduğu için paneli düzenleyenlere ve bana söz verenlere son derece teşekkür ediyorum.

Oğuz Oyan hocamın bu güzel konuşmasından sonra tabii söz almak, konuşmak son derece zor. Keşke Sayın Başkanın, konuşma sırasını ilk bana verme önerisini kabul etseydim.

Değerli konuklar, bildiğiniz gibi Türkiye 1999 yılı sonunda bir istikrar programı uygulamaya başladı. Tabii program her yönüyle tartışılıyor, olumlu bulan kesimler var, olumsuz bulan kesimler var. Olumlu bulmakla birlikte, "bu programın eksikliği vardır" yönünde görüşler, eleştiriler var.

Bildiğiniz gibi bu programın önemli unsurlarından bir tanesi de kamu maliyesi alanındaki politikalar oluyor, yani vergi politikaları ve harcama politikaları bu programın dayandığı temel unsurlardan biri.

Bu nedenle ben bu konuşmamda daha çok bütçenin vergi tarafında neler oluyor, istikrar programı nedeniyle vergi tarafında ne gibi düzenlemeler yapıldı, bunun bütçeye ve ekonomiye etkileri nelerdir, bu konuda bilgi vermek istiyorum.

Vergi politikası deyince öncelikle Türkiye'deki vergi yükünü bir gözden geçirmemiz gerekiyor. Diğer ülkelerle kıyasladığımızda Türkiye nerede, nasıl bir yol almıştır, hangi ortamda istikrar programının vergi politikaları uygulanmaya başlanılmıştır? Çokça kullanılan OECD ölçüsünü de burada sizlerin bilgisine, dikkatine sunmak istiyorum.

OECD genelinde 1965'li yıllardan itibaren gerek sosyal devlet olma gereğinin ön plana çıkması, gerekse nüfusun yaşlanmasına paralel olarak sosyal

güvenlik ve sağlık harcamalarının artması, vergi politikasının düzenlenmesinde gelir artırıcı yönde önemli baskı unsurları olmuşlardır. Yıllar itibariyle bu ülkelerde özellikle sosyal güvenlik primleri şeklindeki gelirlerin, diğer vergi gelirlerine kıyasla daha hızlı bir ölçüde artmış olduğunu görüyoruz.

Bu nedenle harcamaların gelişimi ve yapısındaki değişimler vergi politikaları açısından yakından takip edilmesi gereken faktörlerdir. Bu noktada, Türkiye'nin vergi performansının ne olduğuna geçmek istiyorum. Genellikle bu performansın düşük olduğunu söylenilir; bu yargıya katılmıyorum. Harcamalarla kıyaslandığında, vergi gelirlerinin, vergi performansının yetersiz olduğu söylenilebilir, ancak vergi yükü rakamlarına baktığımızda Türkiye'nin bu alanda yıldan yıla kat ettiği mesafenin önemli olduğunu ve şu an bulunduğu konumun da azımsanmayacak derecede olduğunu söylemek istiyorum. Vergi yükü tanımlamalarında, kıyaslamalarda "gayri safi yurtiçi hâsıla" yerine "gayri safi milli hâsıla" kavramını kullanacağım ve "vergi yükü" kavramını kullanmayacağım.

Ülkemizde genel bütçe vergi gelirlerinin gayri safi milli hâsılaya oranı 1990 Türkiye'de yüzde 11.4 iken 1999 yılına geldiğinizde bu oranının yüzde 18.9' a ulaştığını görüyoruz. 9 yılda son derece önemli bir artış. 2000 yılında, yıl sonu itibariyle bu oranın yüzde 21.3 olacağını tahmin ediyoruz. Vergi gelirlerine mahalli idarelere ayrılan paylarla, fonları da eklediğimizde, vergi yükü yüzde 25.5'e yükselmektedir. Yine belediyelerin kendi gelirlerini eklediğimizde yüzde 26'nın üzerine çıkan bir oranla karşı karşıyayız.

OECD'nin bizim bu vergi yükümüze karşılık gelen ortalama oranı yüzde 27.6'dır. Tabii OECD çok geniş bir yelpaze, çok sayıda farklı ekonomik sistemleri, siyasal ve sosyal sistemleri olan ülkeleri barındıran bir kurum. O nedenle, Türkiye ile yapılacak kıyaslamada OECD ortalaması her zaman doğru ölçü olmayabilir.

Birkaç ülke örneği vermek istiyorum: Türkiye, Amerika Birleşik Devletleri, Japonya, İspanya, İsviçre gibi ülkelere daha yüksek oranda bir vergi yüküne sahiptir. Bu rakamların sosyal güvenlik primlerini hariç rakamları ifade ettiğini belirtmekte fayda var.

Türkiye'de tarımın yapısına bakıyoruz. Tarımın gayri safi milli hâsıla içindeki payı yüzde 17'dir ve bu oranla Türkiye, OECD ülkeleri içerisinde ta-

rımın payının en yüksek olduğu ülkedir. OECD genelinde tarımın gayri safi milli hâsıla içindeki payı genellikle yüzde 5'in altındadır. Yüzde 5'lik payın üzerinde olan ülke sayısı sadece 5 tanedir, en yükseği de yüzde 7'lik orana sahiptir. Bu ise vergi tabanının dar olduğunu gösteren bir özelliktir. Bu durumda, Türkiye'deki efektif vergi yükü daha da yüksek olduğu sonucuna varılabilir.

OECD genelinde vergilemede 35 yılda çeşitli eğilimler ortaya çıkmıştır. Bu sürede sosyal güvenlik katkı paylarının toplam vergi gelirleri içindeki payında önemli düzeyde artış olmuştur. 1965 yılında sosyal güvenlik katkı paylarının vergi gelirleri toplamı içindeki payı, yüzde 18 iken, bu oran 1997 yılında yüzde 25'e ulaşmıştır. Sosyal devlet ilkesinin yayılması, nüfusun yaşlanması ve paralel olarak sağlık harcamalarının artması, bu gelişmede önemli bir rol oynamıştır.

Gelir Vergisinin toplam vergiler içindeki payına baktığımız zaman - OECD genelini söylüyorum- bunun 1965'te yüzde 26 iken, 1975'te yüzde 30'a ulaştığını görüyoruz; ancak daha sonra sosyal güvenlik katkı paylarının artışı paralel olarak düşerek; 1997'de yüzde 27 seviyesine inmiştir. Ancak benzer olmaları nedeniyle Gelir Vergisi ve sosyal güvenlik katkı paylarını birlikte alırsak, 1965 yılında, bu iki gelir toplam vergi gelirinin yüzde 44'ünü oluştururken 1997 yılında bu oran yüzde 52'ye ulaşmıştır.

Kurumlar Vergisine bakıyoruz, toplam vergi gelirleri içindeki payı 1965'de yüzde 9, 1975'te bunun yüzde 8'e düştüğünü görüyoruz, daha sonra aşağı yukarı bu oranda bir süreklilik sağlanıyor ve 1997 yılında da bu oranın geçerli olduğunu görüyoruz.

Tüketim vergilerine bakıyoruz., vergi gelirleri içerisinde 1965 yılında yüzde 36'lık bir paya sahip, 1975 yılında bunun yüzde 31'e indiğini görüyoruz ve halen yüzde 31 düzeyinde seyrettiğini görüyoruz. Ancak tüketim vergilerinin yapısında bu süre içerisinde önemli değişiklikler olmuştur. 1965'te Katma Değer Vergisi, Akaryakıt Tüketim Vergisi gibi genel tüketim vergilerinin payı yüzde 12 iken, 1997 yılına gelindiğinde bu oran yüzde 18'e ulaşmıştır, buna karşılık Gümrük Vergisi ve diğer tüketim vergilerinin payı -Avrupa Birliği uygulamasının şüphesiz bunda rolü var- yüzde 24'ten yüzde 13'e düşmüştür.

Gümrük vergilerinin hızla düşmesi spesifik tüketim vergilerinin payını büyük hızla düşürmüştür. KDV'nin sisteme girmesiyle genel tüketim vergisinin toplam vergiler içerisindeki payı artmıştır. Emlak Vergisinin payı da aynı yıllar arasında yüzde 8'den yüzde 5'e gerilemiş olmasına rağmen halen önemini muhafaza etmektedir.

Özetlemek gerekirse OECD genelinde sosyal güvenlik katkı payları artarak Gelir Vergisine yaklaşık eşit hale gelmiştir. Kurumlar Vergisinin payında artış olmadığı gibi küçük bir düşüş vardır. Tüketim vergilerinde ise, genel tüketim vergilerinin payı hızla artmaktadır.

Kurumlar Vergisinin payı neden artmıyor? Çünkü artık globalleşen bir dünyada, coğrafi sınırların giderek kalktığı bir dünyada sermayenin vergilenmesi biraz daha zorluk arz ediyor. Sermaye hareketleri serbestleştikçe, başka ülkelere kaçma riski, vergileme de zorluk yaratıyor. Bu nedenle, orada büyük bir artış görmüyoruz veya hiç artış görmüyoruz. Buna karşın Gelir Vergisi ve tüketim vergilerinin tabanı nispeten daha sabit, dolayısıyla vergilemeye daha az tepki gösteren vergi tabanlarıdır. OECD genelindeki eğilimlerden söz ediyorum tabii ki.

Gelir Vergisinde ise sosyal güvenlik katkı payları artarken diğer Gelir Vergisi hafif bir düşüş içindedir. Bu vergide özellikle yüksek gelir gruplarının vergileneceği marjinal oranların yüksek olması, yine vergi tabanının kaymasına yol açabilmektedir. Bu nedenle Gelir Vergisinin en üst marjinal oranı OECD genelinde 1980 yılından itibaren ortalama 13 puan düşürülmüştür. Türkiye'de 1965 yılından 1997 yılına OECD geneline benzer bir değişim yaşanmıştır vergi yapısında. Gelir Vergisinin toplam vergiler içindeki payı yüzde 25'den yüzde 22'ye düşmüş, sosyal güvenlik katkı payları ise yüzde 6'dan yüzde 15'e yükselmiştir. Genel tüketim vergisi 1965'te yok, ancak KDV'nin sisteme girmesiyle birlikte 1985 yılında bunun yüzde 23'lük bir paya ulaştığını görüyoruz ve 1997'de -1997'yi kullanıyorum, OECD'de de o yılı aldım çünkü- KDV'nin payının yüzde 31 olduğunu görüyoruz.

Türkiye'nin gümrük birliğine girmesiyle birlikte gümrük vergisi oranlarının payı düşüyor. Emlak Vergisinin de payı düşüyor bu süre içerisinde. Diğer taraftan Kurumlar Vergisinin payı 1965 yılında yüzde 5, 1997'de bu oranının artmadığını, yüzde 6 gibi bir oranda kaldığını görüyoruz.

Türk vergi sisteminde vergi grubu altında yer almamakla birlikte birer yükümlülük olan fonların da önemli bir rakam tuttuğunu ve toplam vergi gelirleri içindeki payının yüzde 18 olduğunu görüyoruz. OECD’de ise bunun oranı yüzde 3’tür.

Gördüğünüz gibi Türkiye, 1990’da yüzde 11’lerden başlayıp giderek yükselen bir trende sahiptir vergi yükünde. 10 yıllık sürede yüzde 70 oranında bir artış söz konusudur. Aynı süre içerisinde harcamaların artışı çok daha yüksek boyutlardadır. Bu nedenle, bütçenin harcama tarafının en az gelir tarafı kadar irdelenmesi gerekir diye düşünüyorum.

Harcama yapısı yıllar itibariyle önemli değişimler geçirmiştir. Kamu kesiminde sosyal güvenlik, tarım, özelleştirme gibi reformların veya uygulamaların yapılamaması, istikrarsız ortam ve diğer politikalar sonucunda ortaya çıkan yüksek enflasyon, yüksek faizli borçlanma, bütçenin şekillenmesinde önemli rol oynamıştır. Bundan 10 yıl önce 1990 yılında bütçe giderleri içinde cari giderler yüzde 49’luk paya sahipken, bu oran 2000 yılında yüzde 28’e düşmüştür.

Cari giderler içinde en büyük kalem olan personel giderleri, 1990 yılında yüzde 38.7 iken, 2000 yılında 19.7’ye düşmüştür. Bu durum personel giderlerinin azaldığı şeklinde yorumlanmamalı. Çünkü bu giderlerin gayri safi milli hâsılaya oranı 1990 yılında yüzde 6.7 iken 1999’da yüzde 8.8’e ve 2000 yılında yüzde 7.4’e ulaşmıştır. Genelde az da olsa, personel giderlerinde reel bir artış vardır. Ancak faiz ve diğer transfer harcamaları nedeniyle bütçenin büyümesi personel giderlerinin toplam bütçe giderleri içindeki payını düşürmüştür.

Transfer giderlerine bakıyoruz, 1990 yılında yüzde 37 iken, bunun 2000 yılında yüzde 67’ye ulaştığını görüyoruz. 10 içinde transfer harcamalarının bütçe giderleri içindeki payı 1/3’ten 2/3’e yükselerek, bütçeyi bir transfer bütçesi niteliğine sürüklemiştir.

Transfer giderleri içerisindeki en büyük kalem de faiz giderleridir. Faiz giderleri aynı dönemde yüzde 121 oranında artmıştır.

Diğer taraftan, devletin banka sistemi içerisindeki birtakım görev zararları vardır. Bunlar herhangi bir şekilde bütçeye yansımayan rakamlardır biliyorsunuz.

Yatırım harcamalarına bakıyoruz, 1990 yılında bütçe giderleri içindeki payının yüzde 15 iken, 2000 yılında bunun yüzde 4-5'lere düştüğünü görüyoruz. Çünkü bütçeden aktarılabilir kaynak giderek azalıyor. Yatırım harcamalarının gayri safi milli hâsılaya oranına bakıyoruz, yüzde 2,5'tan yüzde 1,9'a gerilediğini görüyoruz.

Harcama tarafı büyük ölçüde esnekliğini yitirmiş. Faiz giderlerinin bu kadar önemli bir rol oynadığı bütçede, harcama tarafında yapılabilecek belki çok fazla bir şey gözüküyor. Yani harcamaları kısayım dediğiniz anda faiz giderlerini kısma olanağınız yok, onlar belli; onun dışında da oynayabileceğiniz fazla bir kalem kalmış değil.

Böyle bir tabloda program uygulaması başladı. Doğal olarak bu program kamu maliyesi alanında tabii ki harcamalarda, personel giderlerinde hedeflenen enflasyona göre birtakım kısıtlamalar yapıldı. Bunlar ayrıca tartışılabilir, burada ona değinmek istemiyorum, ancak böyle bir tabloda vergi politikası daha önemli oldu, dolayısıyla vergi gelirlerinde artışa gidildi.

Biraz önce konuşmamın başında, 1999 yılında vergi yükünün 18,9 olduğunu söylemiştim, 2000 yılında yüzde 21,3'e ulaştığını görüyoruz vergi gelirlerinin gayri safi milli hâsılaya oranının. Bu tabii önemli bir artış, son derece önemli bir artış. Bugüne kadar Türkiye'nin, ülkemizin karşılaştığı en yüksek orandır bu.

2000 yılının vergi politikasına ilişkin rakamları tek tek değerlendirmek istemiyorum, ancak 2000 yılı vergi gelirleri içerisinde ilave vergi önlemlerinin yapısını kısaca değerlendirmek istiyorum. Tabii daralan bir ekonomide vergi önlemi almak, vergi politikasını, vergi yükünü ağırlaştırmak son derece zor bir iş. Hem üretimi olumsuz etkilemeyeceksiniz hem vergi yükünü taşıyan kesimlerde vergi yükünü üstlenen kesimler üzerindeki yükü artırmamaya dikkat edeceksiniz, hem de programın gerektirdiği vergi hâsılatını sağlayacaksınız; bu gerçekten son derece zor bir denklem, çözmek çok kolay değil.

Vergi önlemleri; içerisinde 2000 yılında enflasyonun, 1999'a kıyasla düşeceği varsayımıyla, kamu kâğıtlarının faiz gelirlerinde oluşacak beklenmeyen reel geliri vergilemek amacıyla faiz vergisi uygulamaya konulmuştur. Bu, 2000 yılı vergi önlemlerinin, tek başına yüzde 65'ini oluşturmaktadır; ek vergiler içerisindeki payı yüzde 65'tir. Çok söylenen ek gelir ve ek Kurumlar Vergisinin bütün önlemler içerisindeki payı, ek vergiler içerisindeki payı,

sadece yüzde 10'dur. Buna Bakanlar Kurulu kararıyla uygulamaya konulan birtakım ilave vergi önlemleri, örneğin Katma Değer Vergisinin 1 puan artırılması gibi önlemleri de ilave ettiğimizde ek Gelir Vergisi ve ek Kurumlar Vergisinin, toplam ek gelirler içerisindeki payı sadece yüzde 6'dır.

Vergi politikasındaki bu uygulama, bu değişim, 2000 yılı bütçe dengesinde olumlu izler yarattı tabii ki, 1999 yılında faiz dışı bütçe fazlasının gayri safi milli hâsılaya oranı yüzde 2 iken, 2000 yılında -halen Ekim sonu rakamını kullanacağım- yüzde 7'nin üzerinde gerçekleşmiştir; bu son derece önemli bir gelişme. Faiz dışı bütçe fazlası -tabii hocam takıldı- kamunun tasarrufunu gösteriyor, yani kamu faiz dışında ne kadar tasarruf etmiş, bu tasarruftaki eğilim önemlidir.

Bu tabloda 2001 Bütçesi uygulamaya konulmak üzere hazırlandı. 2001 bütçesinde vergi gelirlerinin tutarı 31.8 katrilyona ulaşıyor. Bu bir önceki yıla göre, yani 2000 yılına göre yüzde 19.7'lik bir artışı hedefliyor. Tüm bütçe gelirlerini dikkate aldığımız bu oran yükseliyor, yüzde 23.4'e çıkıyor. Vergi gelirlerinin de dahil olduğu bütçe gelirleri grubunda, bir önceki yıla göre artış yüzde 23.4'tür. Bu vergi dışı gelirlerde hedefin daha yüksek tutulduğunu gösteriyor. Orada da önemli pay, Telekom ve enerji özelleştirmelerinden oluşuyor.

2001 yılı vergi önlemlerine bakıyoruz, hemen hemen bugüne kadar hepsi uygulamaya intikal etti, bir kısmı yasa düzeyinde, bir kısmı Bakanlar Kurulu kararlarıyla uygulamaya konulan idari düzenlemeler niteliğindeydi. Dolaylı ve dolaysız vergiler itibariyle bunu grupladığımızda, 2001 yılı için öngörülen ilave vergi önlemlerinin dolaysız vergilerdeki payının yüzde 48.7, dolaysız vergilerdeki payının da yüzde 51.3 olduğunu görüyoruz.

Hocam çok güzel bir soru sordu, "2001 yılında vergi esnekliği nedir?" diye. Hakikaten bu hedeflere ulaşılabilir mi böyle bir tablodan sonra? Bu dolaylı-dolaysız vergi ayrımını onun için verdim. Yine bu vergilerin biraz daha alt dağılımına girmek istiyorum.

Dolaysız vergiler dediğimizde tabii en başta Katma Değer Vergisi geliyor, ama ekonomi daralır, hocamın öngördüğü büyüme gerçekleşmezse, hedeflerde herhangi bir revizyon yok tabii, onu öncelikle ifade edeyim. 2001 yılı bütçe hedeflerinde veya ekonomik hedeflerde herhangi bir revizyon söz konusu değil. Dolaylı vergiler grubuna bakıyoruz, burada örneğin dolaylı ver-

gi olan cep telefonu konuşma ücretleri üzerinden alınan Özel İletişim Vergisi Özel İşlem Vergisi dediğimiz birtakım işlemlerden, kâğıtlardan alınan, o işlemin yapıldığı anda o kâğıtların yapılması veya kullanılması anında alınan vergiler var. Telefon ve doğalgaz üzerindeki Katma Değer Vergisinin artırılması var. Doğalgazda Katma Değer Vergisi yüzde 8'di, diğer enerji kaynakları içerisinde hem fiyat olarak en ucuz enerji kaynağı hem de vergi yükü açısından en düşük vergi yükünün olduğu enerji kaynağıdır doğalgaz. Diğer bütün enerji kaynağı ürünlerde Katma Değer Vergisi yüzde 17 iken doğalgazda bugüne kadar yüzde 8 olarak gelmiştir. Yüzde 8 olmasının nedeni doğalgaz kullanımını teşvikti. O teşvik yeterince gerçekleşmiş olduğu için buradaki oran diğer enerji kaynaklarıyla eşit hale getirildi.

Birtakım harçlarda artış var. Yani dikkat ettiyseniz, Katma Değer Vergisinde ilave bir vergi önlemi öngörülmesi değil.

Dolaysız vergilerdeki önlemler konusunda ise Hayat Standardı yeniden 2001 yılı için getirildi. Yani vergi hedefleri için bir problem olmayacaktır ve o hedefler gerçekleşecektir.

Konuşmamı burada bitiriyorum, diğer kısımları soru bölümüne bırakıyorum. Sizlerin sorularınız olursa karşılıklı değerlendirmeye çalışalım.

Teşekkür ediyorum. (Alkışlar)

Prof. Dr. Ahmet KIRMAN (AÜ.SBF. Öğretim Üyesi)- Teşekkür ediyorum bu açıklamalarınız için.

Üçüncü konuşmacımız Sayın Ekinci'ye veriyorum sözü; buyurun.

Doç. Dr. Nazım KADRİ EKİNCİ (ODTÜ İktisat Bölümü Öğretim Üyesi)- Teşekkür ediyorum.

Bugünkü konu 2001 bütçesi ve istikrar programı çerçevesindedir. Ben 2001 bütçesiyle ilgili fazla bir bilgiye sahip değilim, ilgimi de çekmiyor açıkçası. Onun için ben istikrar ayağı ve biraz kronik iktisatçı tavrıyla da uzun dönemde neler olabilir konusuna değineyim. Çünkü diğer konularda arkadaşlarımız gerekli bilgileri verdiler.

Geçen yıl başlayan istikrar programı metnini bu vesileyle bir kere daha incelediğimde bende daha önce olan bir kanı kesinlikle pekişti; o da şu ki: Bu stand bay anlaşması Türkiye'de kamu maliyesini çözümlenmeye yönelik bir

programdır. Yani enflasyonu düşürme programı değildir. Enflasyonu düşürme bunun bir yan etkisidir. Esas amacı, kamu maliyesini bu geldiği içinden çıkılmaz durumdan kurtarma ve düzeltme operasyonudur ve dış dünya destekli bir operasyondur. Yani IMF'nin desteğiyle Türkiye Devletine bu kamu maliyesini düzeltme olanağını tanıma programıdır.

Böyle bir program olmasaydı neler olabileceğini bu son krizde gördük. Bu son kriz aslında kamu kâğıtlarının taşınmasıyla ilgili bir krizdir. Yani tabii bunun aksetme biçimi bir likidite krizi biçimindedir, bankaların likidite azlığı falan gibi sorunları vardır, ama esas kaynağı kamu kâğıtlarının taşınmasının finansmanının yapılamamasıyla ilgilidir. Zaten stand-by bizim niyet mektubunun 4 üncü paragrafında da şöyle denilmektedir: “Kamu toplam borcu 1998’de yüzde 44 ‘ten gayri safi milli hâsılaya oranla 1999’da yüzde 58’e çıkacaktır, yani 1 yılda gayri safi milli hâsılaya oranla yüzde 14’lük artışla hızla büyüyor demektir bu borçlar” ve şöyle devam ediyor: “Bu durum Türkiye’yi uluslararası piyasalardaki ani güven değişikliklerine karşı zaafli duruma sokmaktadır” Yani daha bu program imzalanmadan ne tür şeyler olabileceğini programla düzenleyenler ve ayarlayanlar biliyordu. Tabii ani güven değişikliği neye yönelik olacaktır: Kamu borçlanmasına yönelik olacaktır.

Bu krizden öğrenmiş oluyoruz ki, Hazinesinin düşük faizle kâğıtlarını satıp “tamam ben borç servisimi yapabildim” deyip gidip köşesinde oturamıyor. Çünkü ne oldu bu kriz sonucunda? Kendi borçlarını geri almak zorunda kaldı. Mevduat Sigorta Fonuna almak suretiyle Demirbank’ın portföyündeki bütün kamu kâğıtlarını kendisi üstlenmek zorunda kaldı. Merkez Bankası da kısmen bunun finansmanını yapmak zorunda kaldı.

Kamu maliyesi böyle bir durumla karşı karşıya. Onun için bütçede esnekliklerin kaybolması hep bundan kaynaklanmıştır. Bu sadece faizin yüküyle de ölçülebilir bir şey değildir. Milyarlarca dolarlık kamu kâğıdı portföyünün bu üç yıllık program boyunca eritilmesi ve finansmanın sürdürülebilir boyuta getirilmesi sorunu var öncelikle. İstikrar programının esas yöneldiği konu bu.

IMF destekli programlar aslında ülkelere geçici süreyle bir tür subvansiyon sağlama esasına dayanır. Türkiye verilen destekte IMF’ nin biraz ucuzcu bir yol seçtiği ve Türkiye gibi kısavadeli sermaye hareketleriyle finanse edilen dev bir iç borç sorunu olan bir ülkeye 4 milyar dolarlık 3 yıllık stand-by

mahiyetinde bir para verip belli koşulları dayatıp sonra da piyasa bu işi çözer beklentisinin yürümediği anlaşılmış oldu. IMF'nin bu uluslararası sübvansiyon boyutunu daha artırması gerektiği *-ki nitekim ek kaynaklar ortaya konmuştur-* ortaya çıkmış oldu. Çünkü böyle bir borcu Türkiye'nin sadece kendi olanaklarıyla şu anda geldiği bu boyut itibarıyla *-daha önceden başlamış olsaydı belki olabilirdi-* dışarıdan sübvansiyon almadan yönetebilmesi çok ağır bir yük getirir, ekonominin kaldıramayacağı bir yük getirir; ne vergiyle karşılanabilir bir şeydir, ne de başka bir şekilde.

Esas sübvansiyon piyasa mekanizması yoluyla olacak. Yani Avrupa'daki bankalar, finans kuruluşları Türkiye'deki bu kâğıtların tutulmasını doğrudan ya da dolaylı finanse edecekler. Dolaylısı da Türkiye'deki yerleşik bankalara Hazine kâğıtlarını teminat kabul ederek kısa vadeli kredi vermeyi sürdürecektir. Bunun olması için de bu insanların faiz elde etmesi lazım. Bu son krizden görüyoruz ki, bu yılbaşında faizlerin hızla düşük bir düzeye gelmesi, bundan sonra düşme marjını ortadan kaldırıncaya sermaye kazancı yoluyla bu kâğıtlardan bir getiri elde etme olanağı kalmayınca bunun finansmanı yapılmıyor. Bu da demektir ki önümüzdeki Ocak ve Şubat'ta gayet yüksek faizler görülecektir. Önceki yıllarda da örneğin 1996'da hep öyle olmuştur. Yılbaşlarında kamu borçlanması yüksek bir faizle başlar, yıl içinde düşer, bu da bunu tutanlar için büyük bir sermaye kazancı demektir. Kamu kâğıtlarının finansman riskini üstlenenlerin faizlerin düşmesinden kaynaklanan sermaye kazançlarını elde etmeleri önemlidir. Bu kazancı ortadan kaldırdığınız zaman finansman sekteye uğruyor ve bankaları sonunda siz üstlenmek zorunda kalıyorsunuz.

Bütün bunların bize bir maliyeti var. Biz derken bu ülkede yaşayan insanları kastediyorum. Hazinesinin yüksek faizle borçlanması ya da düşük faizle borçlansa bile sonradan bunu üstlenmek zorunda kalmasının yükünü, IMF'nin ek destek kredileri, gibi pahalı kredilerin, (bunların) faizini yine biz ödeyeceğiz.

Daha uzun döneme bakarsak, bu programın 3 yıl sonraki hedefi toplam kamu borcunu % 58'den % 55 düzeyine getirmek, yani bir diğer deyişle sabitlemek. Yani 3 yıl sonra borcun ve borç yükünün ciddi boyutlarda azalma umudu yok sadece 3 yıl boyunca büyümesi durdurulacak. Yılda % 14 büyüme eğilimine girmiş bir şeyi sabitleme durumuna getirmek az bir şey değildir.

Bu krizleri falan dışlarsak bile 3 yıl sonraki faiz dışı fazla hedefi 5,6, yani bu faiz dışı fazlalar böyle istikrar programı süresince geçici olarak verilecek şeyler değil. İstikrar programı döneminin sonrasında da sürekli faiz dışı fazla verme durumunda kalması gereken bir bütçeden bahsediyoruz. Yani bu bütçenin şu andaki katılığı belli bir ölçüde artık yerleşik bir özellik halini alacak, geçici bir şey değil. Bunun da anlamı, Oğuz beyin izah ettiği kamunun kendi meşruiyetini de sağlayan hizmetler götürme potansiyeli kalıcı olarak zaafa uğramış olacaktır.

Bu şartlarda bu programdan Türkiye'nin gerçekten umduğu nedir? Türkiye'nin gerçekten umduğu dış kredi olanaklarına ulaşabilmek. Yani faiz yükünü düşürüp daha düşük faiz yüklerinde uzun dönemli yatırım çekebilmek. Şu anda Türkiye'nin önümüzdeki 10 yıllık büyüme perspektifinin dayandığı temel nokta bu, IMF'nin kafasındaki de budur. Çünkü onların açısından küreselleşmenin faydalarından biri de sermayenin getirisinin daha yüksek olduğu yerlere gitmek suretiyle refahı bir ölçüde yayabilmesi umudu var. Türkiye belli özelleştirmeleri yapar, borcunun büyümesini önler faiz harcamaları da kabul edilebilir bir miktara getirebilirse risk durumu daha müsait hale gelir. Bu şartlar altında da daha uzun vadeli ve kalıcı krediler çekebilir. Ülkenin büyümesi için gerekli hizmetleri yapabilme potansiyeli de buradan doğar.

Önemli olan bunlar gerçekleşebilecek midir? Tabii bu bağlamda bütçeler bu açılardan önemli. Anladığım kadarıyla bu sene faiz dışı fazla iyi gidiyor, seneye de muhtemelen hedeflere ulaşacak. Bunlara rağmen gerekli ve sürekli uzun vadeli dış borçlanma olanakları yaratılabilir mi, o konuda çok iyimser olamıyorum. Türkiye'nin bu şartlar altında, mesela 3-4 sene sonra içinde bulunabileceği pozisyonu düşünün; o zaman böyle bir toplantı olursa, bence yine hâlâ "bu bütçeyle iş yapılamıyor, hiçbir hizmet götürülemiyor" deme noktasında olma olasılığımız yüksek. Bu, Türkiye'de hem siyaset açısından, hem ülkenin geleceği açısından ne tür riskler ifade ediyor? Belli bir katılma; Türkiye'nin içe kapanmasını teşvik eden, otoriter eğilimleri dürten bir yapısı var. Niye? Çünkü, Türkiye'de geleneksel olarak siyaset belli imtiyazlı konuma ulaşmak için bir araç. Bu, tarımda kredi olarak olur, sanayide kredi olur, KİT'lere fazla eleman alma şeklinde olur, ücretlerin arttırılması olur, SSK'da açıkların dolaylı olarak bir sağlık sigortası gibi çalışması biçiminde olur; ama insanların Türkiye'de siyasete, siyasi partilere, mevcut ak-

sak parlamenter sisteme belli ölçüde itibar etmelerinin nedenin arkasında da biraz böyle hususlar var.

Şimdi tamamı tamamına bu anlamda siyaset yapma olanağı ortadan kalkıyor; yani bu bütçeyle mevcut parlamenter sistem içinde siyaset yaparak belirli olanaklara ulaşma şansı ortadan kalkıyor. Tabii bu da uzun dönemde siyasetin de altını oyan, devletin meşruiyetini daha temelden sarsan bir şey. Çünkü, ne kadar beğenmesek de, kızsak da; bu Meclis, parlamenter görüntü, belli bir meşruiyet sağlayan ve bence de korunması ve desteklenmesi gereken bir kurum olarak orada. Bunun da altı oyulup, meşruiyeti gittiğinde, Türkiye’de daha otoriter bir zihniyetle, daha katı bir siyaset sahnesi oluşturma; yani siyasetin merkezinin kaybolduğu bir ortama gitme riski var.

Son krizinde etkisiyle artan faizler nedeniyle belki borç yükü o kadar hızlı azaltılamayacak, belki gerekli faiz dışı fazlalar daha fazla olacak, %5.6 değil de biraz daha faiz dışı fazla vermek zorunda kalacaksınız; ya da gerekli boyutta faiz dışı fazla verilemediği için uzun vadeli sermaye akımlarını yakalama şansınız olmayacak. O zaman, 3 sene sonra bu programdan kayda değer bir getiri elde etmemiş, aksine geniş halk kesimlerinin yaşadığı gereksiz bir zorluk dönemi, olarak kalabilir. Onun için, bu programın belli hedeflere ulaşması, artık Türkiye’de yaşayan herkes için önemli bir sorun haline geldi. Beğenmeyebiliriz, IMF destekli olması bazı kesimleri rahatsız edebilir, emekçilere fazla yüklediği konusu doğrudur. Ancak, her şeye rağmen bu programın belli şeyleri başarısında doğrudan faydamız olduğu kanaatindeyim; çünkü aksi halde hem bu acılar çekilecek, hem de hiçbir şey olmayacak.

Bir de Sayın Genel Müdür ifade etti; Türkiye’de vergi yükü meselesi var. Kişi başına gelir vergisi ve benzeri türü vergilerin yüksek olduğu ülkeler, kişi başına gelirlerin de yüksek olduğu ülkeler. Yani, belli bir gelir düzeyinin üstüne çıkıp, belli kurumsallaşmalar sağlanmadan, yüksek oranlarda gelir vergileri ve dolaylı vergiler elde etmek biraz zor. Bu biraz gelişmişlikle ilgili; vergileriniz yüksekse gelişmiş ülke oluyorsunuz, aksi halde o düzeyde vergi almak biraz zor.

Bu nedenle başka vergileri gündeme almak lazım. Türkiye’de servet vergisi; -ki, bu konuda tabular biraz kırılmaya başladı- mesela gelecek seneye yönelik hayat standardı esaslı, cep telefonlarından alınan vergiler, taşıtlardan alınan vergiler, herhalde servet vergisi kapsamında telaki edilmesi gereken vergiler. Ben bu alanda gelir vergisinde olmayan geniş bir vergi tabanı oldu-

ğu kanaatindeyim. Ben, iyi bir maliyeci değilim, hiç değilim aslında, yani bunun hukuki sorunları olabilir. Tabii bunların nasıl halledilmesi gerektiğini bilemiyorum; ama bu konuda önemli bir avantaj, en azından daha zorlanabilecek bir alan var, örneğin mülk sahipliği... Tamam, Belediyelerin aldığı az miktarda emlak vergileri var, ama doğrudan borç idaresine yönelik bir şekilde Merkezi Hükümetin yapabileceği bir vergilendirme olanağı var. Bence doğrudan bir borç tasfiyesi vergisi olabilir.

Bunlar radikal düşünceler olabilir; ama sürekli kriz şartlarında IMF'den ve başka yerlerden çok yüksek faizli dış borçlar bulup, ondan sonra da "borç bulduk" diye sevinerek bu iş işten kurtulmanın yolu yok. Borcu dış borçlanma ile ikame etmek sorunlu olabilir. Yani, şöyle bir durumla karşılaşabiliriz: İç borç azalabilir; bu sefer kamu kesiminin 3-4 sene sonra bir dış borç krizi olabilir. Dış borç krizleri daha zor oluyor; gerçi bu sermaye hareketlerinden dolayı şimdi iç-dış ayrımı azaldı biraz ama... Kısaca, borç yükünden kurtulmanın yolu, iç eforu biraz arttırmak. İşçilerden zaten kolay, ücret artışı belirliyorsunuz; memurlar da öyle. Tarımda da yine artış vermiyorsunuz, o zaten zımnî bir vergilemedir; yani bu sene tarımdaki fiyatları yüzde 5-10 arttırırlarsa, bu zımnî bir vergileme olacak, enflasyon vergisi olacak, peşin tahakkuk eden bir tür enflasyon vergisi. Çünkü, enflasyon zaten gerçekleşmiş; siz artış vererek doğrudan vergi alıyorsunuz. Vergilenemeyen kesimlere yönelmek lazım. Büyük sanayi falan değil bunlar; benim kastım, Türkiye'de yaygın bir servet sahipliği var ve servetin Türkiye'de en önemli tezahür biçimlerinden birisi arsa ve çok miktarda ev sahipliğidir. Bunların çok az ölçüde vergilendirildiği kanaatindeyim. Daha fazla uzatmayayım; belki sorularda daha başka konular açılabilir.

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ahmet KIRMAN (AÜ. SBF Öğretim Üyesi)- Sayın Ekinci'ye teşekkür ediyoruz.

Tabii son dönemde, özellikle son bütçe döneminde ortaya çıkan bu ek vergiler nedeniyle Maliye Bakanlığına ve bu anlamda da Sayın Genel Müdüre ne kadar haksız eleştiriler olduğunu, bu konuşmayı dinledikten sonra ben tespit ettim. Allah bizi Sayın Ekinci'nin eline düşürürse, işimiz daha da zor olacak görüntüsü ortaya çıktı.

Sorulara geçmeden, ışık problemini de dikkate alarak hızlı gitme anlamında bir anımsatmayla hemen geçeceğim: Bu konuşmaların hepsi, sorular dahil olmak üzere **Mülkiye Dergimizde** yer alacak; onu da bilgilerinize sunmak isterim.

Şimdi tekrar soruların cevaplandırılmasına da müsaade ederseniz aynı sırayla başlayalım. Oğuz Hocamızdan başlayıp devam edelim.

Buyurun Hocam.

Prof. Dr. Oğuz OYAN (AÜ. SBF Öğretim Üyesi)- Hem sorularla ilişkili, hem de belki panelin anlamına uygun olarak panelistler arasındaki tartışmayı da kışkırtıcı bir-iki şey söylemek istiyorum:

Türkiye’de istikrar programı uygulamasını 1999 sonunda bir niyet mektubuyla başlatıp, sonra iki tane ek niyet mektubu ve Dünya Bankasına pek benzeri görülmemiş bir niyet mektubu vererek sürdürdüğümüz -halen IMF için bir üçüncü ek niyet mektubunu hazırlamakta iken bir krizle karşılaştığımız süreçte, acaba biz bu istikrar programına niçin girdik sorusunu sormamalı mıyız? Burada farklı görüşler ortaya çıkıyor. Örneğin Nazım hoca, benim esas olarak katıldığım konuşmasında, bunun daha çok kamu maliyesi krizi dolayısıyla başlatılan bir program olduğunu söyledi. Fakat, aslında kendisi de açıkladı; kamu borcunun milli gelire oranı 1998’den 99’a 14 puan artmıştı, yüzde 44’ten 58’e çıkmıştı, bu program bunu 3 yılda yüzde 55’e düşürecek. Dolayısıyla, kamu maliyesi bir krizde ise, bu sonuçla bundan çıkabilecek mi? Aslında bu program bir tek şunu yapıyor: Türkiye’nin borçlanma politikasını sürdürülebilir kılmaya dönük bir rötuş yapıyor. Bu, niyet mektuplarının metninde de bir miktar var; Türkiye’nin sürdürülebilir, şoklara dayanıklı bir kalkınma yahut bir ekonomik denge içinde olabilmesi amaçlanıyor. Şimdiki kriz de gösterdi ki, programın kendisi yeni şok öğelerini içinde taşıyor ve bu şok öğelerinin ortaya çıkması için programın bitmesi gerekmedi, ilk yıl ortaya çıktı. Muhtemelen bu şokun getirdiği etki, programın izleyen iki yılını beklediğimizden daha derin bir fiyaskoyla sonuçlandırarak gibi gözüküyor. Bu durumda hâlâ programa ne kadar sadık kalırız ya da kalmalıyız, ona da katılamıyorum.

Bir de galiba bu kamu maliyesi krizine de en azından şu tespiti yaparak bakmamız lazım: Türkiye’de kamu maliyesi krizi, sadece kamu maliyesi kötü yönetiminden mi ortaya çıktı? Eğer 1983 sonrasındaki vergi yerine borç al-

mak ve giderek maliyetine bakmaksızın borç almak politikasını kastediyor-
sak evet bunun temelinde bu var. Ancak, Türkiye’de birçok kesim de kamu
maliyesinin krizine katkıda bulunmadı mı? Daha doğrusu başka bir şey söy-
leyeyim: Kamu maliyesi, aslında ekonominin krizini üstlenme durumunda
değil mi? İşletmeler kesimindeki değerlenme krizi, kamu maliyesi üzerinden
giderilmiyor mu?

İstanbul Sanayi Odasının her yıl yayınladığı 500 büyük firmanın kâr da-
ğılımına bakınız; 1998 yılında 500 büyük firmamızın kârlarının yüzde 87’si
faaliyet dışı alandı; yani esas itibariyle devlete borç verip üzerinden faiz
getirisi sağlamak üzerindendi. 1999 yılına gelindiğinde, GSMH’nın yüzde
6.4 gerilediği kriz nedeniyle işletmelerin çoğu zararda olacakken, kârlı gözü-
küyorlar. Kârlarının bileşimine bakıyorsunuz; kârlarının yüzde 219’u faaliyet
dışı alandan. Bunun anlamı, eğer faaliyet dışı alandan gelen getiriler olma-
saydı, esas faaliyet alanlarından zarar ettikleridir. Peki nereden sağladılar bu
faaliyet dışı karları? Esas olarak devletin borçlanma politikası üzerinden. Do-
layısıyla, devlet sadece kamu maliyesi krizi nedeniyle borçlanmıyor; yüksek
reel faizler transfer ederek, aynı zamanda özel kesimin krizini, değerlenme
krizini, kâr krizini kendi üzerinden geçirerek hallediyor. Başka deyişle, bura-
da kamu maliyesinin krizi denilen olgu aslında ekonominin bütünüdür. Krizi.
Dolayısıyla bu program, sadece kamu maliyesi krizini çözmeye ayarlanmış
bir program değil. Ancak devletin daha az borçlandığı ve borçlanma maliyet-
lerini düşürdüğü yeni konjonktürde özel kesimin, mali sistemin, yeniden ken-
di faaliyetlerini sürdürebilir duruma gelmesi için yeterli zamanı ve koşulları
bulup bulamayacağı fazlaca irdelenmiş gözükmüyor. Onun için, şunun altını
çizmek lazım: Türkiye’de katma değer üretmeyen, üretmeden kazanmayı be-
nimseyen anlayışın hiçbir zaman ilanihaye süremeyeceği noktasında sadece
hükümetin değil, Türkiye’deki sermaye kesiminin de uzlaşması gerekiyor.
Dolayısıyla iç kaynakların harekete geçirilmesi planlanmadan, etkin bir ver-
gilemeye geçiş tasarlanmadan bütün bu sorun alanlarından çıkmak mümkün
gözükmemektedir.

İşte hiç olmazsa “salt dış kaynaklara dayalı bir çözüm yok” meselesinde
sermaye çevrelerinin de, hükümetin de, emek kesiminin de birleşebilmesi la-
zım. Bakın, şimdi bir mali kriz oldu; dün Dünya Gazetesinde sermaye kes-
iminin talepleri vardı, “hangi vergileri, hangi yeni önlemleri istemiyoruz” di-
ye. Listedeki talepler inanılmaz; herhalde Gelirler Genel Müdürü onu büyük

bir şokla okumuştur. Tabii kriz olunca herkes bir şey istiyor; ama bunun ölçüsü kaçmış durumda; ayrıca talepler hem salt kısa vadeye dönük hem de bütünü görmekten uzak özellikler sergiliyor. Bu koşullarda Türkiye'nin geleceğini planlaması mümkün gözükmemektedir.

Buradan yapısal uyum programına gelirsek, bu programın 3 yıl içinde toplumu, ekonomiyi alt üst edecek öğeler taşıdığını saptayabiliyoruz. Bu saptamada genel olarak birleşilmekle birlikte sonuçları konusunda ayrı duyarlılıkta olduğu söylenemez. Bize göre, eğer niyet mektuplarında taahhüt edildiği biçimiyle bir uygulama konusunda ısrarlı olunursa, istihdam ve ulusal gelir içindeki payı itibariyle bir anlamda bir gerilik faktörü olarak, bir anlamda da ekonominin başka bölümlerinin yaratamadığı istihdam imkânlarını sunan bir sektör olarak tarım kesiminin bütün destekleme mekanizmalarının, araç ve kurumların tasfiyesinin öngörüldüğü bir süreçte, kentlere yeni göç dalgalarıyla atılacak kitlelerin Türkiye'yi bugün olduğundan çok daha zor yönetilir bir istikrarsızlık noktasına sürükleyeceğinin öngörülmalıdır. Oysa programın, sosyal ve siyasal sonuçlara ilişkin bu tür öngörülleri yoktur. Türkiye'nin sağ otoriter bir yönetime doğru hızla koştuğunu ifade etmek gerekiyor. Bu sürecin -eğer program bu katılımda uygulanmasında ısrarlı olunacaksa- yeni Hizbullahlar mı üreteceğini, yeni iktidar modellerini mi ortaya çıkaracağını da tartışmaya açmak gerek. Dolayısıyla Türkiye'nin kendi geleceğini bu anlamda da planlaması gerekiyor, sadece ekonomik geleceğini değil. Sabah oturumunda "bütün bu ekonomik önlemlerin sosyal ve siyasal sonuçları üzerinde birileri kafa yoruyor mu acaba" diye soruldu; ne yazık ki hükümet edenler gününbirlik politikalar dışına çıkamayacak denli acze düştükleri için bu sorunun yanıtı olumlu değil; bu nedenle bu konu ne kadar vurgulansa azdır.

22 Kasım Krizinin ekonomik faturasına gelirsek, bunun çok yüksek olduğunu görüyoruz. Merkez Bankası 7 milyar dolar rezerv eritti. Bu rezervin karşılanması için şu an IMF yüzde 7.5 faizle 7.5 milyar dolar kısa vadeli mali kolaylık sağladı. Sabah Korkut hoca anlattı; ama olmayanlar için söyleyeyim: IMF'nin bu desteği Türkiye'ye girmez, Merkez Bankasının uluslararası rezervleri içinde yer alacaktır; Merkez Bankası, bundan muhtemelen yüzde 3.5 civarında bir plasman getirisi elde edecek. Krizin hesaplanabilir faturasının ilk kalemi işte budur: Ödenen faiz ile elde edilecek faiz arasındaki fark yüzde 4'tür; bu devletin hiç yoktan üstelndiği bir maliyettir. Bir de bu mali

kolaylığın kısa vadeli olduğu hesaba katılırsa –ki, kamu ve özel bir arada 2001 yılında 25 milyar dolar dış borç servisi yapmak zorunda olan bir ülkede olduğumuz unutulmamalı- bunun üzerine gelecek her ilave yük, stand-by programının tasarlanmış dengelerini bozucu nitelikte olacaktır. Bunun sonucunda Türkiye bu defa bir dış borç krizine doğru gitmeyecek mi? Cari açık meselesi halledilse bile –ki bu programla zor görünüyor- bunu nasıl halledeceksiniz?

Bir başka husus -sabah konuşuldu; ama miktar söylenmedi- 6 Aralıkta çıkıp da çok kolayca “biz bankaların dış kredilerini de Hazine garantisi altına aldık” demenin doğurduğu ilave risk 19.3 milyar dolardır. Gördüğümüz gibi, krizin görünen ikinci faturası 19.3 milyar dolarlık ek risktir. Ayrıca bunlara Demirbank’ın devletleştirilmesinin getirdiği maliyetleri eklemek gerekecektir. Ancak, Krizin hesaplanamayan maliyetleri daha da yüksek olacaktır: 2001 yılında Kriz nedeniyle beklenen ekonomik daralmanın milli gelir düzeyi, hanehalkı gelirleri, gelir dağılımı ve istihdam üzerinde yaratacağı olumsuzluklar kime fatura edilecektir? 2001 yılı hedeflerine şu an hiçbir toplumsal kesimin güveninin kalmamış olması yeni krizlerin de tohumunu ekmekte midir? Son olarak bu hükümetin ömrünün istikrar programı sonuna kadar gitmeyebileceği bir konjonktüre girmiş olmamız, krizin siyasal faturası olacak gibidir.

SALONDAN- Türkiye’ye IMF’den o kaynak gelmediğinde ne olacak?

Prof. Dr. Oğuz OYAN- Bir ülkeyi dış finans kuruluşları olmaksızın yönetememe noktasına gelerseniz, ancak bu tür sorular aklımıza gelir. Bu kriz, aslında önlenebilir bir krizdi, bu kriz hiç oluşmayabilirdi. Bu stand-by sürecine girilmeyebilirdi. Hatta, 10 yıllık süreç içerisinde bakıldığında, Türkiye 1999 sonundaki çıkmaza dahi gelmeyecek önlemleri alabilirdi. Şu an dahi Türkiye’nin hâlâ farklı çözümleri üretebilecek bir ülke olduğunu düşünüyorum; çünkü burada çözüm yok, bu programın sonucunda çözüm yok.

Prof. Dr. Ahmet KIRMAN (AÜ. SBF Öğretim Üyesi)- Teşekkür ederiz.

Buyurun Sayın Genel Müdür.

Akif HAMZAÇEBİ (Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürü)- Teşekkür ederim.

Bana yöneltilen sorulara ilişkin cevaplarımı ve değerlendirmelerimi vermek istiyorum:

Sayın Alp Aydın Özalp'in sorusu: "1965'ten bu yana sosyal güvenlik harcamalarının yüzde olarak arttığını söylediniz. O dönemde henüz Bağ-Kur bile yoktu, günümüzde ise sigortalı sayısı 65'e kıyasla arttı. Kişi başına sosyal güvenlik harcaması ne kadar artmıştır?"

Sosyal güvenlikle ilgili bu detay rakamlar yanımda mevcut değil; ama kendileri bana uğrarlarsa, daha sonra bunu kendilerine verebilirim.

Sayın Hasan Falakacı'nın sorusu: "Türkiye'de vergi gelirlerinin milli gelire oranını hesaplarken, kişi başına milli gelirin dikkate alınması gerekmez mi? Çünkü, kişi başına milli gelir, 99 yılı için 2 bin 800 dolar civarında, fakirlik sınırı ise 4 kişilik bir aile için 570 milyon civarı; yani kişi başına aylık 200, yıllık 2000 dolar civarı eder, vergi ödeme gücü ise 400 dolar eder. 65 milyon nüfus için vergi kapasitesi 26 milyar dolar eder. Buna göre Türkiye'de vergi gayreti yüksek diyebilir miyiz?"

Tabii ki; rakamlara ilişkin bir değerlendirme yapmıyorum, ama arkadaşımızın yargısı doğru. 3 bin dolarlık bir gelirin yüzde 25'i olan 750 doları vergi olarak ödemekle, 10 bin dolarlık veya 20 bin dolarlık bir gelirin yüzde 25'ini vergi olarak ödemek ve bu verginin kişilerde yarattığı yük, bireysel vergi yükünün etkisi çok daha farklıdır tabii ki.

Bir başka soru: "Türkiye'de vergi yükünün OECD ortalamasının, hatta Amerika Birleşik Devletleri gibi dünyanın en büyük ekonomisinin dahi üstünde olduğunu belirttiniz. Oysa Hükümet, sürekli ek vergiler öngörmekte, var olanların oranı da abartılı bir biçimde arttırmaktadır. Deflasyonist politika çerçevesinde talebi kısmak ve son dönemde özellikle TL'nin döviz karşısında değer kazanmaya başlamasıyla patlama gösteren ithalatı azaltarak, bu boyutta beklenmeyen dış ticaret açığını kontrol altına almaya çalışmak, uygulamanın öncelikli amacı olarak görünmektedir. Eğer gerçekten amaç bu ise; bu denli abartılı oranlar getirmek yerine, genel bir vergi iadesi politikası benimsemek, hem halkın refah düzeyini daha arttırıcı, hem de kayıtdışı ekonominin önemli bir kısmını kayıt altına almaya zorlamak suretiyle vergi tabanını genişletecek daha etkin bir politika olmaz mıydı? Bu sayede var olan

talep yine belli ölçüde kısılrken, halkın yalnız kamu çalışanları değil, tüm kesimleri artık fatura ve fiş istemeye başlayacak. Böylelikle çok büyük bir kayıtdışılığın önüne geçilemez mi?”

Türkiye’deki vergi yükünü diğer ülkelerle kıyaslarken, vergi yükünün Türkiye’de az olmadığını ifade ettim. Tabii bu vergi yükünü, hangi tabandan aldığınız önemli, vergi tabanının genişliği önemli. Türkiye’de vergi tabanı dar tabii ki; bu yükü, daha geniş tabandan daha farklı oranlarla toplamak mümkün. Gerçekte toplam vergi yükünde sosyal güvenlik primleri de dahil bir kıyaslama yapmak gerekiyor. Türkiye’de sosyal güvenlik primleri henüz olması gereken düzeyde değil. Türkiye, toplam vergi yükü anlamında istenilen yerde değil tabii, daha kat etmesi gereken bir yol var.

“Vergi iadesinin bir politika olarak benimsenmesi, hem kayıtdışılığı azaltmak, hem halkın refahını artırma yönünde bir araç olarak kullanılabilir mi?”

Vergi iadesi dediğimiz, ücretlilerdeki özel gider indirimi ve emeklilerdeki vergi iadesi; yani kısaca fatura ve fiş toplamak suretiyle onun belli bir oranındaki bir rakamı onu toplayan kişilere iade etmek şeklindeki uygulama, Türkiye’de aşağı yukarı 15 yıldır vardır. Ancak, yıllar itibariyle vergi iadesinin seyrini irdelediğimizde, kendinden beklenen amacı gerçekleştirdiği konusu tartışmalıdır. Vergi iadesi, yıllar içerisinde, örneğin 1990 yılından 2000 yılına kadar, reel olarak bir kat arttığı halde, bu uygulamanın doğrudan etki göstermesi gereken katma değer vergisi hasılatında reel olarak bir kat artış göremiyoruz. Şu yanıltıcı olmamalı: Sistemde hiç fatura-fiş, yani böyle bir müessese olmasa, hiç kimse vergi istemeyecek mi; hayır, sistemin belgeli işleyen bölümü var, sistem belgesiz değil. Sistem esas olarak belgeli işlemek üzerine kurulmuştur. Bunu dikkatten kaçırmamak gerekir.

Sayın Cihan Yılmaz’ın sorusu: “Uzlaşma müessesesi, kayıtdışılığa yönelmeyi arttırmaktır görüşüne katılıyor musunuz?”

Bu görüşü çok iddialı buluyorum. Hedef farklıdır; uzlaşmada amaç, yargıya intikal edecek itilafları, uyuşmazlıkları olabildiğince azaltmaktır ve bu yönüyle olumlu bir kurumdur. Kayıtdışılıkla ilgisi, tabii çok iddialı bence, yine de tartışılabilir tabii ki.

Sayın Ramazan Kılıç’ın iki sorusu var: “Vergi gelirlerinin artırılmasına yönelik olarak niçin daima vergi oranlarının artırılması yoluna gidiliyor? Bu-

nun yerine vergi tabanının genişletilip, vergi vermeyen mükelleflere ulaşıp, verginin sosyal adalet prensibinin gerçekleştirilmesi, toplumsal barışa hizmet edip, daha farklı bir vergi geliri artışını sağlamaz mı?”

Türkiye’de vergi yükünde artış var; ama vergi oranlarındaki artışı, dolaylı ve dolaysız vergilerde iyi irdelemek gerekir. Dolaysız vergilerde genel olarak eğilim, oranların azalışı yönündedir. Örneğin Türkiye, gelir vergisinde dünyanın en düşük oranlarına sahip ülkelerinden birisidir. Kurumlar vergisinde aynı şekilde yüzde 30’luk bir oran vardır. Belki iki verginin entegrasyonu dediğimiz; kurumlar vergisinden sonra kurum kazancının dağıtılması halinde ulaşılan yükte birtakım problemler vardır, burada Türkiye’nin yapması gereken şeyler vardır. Vergi yükündeki artışı da konuşmamın özellikle 2000 ve 2001 yıllarına ilişkin bölümlerinde ifade etmişim.

İkinci soru: “Sermayenin vergilendirilmesiyle ilgili olarak OECD bünyesinde uluslararası vergi kaçakçılığının önlenmesi ve vergi alanında uluslararası işbirliğine gidilmesi yolundaki çalışmalarda Türkiye’nin pozisyonu nedir?”

Türkiye, OECD’nin vergi konusundaki çalışmalarında son derece aktif bir üyesidir; Gelirler Genel Müdürlüğü olarak OECD’nin hemen hemen bütün çalışmalarında, programlarında varız. En son bu yılın haziran ayında Paris’te yapılan Bakanlar Konseyi Toplantısında, zararlı vergi uygulamaları ve vergi rekabeti konusundaki uluslararası işbirliğini öngören raporun çalışmasında Bakanlığımız Gelirler Genel Müdürlüğü aktif olarak bulundu. Bu rapor, Bakanlar Konseyinde kabul edildi. Zarar verici vergi rekabeti ve vergi cenneti konusunda OECD’nin uygulamaya koyduğu, bizim de üye ülke olarak hazırlığına iştirak ettiğimiz ve denetiminde bulunacağımız uygulaması var.

Vergi cenneti ve zarar verici vergi rekabeti, gerçekten önlem alınması gereken bir konudur. Üye ülkeler için, daha doğrusu vergi cennetleri için ve üye ülkelerin vergi sistemlerinde bulunan zarar verici vergi rekabetine yol açan hususların, maddelerin ayıklanması için, OECD’nin vermiş olduğu 5 yıllık bir süre vardır. Bu sürede, bu unsurlar ilgili ülkelerin sistemlerinden ayıklanacaktır. Ayrıca vergi cenneti niteliğindeki ülkelere karşı alınan, kararlaştırılan birçok önlem vardır. Ama bunun burada daha fazla detayına girmeyeyim müsaade ederseniz.

Bir başka soru: “2000 yılında gerçekleşen ve beklenenin üstüne çıkan büyümenin ithalattaki aşırı artıştan kaynaklanan bir büyüme olduğu doğru mudur? 2001 yılında talep kısıcıcı vergiler konulmasına rağmen, ekonomide yine ithalattan kaynaklanan bir büyüme gerçekleşecek midir?”

Otomobil sektöründen taşıt alım vergisine gelen tepkiler, hükümetin bu vergiler nedeniyle beklenen geliri sağlayamayacağı, talebi kısacağı yönündedir. Bu vergilerin arttırılmasındaki asıl amaç, vergi gelirlerini arttırmak mı yoksa talebi kıstmak için midir?”

Büyümenin tahlilini yaparken, “sadece ithalata dayalı bir büyüme gerçekleşmiştir” demek doğru değil. Tabii ki ithalat önemlidir, ithalat artmıştır; ancak bütün büyümeyi, sadece ithalat büyümesine, ithalattaki açığa dayandırmak doğru değil.

Taşıt alım vergisinde 2001 yılı için yapılan şudur: Normal olarak taşıt alım vergisi, yeniden değerlendirme oranı dediğimiz TEFE’den hareketle hesaplanan bir oranda artar. Bu TEFE derken, düzeltiyorum; yeniden değerlendirme oranı farklı bir oran, TEFE’den hareketle hesaplanıyor, dolayısıyla TEFE ile karıştırmayalım. Bu, 2001 yılında yüzde 56 oranında artacak olan bir vergi; Bakanlar Kurulunca yüzde 60 oranında arttırılması öngörülmüştür. Sadece 4 puanlık veya normalde olacak olan artıştan 4 puan daha artmıştır. Onu doğrudan, yani münhasıran vergi gelirini arttırmak ya da talep kısıcıcı bir önlem olarak ikisinden birine dayandırmak çok doğru değil.

Prof. Dr. Ahmet KIRMAN (AÜ. SBF Öğretim Üyesi)- Teşekkürler.

Buyurun Sayın Ekinci.

Doç. Dr. Nazım Kadri EKİNCİ- Bana yöneltilen iki soru var. Bir tanesi şu: “Bu piyasa istikrarı bakımından Merkez Bankasının rolü ne olabilir?”

Piyasa istikrarından kasıt, herhalde bu finansal piyasaların istikrarı. Merkez Bankasının tabii bu stand-by anlaşması çerçevesinde fazla bir rolü yok, belli limitlere bağlanmış, özellikle iç varlıkları; ki, bunu da belli ölçülerde aştı, ona rağmen yine de sorunu pek çözemedi. Ancak, şunu anlamak lazım ki, Merkez Bankasının da, danışmanlarının da pek anladığını sanmadığım bir husus var: Türkiye gibi bir ülkede kamu borçlanmasının finansmanını neticede Merkez Bankası yapacak, bunun başkaca çaresi yoktur. Siz, bu finansma-

nı döviz alımına bağladığımız zaman, sanki bunun enflasyonist baskıları olmayacakmış gibi bir kanaat oluşuyor. Aynı şey para basılsa da olmayabilirdi. Diyelim ki yarın Hazine'nin 4 katrilyon borç ödemesi var; bugün Merkez Bankası Hazineye 4 katrilyon verseydi, Hazine de bununla borcunu ödeyip, ertesi gün yine 4 katrilyonluk yeni bir ihale açıp, herkes bono alsaydı, bunun enflasyonist baskısı olmayacaktı. Tabii bunun olması mümkün değil, çünkü monetizasyona gidiliyor paniği çıkar ve bir anda bütün dengeler alt üst olurdu. Şimdi ne oluyor; 4 katrilyon karşılığı dolar geliyor, bu dövizler MB'na satılıyor, dolayısıyla finansmanı gene Merkez Bankası yapmak zorunda kalıyor, ama teminat olarak döviz tutuyor. Merkez Bankası ve IMF bunu baştan anlasaydı, Net İç Varlıklar hedeflerine bazı esneklikler tanımak mümkün olurdu. Başta da dediğim gibi son kriz Hazine bonolarının finansmanı kriziydi. Net İç Varlıklara konan hedef faizlerin hemen başlangıçta çok düşmesine ve bono tutmanın cazibesini yitirmesine yol açtı. Böyle olunca da, Hazine'nin de yılın ikinci yarısında yeni dış borçlanma yoluyla döviz getirmediğini hatırlayarak, döviz girişlerine likitide yaratılması sektöre uğradı ve krizin şartları oluştu. Kriz baş gösterince de Net İç Varlıklar hedeflerinden, IMF'nin bilgisi dahilinde vazgeçildi. Bu krizden çıkan dersle de son verilen niyet mektubunda Merkez Bankasının NİV hedeflerinin faizlerin fazla düşmesini engelleyecek şekilde tasarladığı anlaşılıyor. Dolayısıyla bundan sonraki dönemde daha aktif bir para politikası izleneceğini söyleyebiliriz.

Diğer bir soru da kamu sektörünün küçültülmesi hakkında; "Özelleştirme, devleti asli görevlerine yönelterek, daha anlamlı harcamalar yaptıramaz mı?"

Kamu kesiminin fazla büyük olmadığını daha önce Oğuz bey, benim de katıldığım şekilde belirtti. Türkiye'de kamu olmaması gereken alanlarda büyük; mesela işte adam dövmede falan büyük, yani esas olması gereken alanlarda, eğitim, sağlık gibi alanlarda kamu küçük.

Kamunun Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan gelen birtakım kamu işletmeciliği alanları oldu. Bunların bir kısmından da zaten vazgeçildi; yani bugün kamu kesimi basma üretmese ne olur?. Türkiye'nin dünya çapında rekabet gücü olan bir tekstil sektörü var artık. Gene Et - Balık kombinasında et kesimini devlet yapmasa ne olur? Bence hiçbir şey de olmaz, hatta belki de daha da iyi olabilir. Dolayısıyla mevcut kamu girişimciliği alanlarının bazı-

larının terk edilmesi mantıklı olabilir. Ama yeni birtakım alanlarda özellikle yeni teknolojik gelişmelerin olduğu alanlarda dünyanın her yerinde belli ölçüde kamu desteği doğrudan ya da dolaylı vardır. Türkiye'nin bunu doğrudan kamu girişimciliği biçiminde yapması hâlâ anlamlı olabilir. Dolayısıyla mevcut yapının korunması konusunda bir katılığım yok. Ancak, yeni alanlarda, daha stratejik alanlarda, iyi seçilmiş; yani bir istihdam sübvansiyonu yapacak şekilde değil, gerçek anlamda Türkiye'nin kalkınma potansiyelini müspet etkileyecek alanlarda, teknolojiyi geliştirebilecek alanlarda kamu girişimciliği hâlâ da olabilir. Özelleştirmeye bu açıdan bakıyorum, belli alanlarda olabilir, ama yenilerinin gelişmesine engel değil.

Tekrar Hocamıza dönüyoruz; buyurun efendim.

Prof. Dr. Oğuz OYAN- Soru çok olduğu için bana dönüldü. Umarım toplu bir cevaba pek itirazınız olmaz, birkaç özel soruya da cevap verebilirim.

Şu içinde bulunduğumuz mali kriz, aslında programın kendi yapısında olan birtakım öğelerle destekleniyor demiştim. Bunlardan bir tanesini daha programın başında, geçen sene aralık ayında değerli hocamız Prof. Oktar Türrel belirtmişti; bu kadar yüksek reel faiz hadlerinden birden bire şiddetli bir gerilemeyle sıfır veya negatif reel faizlere geçiş bir aşırıktan diğerine savrulmaktır ve bu sonuçta kendi kriz tohumlarını içinde taşır. Bu, aslında hepimizin aşağı yukarı katıldığı bir yorum olmuştu.

Gerçekten ekim 1999 sonundaki ihaleden itibaren yüzde 100'lerin üzerindeki faiz hadleri -Hazinenin ihalelerindeki yıllık bileşik faizlerden bahsediyorum- birden bire yüzde 40'lara inmişti. Bunun hangi nedenlerle böyle geliştiğini anlatma vaktim yok; ama programın imzalanacak olmasının ve ilk IMF kredilerinin gelecek olmasının etkileri anılabilir. Krize kadarki sürede, 2000 yılının ilk 10 ayında ortalama bileşik faiz, Hazinenin borçlanmasında yüzde 35'ler dolayındaydı. Yılın ilk yarısı için faizlerin düştüğü nokta aşırıydı. Enflasyon gerçekleşme oranı henüz yüzde 50'lerin üzerinde gezerken yüzde 30'lara inmişti. Bankalar nasıl buna rağmen Hazine'yi fonladılar?: Birincisi; bankalar, mevduatı krediye dönüştürme alışkanlıklarını uzun süredir kaybettikleri için fazla bir seçeneğe sahip değillerdi. Tüketici kredilerindeki patlama da mevduat artışlarını absorbe edecek bir yoğunlukta olamazdı. İkincisi, 1999 yılında reel olarak gerileyen bir ekonomide şirketler sektörüne kre-

di vermenin risklerinin büyük olmasıydı. Nihayet üçüncüsü, döviz çıpasının, bankalara özellikle de döviz bazında yaptıkları borçlanmayı TL'ye dönüştürerek Hazine'yi fonlama olanağı vermesiydi. Türkiye'deki mevduatın yarısının, döviz mevduat hesaplarından oluştuğunu; ikincisi, bankaların dış bankalar konsorsiyumlarından sendikasyon kredileri aldığını ve dolayısıyla yaptıkları hesabın, aldıkları dövizin maliyetini çıpaya göre hesaplayarak, tekrar Türk Lirasına döndüğünde, o marjlar içinde kâr hesapları yapıp buradan kâr görüp girdiklerini biliyoruz; ama bunun çok riskli bir oyun olduğunu, yani faiz hadlerinde bir yükselme eğilimiyle beraber, bunun iskambil kartları gibi çökeceğinin bilincinde oldukları da söylenebilir.

Tekrar bakalım: Yılın ilk yarısında faiz hadleri aşırı düşmüştü; yılın ikinci yarısında veya Eylül'den itibaren tam tersine 2001 yılı hedefleriyle uyumlu olmak için artık iç borç faiz hadlerinin yüzde 30'un altına düşmesi gerekiyordu -eğer 2001 yılı hedeflerine hâlâ güven var idiyse... Oysa birdenbire ne gördük? Kasım 2000'de 3 ihale yapıldı, ihaleden bir tanesi yüzde 40'ı aştı, 21 Kasımdaki son ihale yüzde 54'ü aştı, yüzde 54.2 oldu ve hiç kimse bundan bir alarm sinyali almadı. Kuşkusuz bunun arkasında bir yönetim hatısından çok daha temel, deminden beri söylediğim 1983-89-94 süreçlerinden süzülüp gelen birikimler var. İktisat politikası araçlarından kolayca vazgeçen iktidarların IMF programının yolaçtığı kriz karşısında aciz kalmalarında yadırganacak birşey yok. Bugün ekonomi yönetimi arasında koordinasyon yoksa, kaotik bir yapı varsa, bu bugün ortaya çıkmamıştır. Dolayısıyla sadece bugün görevdeki bürokratları suçlayarak işin içinden sıyrılamayız. Bunun arkasında siyasi tercihler vardır ve bunun 15 yıllık geçmişi vardır. Son olarak bir yıl önce imzalanan ve iktisat politikası araçlarını iyice devreden çıkaran bir stand-by süreci vardır. Örtük bir para kurulu oluşturulması, yani TL arzını döviz girişlerine bağlamak vardır. Bu süreci ortaya çıkaranlar bugünkü krizden de sorumludurlar. O yüzden mutlaka bu sistem içinde her şeyi göreliliğiyle yerli yerine oturtmamız gerekir. Ve, "Türkiye, bu yeni bağımlılık ilişkisine girmeli miydi?" sorusu üzerinde düşünmeliyiz.

Bu program, öngörülenin üzerinde cari açık vermiştir. İthalatı kısıtlama araçlarımız artık çok sınırlandığı için, TL'nin değerlendirilme sürecinde bu gelişme büyük ölçüde kaçınılmazdı. Gene de, dış ticaret açığının büyümesine karşı daha erkenden bazı kısmi önlemler alınabilirdi. Tüketici kredilerinin bu ka-

dar ucuzlaması bazı vergi/fon önlemleriyle frenlenebilirdi. Daha yılın ilk aylarında örneğin otomotiv için çok canlı bir ithalat talebi vardı ama 1.6 litre-nin üzerindeki araçlarda KDV'nin yüzde 40'a çıkarılmasında çok gecikerek davranıldı. Cari açıkların da etkisiyle sisteme mali kurumların güveninin sar-sıldığı, Hazine'nin borçlanma faizlerini düşürmek yerine arttırmak zorunda kaldığı Kasım konjonktürü, 2001 başları için beklenen krizi öne almış oldu.

2001 yılına bakıldığında, döviz çıpası öngörüldüğü gibi uygulanabilecek mi sorusu akla takılıyor. 2000 yılında TL'nin reel olarak değerlendirildiği bir süreç yaşadık; bu değerlendirme beklentilerin üzerinde oldu. Acaba 2001 yılının ilk yarısında fiyat artışları ile döviz çıpası arasındaki makas açılmaya devam edecek mi? Açılırsa acaba ekonomideki devalüasyon beklentilerini körüklemeyecek mi? Temmuzda bant sistemine geçilecek; bu sistem, TL tavanda dolaşsa bile, acaba açılan makası kapamaya yeterli olacak mı? Bant sistemine daha erken bir geçiş öngörülecek mi? Buna benzer bir yığın soruyu şu sırada sormak gerekiyor.

Salondan gelen diğer sorular şunlar: Bir arkadaşımız, "Konsolide kamu sektörü nedir" ve "bu tanıma katılıyor musunuz?" diyor. Programda, niyet mektubunda, kamu kesimini bütçenin dışında daha geniş tanımlama girişimi vardır, bu doğrudur. Biz, bunu 1980'lerden beri fon sistemi Özal tarafından yaratıldığı andan itibaren Türkiye'de kamu kesiminin şeffaf olamadığını, boyutlarının görülemediğini, dolayısıyla kamu kesimini daha konsolide bir yapıda görmemiz gerektiğini söylüyorduk. Biz söyleyince, bu geçerli olmadı; ama Türkiye, niyet mektubuyla bunu IMF'ye taahhüt etti. IMF'ye taahhüt etti diye yanlış değildir, gecikilmiş bir olaydır ve sadece başkaları söyleyince harekete geçtiğimiz bir kanıttır. IMF'nin bunu talep etmesi ise, tıpkı bir çok uluslu şirketin merkezinden yerel işletmelerin saydam görünmesini sağlayacak muhasebe ve bilanço tekliğinin talep edilmesi gibidir.

Bir öğrenci arkadaşımız, "Özelleştirme süreci, acaba bütçenin milli gelirdeki payını azaltır mı?" diye soruyor. Bunlar doğrudan bağlantılı değildir. İngiltere örneğini vereyim: İngiltere, özelleştirmede en hızlı gitmiş ülkedir; buna rağmen bütün 1980'li yıllarda İngiltere'de bütçenin milli gelir payı artmıştır. Kamunun iki farklı müdahale alanlarıdır; birindeki gerileme, öbüründe de gerileme anlamına gelmez. Kaldı ki, karlı KİT'lerin elden çıkarılması, DDY

gibi zarar edenlerin elde kalacak olması nedeniyle, KİT'lerden bütçeye gelir transferi son bulacak ama gider transferleri devam edebilecektir.

“Dış borçlanmanın iç borçlanmayı ikame etmesi çözüm mü?” Soru tam böyle değil ama, ben bunu çıkarıyorum. Çözüm olmadığını söylemeye çalışıyoruz. Böyle bir tedrici programla dış borçların iç borçları ikame etmesi sürecinde, Türkiye sadece yeni bağımlılık ilişkileri üretir. Buradan bir çıkış yolu gözükmemektedir.

“Pozitif reel büyümeyle enflasyon hedefi tutturulabilir mi?” Evet, Türkiye 1960'larda; örneğin ilk planlar döneminde, hatta 1970'lerde, 1977'ye kadar, hem pozitif büyümeyi gerçekleştiriyordu, hem de enflasyon çift haneli değildi. Yani, enflasyon, pozitif büyümenin kaçınılmaz bir sonucu değildir; dünya ekonomileri hem büyüyorlar, hem de enflasyon üretmiyorlar.

“Siyasal iktidarların kamu harcamalarına etkisi kısıtlanmalı mı?” Zaten bir yerde faiz olarak bütçenin yarısına hâkim değiller, daha neyi kısıtlayacaksınız? Siyasal iktidarlar, bugün kamu ekonomik yönetimine sahip değiller zaten, Türkiye ekonomisine sahip değiller; neyini kısıtlayacaksınız?

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ahmet KIRMAN (AÜ.SBF. Öğretim Üyesi)- Biz de teşekkür ederiz.

Efendim, toplantımızın sonuna geldik. Bir katılımcımızın da katılamayışı nedeniyle biraz tabii öngörülenin önüne geçtik, ama elektrik kısıntısı da zaten bu işi öngörülen saatte bitirmemize imkân vermeyecekti.

Sayın Genel Müdürde bir soru var, onu da cevaplamak istiyor; buyurun.

Akif HAMZAÇEBİ (Maliye Bakanlığı Gelirler Genel Müdürü)- Evet, demin atlamışım, bir soruyu şimdi yanıtlıyorum:

“Türkiye vergi aflarıyla kaç milyon dolar kaybetmiştir?” Soru, zannediyorum şunu varsayıyor: Vergi affından kamunun vazgeçtiği bir alacağı var, bu nedenle bu vazgeçilen alacağın tutarı ne kadardır? Ben, buna şöyle yanıt vereyim: Vergi afları, kendisinden beklenen geliri getirmiş midir? Böyle bir so-

ryu önce ben sorayım ve onu yanıtlayayım: Vergi afları en son 90'lı yılların başlarında bir-iki tane yapıldı ve onlardan hedeflenen gelir elde edilmemiştir. Ancak, konuya vazgeçilen gelirden çok, şu açıdan bakmak çok daha doğru olur: Vergi afları, sistemi bozucu etki yaratır daima, hiçbir zaman çözüm değildir. Ayrıca vergi dairesi-mükellef ilişkilerini de son derece olumsuz bir yönde etkilemektedir. Ben, daha çok bu yönüyle değerlendiriyorum.

Teşekkür ederim.

Prof. Dr. Ahmet KIRMAN (AÜ.SBF. Öğretim Üyesi)- Biz de teşekkür ederiz.

Kaldığımız yere tekrar dönecek olursak; bu değişik bakış açılarından konumuzu aydınlattıkları için, bize açıklamalar getirdikleri için üç konuşmacımıza da çok teşekkür ediyoruz ve bu anlamda da katılımcılara, bu toplantının daha renklenmesi anlamında sorularını ilettikleri için de teşekkürlerimizi söylemeyi borç biliyoruz.

Tekrar teşekkür ederek kapatıyorum.